

Äiti, isä ja dotar

Polyamorisen perheen kuvaus Taru ja Tarmo Väyrysen *Vuorileijonan varjo* -sarjassa

Emilia Leppälä

Pro gradu- tutkielma
Oulun yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Kirjallisuus
Huhtikuu 2019

SISÄLLYS

1.	JOHDANTO	5
1.1	Miksi polyamoria? Miksi <i>Vuorileijonan varjo</i> ?	7
1.2	Kirjailijoista: Taru ja Tarmo Väyrynen	10
1.3	<i>Vuorileijonan varjo</i> -trilogia jatko-osineen: yleiskatsaus teosten maailmaan ja juoneen ...	11
1.4	Fantasia-elementtien merkitys <i>Vuorileijonan varjossa</i>	14
1.5	<i>Vuorileijonan varjo</i> osana utopian traditiota	15
2.	TEORIAA: YDINPERHEESTÄ YKSILÖLLISIIN PERHEISIIN	18
2.1	Ydinperhe	19
2.1.1	Ydinperheen historia	20
2.1.2	Ydinperhe yhteiskunnallisena asiana	21
2.1.3	Ydinperheen rajojen määrittäminen	22
2.2	Monimuotoistuva perhe	23
2.3	Sateenkaariperhe	25
2.4	Polyamorinen perhe	26
2.4.1	Polyamoria ja sen sukulaiskäsitteet	26
2.4.2	Polyamoristen suhteiden luokittelu osapuolen määrän mukaan	27
2.5	Isyys: mitä se on?	28
2.6	Äitiys: mitä se on?	30
3.	POLYAMORINEN PERHEMALLI <i>VUORILEIJONAN VARJOSSA</i>	32
3.1	Perheen synty ja sen jäsenet	32
3.2	Polyamorian representaatio Maleen, Aken ja Dotarin fiktiivisessä perheessä	35
3.2.1	Polyaffektiivisuus: onko Maleen, Aken ja Dotarin suhde polyamorinen?	36
3.2.2	Triadi vai vee: pohdintaa Maleen, Aken ja Dotarin suhteen rakenteesta	39
3.3	Ake ja Dotar – miesten välinen rakkaus ja homoseksuaalisen suhteen stigma	41
3.3.1	Julkinen kosinta ja häpeän hylkääminen: suhteen alku	41
3.3.2	Sekundaarisen maailman yhteiskunnan suhtautuminen homoseksuaalisuuteen	43
3.3.3	Statuksen suoja stigmaa ja eriarvoisuutta vastaan	45

3.3.4	Yhteisön asettama muotti: paheellinen rakastaja ja heikko rakastettu.....	47
3.3.5	Sensuuri ja paheksunta: yleisön reaktioita homoseksuaalisuuden kuvaukseen.....	49
3.4	Malee ja Ake – kumppanuus, ystävyys ja kulissiliiton stigma.....	51
3.4.1	”Sinulle hän tuskin merkitsee mitään” – oletus Maleen arvottomuudesta.....	52
3.4.2	Ei tunteita, vaan tekoja – avunanto ja yhteistyö suhteen perustana.....	53
3.4.3	Hellyyttä ja läheisyyttä ilman seksuaalisuutta.....	54
3.5	Dotar ja Malee – myötäiloa, arvostusta ja yhteenkuulumista.....	55
3.5.1	Mustasukkaisuutta vai myötäiloa?.....	56
3.5.2	Perheeseen kuuluminen, sisaruksellisuus ja kumppanuus.....	57
3.5.2	Ihailua ja arvostusta: kunnioitus suhteen perustana.....	58
4.	ÄITI, ISÄ JA DOTAR: LAPSET POLYAMORISESSA PERHEESSÄ.....	59
4.1	Juridinen, sosiaalinen ja biologinen vanhemmuus.....	61
4.1.1	Juridinen vanhemmuus.....	61
4.1.2	Sosiaalinen vanhemmuus.....	64
4.1.3	Biologinen vanhemmuus.....	65
4.2	Äitiys, isyys ja dotarius: vanhempien roolit Maleen, Aken ja Dotarin perheessä.....	67
4.2.1	Aken isyys: sovittelua, kompromisseja ja tukea.....	68
4.2.2	Maleen äitiys: hellyyttä, turvaa ja arjen ylläpitoa.....	69
4.2.3	Kun Dotarista tulee dotar – erisnimestä yleisnimeksi.....	69
4.2.4	Otherfather: Kiintymyssuhde lapsiin, jotka eivät ole biologisesti tai juridisesti omia.....	71
4.3	Polyamorisen perhemallin hyödyt lasten elämässä.....	72
4.3.1	Rehellisyys ja tunnetason läheisyys kasvatuksen keskiössä.....	73
4.3.2	Enemmän vanhempia, enemmän ajallisia ja taloudellisia resursseja?.....	74
4.4	Polyamorisen perhemallin haitat lasten elämässä.....	77
5.	LAAJENNETTU PERHE – SUVUN JA HUONEKUNNAN SUHTAUTUMINEN.....	80
5.1	Kuinka suku suhtautuu: vanhemmat, isovanhemmat ja sisarukset.....	81
5.1.1	Maleen, Aken ja Dotarin sukujen taustat sekä sosiaaliset statukset.....	82
5.1.2	Äidin neuvot ja isän lempeys – Dotarin vanhemmat.....	84

5.1.3 Meetan pojat – Aken merikauppiaisä	86
5.1.2 Yhteenvetoa Dotarin ja Aken suhteista vanhempiinsa	90
5.2 Kuinka huonekunta suhtautuu: palvelijoihin laajentuva perhe	91
5.2.1 Heeli: palvelijuus, äitiys ja isoäitiys	93
5.2.2 Toima: palkollinen ja luotettu neuvonantaja.....	94
5.2.3 Elle: statuksen parantuminen, ystävystyminen ja kiintyminen	97
6. PÄÄTÄNTÖ	99
7. LÄHTEET.....	108

1. JOHDANTO

Tässä pro gradu -työssäni tarkastelen polyamorista perhemallia Taru ja Tarmo Väyrösen kirjoittamassa fantasiasarjassa *Vuorileijonan varjo*. Polyamorisella perhemallilla tarkoitan työssäni perhettä, johon kuuluu *polyamorinen* suhde. Toisin sanoen perheen aikuisten välillä vallitsee avoimesti, tasa-vertaisesti ja yhteisymmärryksessä toteutettu intiimi suhde, joka on useamman kuin kahden henkilön välinen. (Sheff 2015, 1.)

Tutkimassani kirjasarjassa on kolmen aikuisen ja näiden lapsien muodostama perhe, jota analysoin nimenomaan vanhempien polyamorisen suhteen näkökulmasta. Tutkimuskysymyksiäni ovat, kuinka tällaista suhdetta kuvataan ja kuinka siihen teoksen fiktiivisessä maailmassa suhtaudutaan. Olennainen kysymys on myös se, miten tämä heijastaa meidän yhteiskuntamme asenteita ja mahdollisia ennakkoluuloja.

Tutkimusmetodinani käytän lähilukua (close reading). Kuten McDonald, Nace ja Williams kuvaavat teoksessaan *Shakespeare Up Close: Reading Early Modern Texts*, lähiluvussa tekstiin suhtaudutaan tarkkaavaisesti, kiinnittäen erityishuomiota yksityiskohtiin. Samalla tekstistä pyritään tekemään mahdollisimman monia erilaisia, myös yhteensopimattomia huomioita. Näille huomioille etsitään perusteluja ja ne yhdistetään vasta, jos se on välttämätöntä. Tällä tavoin lähiluku voi tarjota erilaisia teoreettisia ja kriittisiä näkökulmia kirjalliseen tekstiin. (2012, xix.)

Lähiluvulla on usein myös korjaavia ja uudistavia vaikutuksia tekstin tulkinnalle, toteavat McDonald, Nace ja Williams. Lähiluku laittaa lukijan poistumaan mukavuusalueeltaan ja kokeilemaan uusia tulkintoja sekä katsomaan tekstiä uudestaan erilaisin silmin ja uudella kärsivällisyydellä. (2012, xxxiv.) Myös Paula Moya kuvaa lähilukua samaan tapaan rodullistamista ja rasismia käsittelevässä teoksessaan. Alla siteeratussa kommentissaan hän avaa sitä, kuinka lähiluvulla voidaan tehdä näkyväksi kirjallisen teoksen tavat heijastaa ja kommentoida yhteiskunnallisia ja ideologisia mekanismeja (2016, 164):

[- -] I model in this book a method of close reading that interprets a literary work's themes, structure, plot, and symbolism in terms of the ideas and practices that reflect, promote, and contest the pervasive socio-cultural ideals of the world(s) with which the work engages. My close readings are designed to illuminate features of the texts that remain unaddressed in the scholarly literature. But they also work as sustained explorations of how literary artifacts sometimes reflect, usually comment on, and always help to shape the ideological, institutional, and interpersonal mechanisms through which race/ethnicity, gender, and sexuality are made real.

Tarkastelemani teossarja alkaa *Vuorileijonan varjo* -trilogialla (*Kuuman tuulen aika*, 1996, *Kuningastie* 1997 ja *Tähtien kosketus* 1997) jolla on kolme itsenäistä jatko-osaa (*Tulisydän* 1998, *Tuulentavoittelua* 1999 ja *Jääsilmä* 2000). Viisitoista vuotta *Jääsilmän* julkaisun jälkeen sarja käynnistyi uudelleen ja kasvoi vielä neljällä teoksella (*Talvisateet* 2015, *Tuulienkoti* 2016, *Raudanluja* 2017 ja *Tilinteon aika* 2018). Näistä teoksista *Jääsilmä* on ainoa, jossa yksikään työni kannalta keskeisistä henkilöhahmoista ei esiinny. Myös *Kuuman tuulen aika* ja *Kuningastie* ovat työni keskiön ulkopuolella, sillä niissä kannaltani keskeisten hahmojen suhde ei ole vielä alkanut.

Lukemisen helpottamiseksi käytän kaikista kymmenestä kirjasta yhteisnimitystä *Vuorileijonan varjo* -sarja, alkuperäisen *Vuorileijonan varjo* -trilogian mukaan. Nimityksen on tarkoitus selkeyttää ja parantaa työn luettavuutta. Samalla se vähentää tarvetta epäkäytännölliselle teosnimien listaamiselle. On silti huomautettava, ettei teoksia alun perin julkaistu tällaisen yhtenäisen sarjanimen alle, vaan sarjanimi koski ainoastaan alkuperäistä trilogiaa. Toisaalta sarjan uusissa, kirjailijoiden omakustanteisesti julkaisemissa painoksissa käytetään omaani vastaavaa yhteistä sarjanimeä ja teosnumerointia (*Vuorileijonan varjo* osat 1–10).

Mainituissa uusissa, omakustannepainoksissa on sarjanimen lisäksi muitakin muutoksia. Sarjan kuusi alkuperäistä kirjaa on siis julkaissut alun perin Tammi. Kun kirjailijat myöhemmin ovat tehneet näistä osista uusintapainokset, ovat he myös muokanneet niitä jonkin verran. Usein muokatut kohdat liittyvät sukupuoleen, seksuaalisuuteen tai parisuhteeseen, joten käytän lähteinäni pääsääntöisesti näitä uusia painoksia. Erot painosten välillä eivät yleensä ole kovin suuria, mutta mikäli huomattavaa eroa alkuperäisiin teoksiin on, mainitsen sen alaviitteessä.¹

Kun kyse on sarjan alkuperäisistä kuudesta osasta, lainausteni ja sitaattieni sivunumerot ovat peräisin kahdesta kokoelmateoksesta. Niistä kronologisesti ensimmäinen *Vuorileijonan varjo 1–3*, on julkaistu vuonna 2016 ja käsittää kirjat *Kuuman tuulen aika*, *Kuningastie* ja *Tähtien kosketus*. Niiden itsenäiset jatko-osat *Tulisydän* ja *Tuulen tavoittelua* on niin ikään julkaistu yhteispainoksena, mutta koska painoksia erilaisissa omakustannepalveluissa on ollut useampia, käyttämäni on peräisin vuodelta 2014. Sarjan uusista osista (*Talvisateet*, *Tuulienkoti*, *Raudanluja* ja *Tilinteon aika*) olen käyttänyt erillispainoksia vuosilta 2015, 2016, 2017 ja 2018.²

¹ Taru Väyrynen kertoo *Vuorileijonan varjo* -nimisellä Facebook-sivullaan uuden painoksen kirjojen julkaisusta ja niissä olevista muutoksista näin: ”Kirjoja on kevyesti uudistettu, sillä kun ne julkaistiin ensimmäisen kerran, viimeistely jäi kesken silloisen kustantajan kiireen takia” (*Vuorileijonan varjo*, 17.1.2016).

² Mikäli etsii siteeraamiani kohtia teosten e-kirjaversioista, on helpointa käyttää hakutoimintoa, sillä sivunumerot eivät vastaa painettujen kirjojen sivunumeroita.

Perinteisesti kirjallisuudentutkimuksen viitteissä käytetään kirjailijan sukunimeä, kirjan julkaisuvuotta ja sivunumeroa. Primaarilähteen eli tutkitun teoksen kanssa käytetään usein teoksen nimestä muodostettua kirjainlyhennettä ja sivunumeroa. Molemmat tavat tuntuivat kuitenkin tässä työssä epäkäytännöllisiltä, sillä primäärilähteitä on useita ja niiden nimistä muodostetut kirjainlyhenteet muistuttavat toisiaan samojen kirjainten toiston vuoksi. Vuosilukujen muistaminen ja yhdistäminen aina oikeaan teokseen taas on lukijalle rasittavaa. Niinpä olen lukemisen helpottamiseksi käyttänyt viitteissä kunkin teoksen nimeä ja sivunumeroa. Poikkeuksena on, että mikäli olen käyttänyt vanhoja painoksia, olen käyttänyt teoksen nimen perässä myös sen alkuperäistä julkaisuvuotta.

Seuraavaksi avaan hieman sitä, miksi valitsin työni aiheeksi juuri polyamorian ja miksi näen sen yhteiskunnallisesti merkittävänä teemana. Käsittelen lyhyesti myös sitä, miksi valitsin juuri tämän kirjasarjan. Sitten esittelen kirjailijat ja käyn lyhyesti lävitse teosten juonia ja miljöötä ennen siirtymistäni työni teoriaosaan.

1.1 Miksi polyamoria? Miksi *Vuorileijonan varjo*?

Valitsin tarkasteluni kohteeksi juuri polyamorisen suhteen, koska polyamoriasta on vasta vähän tutkimusta. Suomenkielisiä kirjoja tai artikkeleita ei käytännössä ole – esimerkiksi Oulun yliopiston tietokanta löytää keväällä 2019 kyseisellä hakusanalla ('polyamoria') vain kaksi hakutulosta, joista toinen on romaani. Tosin vastikään on ilmestynyt suomennos Franklin Veauxin ja Eve Rickertin teokselle *More Than Two: the Practical Guide to the Ethical Polyamory* (suom. *Kahta kauniimmin: opas eettiseen polyamoriaan*), joka lienee ensimmäinen suomenkielinen tietokirja polyamoriasta.

Kuitenkaan suomalaiselta kirjallisuudentutkimuksen kentältä en ole löytänyt aiheesta mitään. Ehkä merkittävin suomalainen, seksuaalisiin vähemmistöihin liittyviä teemoja tutkiva kirjallisuudentutkimuksen teos on Lasse Kekin ja Kaisa Ilmosen *Pervot pidot. Homo-, lesbo- ja queer-näkökulmia kirjallisuudentutkimukseen* (Like 2004). Silti siinäkin ei ole ainoatakaan polyamoriaan liittyvää artikkelia.

Myöskään englanninkielistä, tieteellistä aineistoa ei löydy paljoa, vaikkakin toki enemmän kuin suomenkielistä. Esimerkiksi Oulun yliopiston tietokanta löytää keväällä 2017 kymmenen e-kirjaa tai e-lehteä hakusanalla 'polyamory'. Polyamoriaa tutkinut ja siitä kolme teosta julkaissut sosiologian tohtori Elisabeth Sheff puhuu samasta aiheesta todetessaan, että vain harvat tutkijat ovat käsitelleet polyamoriaa. Poikkeuksena hän mainitsee polyamoristen henkilöiden itsensä kirjoittamat ja julkaisemat tekstit, joita on jo jonkin verran. (Sheff 2015, xii.)

Suomessa edes polyamoristen ihmisten omia kirjoituksia ja kokemuksia on edelleen vaikea löytää. Näin on etenkin kirjallisuuden piirissä, vaikka joitain aiheeseen liittyviä videoita, keskusteluohjelmia, ja aikakauslehtien artikkeleita on noussut esiin viime vuosina.³ Lisäksi polyamorisille henkilöille on oma kotimainen nettifoorumi nimeltä polyamoria.fi, jota ylläpitää Polyamoria – Monisuhteisuusyhdistys Ry. Kuitenkin aihetta käsitellään mediassa ja populaarikulttuurissa vielä niukalti. Esimerkiksi kotimaisesta kaunokirjallisuudesta löytyy hyvin vähän esimerkkejä polyamorisista perheistä tai suhteista.

On myös huomattavaa, että polyamorisiin suhteisiin liittyy yhteiskunnassamme ennakkoluuloja. Esimerkiksi polyamoriasta pro gradu -työn tehnyt Heli Tikkanen kirjoittaa, että polyamoriset henkilöt pelkäävät usein leimaantumista ja muita negatiivisia seurauksia, joita suhteen myöntämisellä voisi olla. Voidaan pelätä esimerkiksi, että julkisesta polyamorisesta suhteesta olisi haittaa työllistymiselle. Polyamorikot kokevat usein myös torjuntaa sekä suhteiden vähättelyä ja aiheen välttelyä. Tikkanen mukaan haastatteluissa ilmeni esimerkiksi tapauksia, joissa vanhemmat olivat katkaisseet kaiken yhteyden lapsensa polyamorisiin kumppaneihin. (Tikkanen, 27.10.2016.)

Myös Sheff kirjoittaa polyamoristen perheiden kokemasta ja pelkäämästä stigmasta. Stigmalla hän tarkoittaa sitä, että yhteiskunta näkee jonkin yksilön piirteen epähaluttavana ja pitää yksilöä sen tähden vääränlaisena tai viollisena. Tällainen stigma – ja jo sen pelko – aiheuttaa polyamorisille perheille monenlaisia huolia, kuten ulkopuolisuutta, syrjityksi tulemistä ja haavoittuvaisuutta viranomaisten edessä. Lisäksi vanhemmat kantavat huolta lasten puolesta, kun nämäkin joutuvat kohtaamaan yhteiskunnan asenteet. (Sheff 2015, 217-218.)

Polyamoristen suhteiden kuvaus kirjallisuudessa on merkittävää, koska tällaisella kuvauksella voidaan purkaa lukijoiden ja kulttuurin ennakoasenteita tai vahvistaa niitä. Tätä kutsutaan *representaatioksi*. Pietikäinen ja Mäntynen määrittelevät representaation (kirjaimellisesti ”uudelleen esittämisen”) tarkoittavan sitä, miten kieli kuvaa maailmaa. Asioita voi esittää hyvin monenlaisilla tavoilla, joilla kullakin on omat seurauksensa niin puheena olevan asian kuin asianomaistenkin kannalta. Aina,

³”Tätä on polyamoria: Sade on avoliitossa Hannun kanssa ja naimisissa Mikon kanssa” (Tamperelainen. 20.4.2012.) Jenny+ Parisuhde, mitä järkee? (Yle. 10.12.2018.)

”Lotalla ja Valolla on useita kumppaneita: ”Näin yhtä joka toinen ja toista joka toinen viikonloppu. Kolmannen kanssa näimme keskellä viikkoa.” (Ilta-Sanomat. 26.3.2019.)

”Mahadura & Özberkan: Pakotettua, järjestettyä ja polyamorista - näkökulmia avioliittoon.” (Yle Areena. 25.1.2018)

”Mia vapautui nelikympisenä seurustelemaan samaan aikaan usean naisen ja miehen kanssa – äidin sanat jäivät mieleen.” (Ilta-Sanomat. 3.4.2019.)

”Ylen aamu-tv: Kun rakkaita on monta.” (Yle. 4.8.2017.)

kun asioita esitetään uudelleen, hyödynnetään sekä aikaisempia esityksiä ja esittämisen resursseja että luodaan jotakin uutta ja ainutlaatuista. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 56.)

Representaation kautta on mahdollista tarkastella sitä, millä tavoin todellisuutta kuvataan, millaisesta näkökulmasta se tehdään ja millaisia keinoja siinä käytetään, selittävät Pietikäinen ja Mäntynen. Todellisuuden kuvaamisen tavoilla on myös ehtonsa ja seurauksensa. Representointi vaikuttaa ihmisten asemaan ja liittyy kysymyksiin vallasta: kuka saa kuvata ketäkin ja missä konteksteissa, mitä tehdään näkyväksi ja mitä ei. (Pietikäinen ja Mäntynen 2009 56.) Tämä on oleellista myös polyamoristen suhteiden kuvauksessa. Ei ole yhdentekevää, miten niitä esitetään, mitä kuvauksessa näytetään ja mitä jätetään sivuun, sillä luodut kuvat vaikuttavat ihmisten asenteisiin ja mielikuviin. Sitä kautta ne vaikuttavat myös polyamorisisissa suhteissa elävien henkilöiden elämään.

Toisaalta polyamoristen suhteiden kuvauksessa on oleellista myös representaation tarjoama roolimallien mahdollisuus. Elisabeth Sheff kirjoittaa yhteisymmärryksessä harjoitettujen, ei-monogamisten suhteiden olevan Yhdysvalloissa niin epätavallisia, ettei useimmilla monisuhteissa elävillä henkilöillä ole lainkaan roolimalleja näiden omassa perhepiirissä, suvussa tai edes populaarikulttuurissa. Hänen mukaansa roolimalleja tarjoavatkin lähinnä erilaiset polyamoriset yhteisöt, joissa kokeneemmat opastavat vastatulleita. (Sheff 2015, 62.) Ne monisuhteiset henkilöt, jotka eivät ole löytäneet roolimalleja, tuntevat itsensä usein yksinäisiksi ja hämmentyneiksi – kuin tuuliajoilla oleviksi (Sheff 2015, 63). Itse näen, että kirjallisuudella – samoin kuin muilla kulttuurintuotteilla – on tehtävä tällaisten roolimallien tuottamisessa ja tarjoamisessa siten, että jokainen voi päästä niihin käsiksi.

Tutkin siis polyamorista perhemallia, koska polyamorian tutkimus kirjallisuudessa – ja muutenkin – on vielä valitettavan vähäistä. Samoin on laita valitsemani kirjasarjan kohdalla, sillä *Vuorileijonan varjo* -sarjaa tai muitakaan Taru ja Tarmo Väyrysen kirjoja ole juuri tutkittu. Itse asiassa en ole onnistunut löytämään ainoatakaan sarjaan liittyvää tieteellistä tutkimusta. Se tosin mainitaan joissakin nuortenkirjoja tai kirjailijoita esittelevissä kokoomateoksissa, mutta nämäkään eivät ole varsinaisia tutkimuksia, vaan pikemminkin kirja-arvosteluita tai teosesittelyitä. Silti myös muita arvosteluja, kirjablogeja ja kaikenlaista julkista huomiota sarjaan liittyen on vaikeata löytää.

Sarjan saaman huomion vähäisyys on mielestäni harmillista, sillä se ansaitsisi enemmän. Se on kirjallisesti kaunista, yksinkertaisen koreilematonta proosaa, johon kuuluu taidokasta maailmanrakennusta ja monisyyisiä, uskottavia henkilökuvauksia. Mielestäni teokset erottuvatkin aivan omanlaisinaan suomalaisen fantasian kentällä, myös laajemmin ulkomaiseen fantasiakirjallisuuteen verrattaessa. Lisäksi sarja on hyvin kanta-aottavaa ja sisältää voimakkaita yhteiskunnallisia teemoja. Mielestäni juuri tämä tekeekin siitä tutkittavana paitsi mielenkiintoisen, myös yhteiskunnallisesti tärkeän.

Teossarjassa käsitellään paljon eettisiä kysymyksiä, joista monet liittyvät sotaan, pakolaisuuteen ja laajemmin hädässä olevien auttamiseen. Läpi sarjan voimakkaana on kuitenkin myös sukupuolen ja seksuaalisuuden sekä erilaisten perherakenteiden käsittely. Erilaisia parisuhteita, samoin kuin vanhemmuussuhteita kuvataan paljon. Esimerkiksi sotilasisän yksinhuoltajuus on *Jääsilmissä* hyvin keskeistä, samoin kuin sukupuolen merkitys tai merkityksettömyys lasta hoivatessa.

Tässä työssäni lähestyn tätä hyvin laajaa perheen ja sukupuolen tematiikkaa kuitenkin nimenomaan yhteen perheeseen kohdistuvan henkilöahmoanalyysin kautta. Toimin näin, jotta aineiston määrä pysyisi kohtuullisena. Silloin syvälle lähiluvulle ja henkilöahmoanalyysille jää enemmän tilaa. Valitsemani fiktiivinen perhe on sarjassa keskeisessä roolissa ja koostuu kahdesta miehestä, naisesta sekä näiden ottolapsista. Työni keskiössä ovat näiden henkilöiden suhteet toisiinsa – mikä tarkoittaa sekä aikuisten välisiä romanttisia suhteita, että perheen lapsi-vanhempi-suhteita. Avaan jonkin verran myös muita laajennettuja perhesuhteita, lähinnä perheen vanhempien suhteita näiden omiin vanhempiin sekä palveluskuntaan.

Koska aineistoni on hyvin laaja, käsittelen vain tiukasti tutkimaani teemaan liittyviä osuuksia. Muuhun juoneen ja maailmanrakennukseen viittaa vain silloin, kun se on ymmärrettävyyden kannalta tai teeman vuoksi oleellista, esimerkiksi pohdittaessa sitä, kuinka analysoimieni henkilöahmojen ympäristö suhtautuu heidän perhemalliinsa.

Seuraavaksi esittelen lyhyesti kirjailijat ja avaan kutakin sarjan teosta pienellä juonitiivistelmällä. Teosten juonet sinänsä eivät ole työssäni keskeisiä, mutta niiden tunteminen auttaa lukijaa ymmärtämään käsittelyosaa ja sen henkilöahmoanalyysiä sujuvammin erityisesti, mikäli kirjasarja ei ole hänelle ennestään tuttu. Käsittelyosan sisällä kerron teosten miljööstä ja tarinoista vain välttämättömän, joten näistä tiivistelmistä voi myös aina palata tarkistamaan, mistä kyseisessä teoksessa olikaan kyse.

1.2 Kirjailijoista: Taru ja Tarmo Väyrynen

Taru Väyrynen on syntynyt Vaasassa 2.1.1944. Hän valmistui ylioppilaaksi vuonna 1962, minkä jälkeen hän opiskeli Helsingin yliopistossa kasvatustiedettä. Hän on suorittanut filosofian tohtorin tutkinnon pääaineenaan yleinen kirjallisuustiede. Taru Väyrynen on työskennellyt näkövammaisten opettajana, koulukodissa, nuorisokodissa ja vankilassa erilaisissa ohjaajan ja opettajan toimissa ennen jäämistään päätoimiseksi kirjailijaksi. (Väyrynen Taru & Tarmo: ”Kirjailijat Taru ja Tarmo Väyrynen”; Jääskeläinen 2006, 274.)

Esimerkiksi Kirsi Jääskeläinen kirjoittaa tämän ammattikokemuksen näkyvän Taru Väyrysen teoksissa nuorten elämän ja ilojen ja surujen kaunistelemattomina kuvauksina, sekä erilaisuuden ja ulkopuolisuuden kokemusten käsittelynä (Jääskeläinen 2006, 274).

Taru Väyrynen on tuottelias kirjailija, joka on julkaissut noin kuusikymmentä teosta, osan niistä miehensä Tarmo Väyrysen kanssa. Näistä suurin osa – esimerkiksi hyvin laajat *4x-* ja *Kultainen salama* -sarjat – on suunnattu lapsille tai nuorille, mutta hänellä on myös aikuisille suunnattuja romaaneja. Taru Väyrynen on julkaissut paljon kirjoja myös Taru Mäkisen nimellä, eli aiempaa sukunimeään käyttäen. Vaikka se ei nimen tasolla tule ilmi, on Tarmo niissäkin toisena tekijänä. Yleensä Mäkisen nimelle julkaistut teokset ovat lapsille tai varhaisnuorille tarkoitettuja, kun Väyrysten sukunimellä kirjoitetut kirjat ovat varttuneemmille lukijoille suunnattuja. (Kolu 2003, 130-131.)

Tarmo Väyrynen on syntynyt 11.8.1950 Säräisniemellä, eli nykyisessä Vaalassa Kainuun alueella. Hän on käynyt kansakoulun ja suorittanut ammattikoulutusta sekä hoito- että atk-alalle. Hän osallistuu suunnitellen ja materiaalia keräten sekä muotoillen kaikkien Taru Mäkisen nimellä kirjoitettujen kirjojen tekoprosesseihin. Samalla hän on luonnollisesti toisena tekijänä kaikissa puolisoiden yhteisissä töissä. (Väyrynen Taru & Tarmo: ”Kirjailijat Taru ja Tarmo Väyrynen”.) Taru Väyrynen selittää hoitavansa itse kaiken kirjoitustyön osin miehensä näkövammaan, osin tyylin yhtenäisyyden vuoksi. Kuitenkin Tarmo osallistuu teosten rakenteiden suunnitteluun, ilmaisun muotoiluun ja muuhun kirjailijan työhön täysin tasavertaisena osapuolena. (Väyrynen, Taru 2010, 163.)

1.3 *Vuorileijonan varjo* -trilogia jatko-osineen: yleiskatsaus teosten maailmaan ja juoneen

Vuorileijonan varjo -trilogian julkaiseminen alkoi vuonna 1996, jolloin Tammelta ilmestyi sarjan ensimmäinen osa, *Kuuman tuulen aika*. Seuraavana vuonna – 1997 – ilmestyivät trilogian muut osat, eli *Kuningastie* ja *Tähtien kosketus*. Sarjan kolme itsenäistä jatko-osaa julkaistiin tämän jälkeen yhden kirjan vuosivauhdilla, eli *Jääsilmä* vuonna 1998, *Tulisydän* vuonna 1999 ja *Tuulen tavoittelua* vuonna 2000.

Jokaisessa kirjassa on oma suuri juonikaarensa. Alkuperäisessä trilogiassa pääjuoni liittyy tavalla tai toisella sotaan: *Kuuman tuulen ajassa* rauhaisa Sirpin saarivaltio miehitetään, *Kuningastiessä* syrjäytetyn kuningassuvun viimeinen vesa taistelee saadakseen asemansa takaisin ja *Tähtien kosketuksessa* pysäytetään leviävä valloitusota. Trilogian jatko-osissa sota ei ole yhtä näkyvästi läsnä, vaikka sen uhka leijuukin usein tapahtumien yllä.

Jatko-osista *Tulisydän* ja *Tuulen tavoittelua* keskittyvät Autiomaahan, Kraton klaanin hallitsijaperheeseen. Perhe koostuu kahdesta miehestä – Akesta ja Dotarista – ja Malee-nimisestä naisesta sekä

näiden ottolapsista. *Tulisydämässä* Kratoa koettelee kuivuus, jonka seurauksena Dotar lähtee anomaan naapurimaasta lainaa kapinan partaalla olevan kansan auttamista varten. *Tuulen tavoittelussa* taas yksi perheen ottolapsista kaapataan biologisen isänsä luo, jolloin Dotar lähtee pelastamaan tätä. Edeltäjistään poiketen *Jääsilmän* keskiössä on Meira, suuren sotapäällikön tytär, jonka isä vangitaan taistelukentällä, ja jota Meira lähtee pelastamaan kaukaa pohjoisesta. Koska käsittelemäni henkilöt eivät esiinny *Jääsilmissä*, teos jää työni ulkopuolelle.

Sarjan uusista osista kolme käsittelee tavalla tai toisella siirtolaisuutta, pakolaisuutta ja sitä, mitä tapahtuu, jos väen on jätettävä kotinsa. *Talvisateissa* rauhalliseen Sirpiin saapuu suuri joukko pakolaisia, joiden kotimaa on muuttunut asuinkelvottomaksi. Tällöin molempien osapuolten on sopeuduttava uuteen tilanteeseen. *Tuulienkodissa* osa päähenkilöistä lähtee viemään avustusviljaa ja luomaan kaupasuhteita saarille, joiden karuuden vuoksi niiden lähes ainoa elinkeino on merirosvous. *Raudanlujassa* taas Vuorimaa joutuu puolustautumaan hyökkääjiltä, joiden hyökkäyksen ainoana motiivina on päästä turvaan näiden oman kotimaan sisäisiltä selkkauksilta.

Sarjan päättävässä osassa, *Tilinteon ajassa*, pohditaan jälleen sotaa, kun merikaupan keskus Iisip pyrkii valloittamaan muut merikaupan keskukset. Sirpi, Vuorimaa ja Autiomaan klaanit yhdistyvät käydäkseen uhkaa vastaan, mutta lopulta juuri neuvottelulla ja yhteistyöllä on konfliktin ratkaisun kannalta kaikkein tärkein osa. Teoksessa merkityksellistä on erityisesti se, kuinka aiemmissä kirjoissa tehtyjen hyvien ja huonojen päätösten seurauksia joudutaan nyt kohtaamaan ja ratkaisemaan.

Teosten miljööinä toimii suljettu, toissijainen maailma⁴, joka muistuttaa monessa suhteessa esiantiikista Välimeren aluetta, kuten Jääskeläinenkin huomauttaa (2010, 274). Myös Taru Väyrynen itse toteaa valinneensa teostensa maailman esikuvaksi ”tosiasiallisen maailman noin 3000 vuotta sitten, eli tuhat vuotta ennen ajanlaskumme alkua”, etenkin silloin kun liikutaan teosten Välimeren aluetta muistuttavissa osissa (Väyrynen, Taru 17.4.2016).

Katariina Kolu puolestaan toteaa maantieteen olevan *Vuorileijonan varjossa* erityisen merkityksellistä, sillä kansan sijainti vaikuttaa sen suhteeseen toisten kansojen kanssa. Esimerkiksi jonkin kansan ryöstelynhalu voi johtua siitä, ettei näiden karulla asuinalueella ole riittävästi mahdollisia elinkeinoja. (Kolu 2003, 131.) Kuten yllä mainitsin, esimerkiksi *Tuulienkodin* juoni pohjautuu lähes puhtaasti tähän näkökulmaan.

⁴ Maria Nikolajevan määritelmän mukaan suljettu toissijainen maailma on maailma, joka ei ole missään yhteydessä meidän maailmaamme (Nikolajeva, tässä Sisättö 1996, 191). Sisättö käyttää esimerkkinä Ursula Le Guinin Maamerta, mutta toinen tunnettu esimerkki voisi olla vaikkapa J. R. R. Tolkienin Keskimaa.

Teosten maailmassa liikutaan pääosin Sirpin, Autiomaan, Vuorimaan, Mepetan ja Isosaaren valtioissa, mutta myös joissain naapurivalloissa vierailtaan tai niiden nimiä ainakin mainitaan (esim. Susimaa, Jamina ja Iisip). Useista fantasiateoksista sarja poikkeaa siinä, ettei mikään teoksista sisällä maailmaa kuvaavaa karttaa. Valtioiden sijainteja ja yleistä maantiedettä kuvaillaan toki teoksissa itsessään, mutta kuvallisia karttoja ei ole. Keskeisistä miljöistä Vuorimaa on Loputtoman meren pohjoispuolella ja Autiomaan sen eteläpuolella. Sirpin saari sijaitsee näiden välissä ja Mepeta Loputtoman meren itärannalla. Seuraavaksi käsittelemme tarkemmin Vuorimaata, Autiomaata ja Sirpiä, jotka ovat työni kannalta kaikkein keskeisimpiä alueita.

Vuorimaa on useista kansoista valloitus sodan kautta yhdistetty valtio, jonka sisällä on usein konflikteja ja eripuraa. *Kuuman tuulen ajan* tapahtumahetkellä Vuorimaata johtaa itseään 'ylemmiksi' kutsumu ryhmä, joka sortaa ja alistaa muita alueen kansoja, eli seluja, arriitteja ja launeja. *Kuningastiessä* tapahtuvan vallanvaihdon jälkeen tilanne tasapainottuu, vaikka valtarakenne jääkin monarkiaksi. Kuten sanottua, Vuorimaan luonto ja kulttuuri muistuttavat jossain määrin antiikin Kreikkaa. Lisäksi se on hyvin patriarkaalinen, vaikka selujen keskuudessa sukupuolten suhde on tasa-arvoisempi. Myös Vuorimaan jumalat (Ukkosjumala ja Sodanjumala) ovat mieshahmoisia.

Autiomaan on suuri valtio, tai oikeastaan valtioiden yhdistymä, joka koostuu useista klaaneista, eli Kratosta, Timnasta, Uurasta, Ankiasta ja Litosta. Toisin kuin Vuorimaan heimoja, Autiomaan klaaneja ei ole yhdistetty sotimalla. Sen sijaan niitä yhdistävät – ja joskus myös erottavat – sukulaisuussuhteet ja avioliitot. Maantieteellisesti Autiomaan rajoittuu eteläpuoleltaan hiekka-aavikkoon, ja sitä kuvataan muutoinkin kuumana ja karuna seutuna.

Lähtökohtaisesti Autiomaan on ollut matriarkaalinen, sillä valta ja omaisuus periytyvät aina naisten kautta. Samaten maan alkuperäinen jumala – Äitijumala – on nimensä mukaisesti naispuoleinen. Myöhempiä, vain joitain sukupolvia vanhaa kulttuurista lisää on kuitenkin se, että valtaa ja omaisuutta käyttävät ainoastaan miehet. Periaatteessa mies ei siis peri mitään, mutta nainen ei voi käyttää mitään perimäänsä. Sarjan aikana tässä tapahtuu kuitenkin pikkuhiljaa tasa-arvoistuvaa kehitystä.

Vuorimaan ja Autiomaan välissä sijaitseva Sirpin saari on etenkin ensivaikutelmaltaan hyvin idyllinen. Jääskeläinen toteaa, että Sirpissä vallitsee ”sukupuolten ja rotujen välinen täydellinen tasa-arvo” (2010, 274). Lisäksi saarella palvottu Koora-jumala vaatii täydellistä pasifismia, eikä hyväksy väkivaltaa edes itsepuolustukseksi. Väkivallan karttaminen ja velvollisuus heikompien auttamiseen tekevätkin Sirpistä lähes rikoksettoman, kun köyhimpiä tuetaan aina valtion taholta.

Kuitenkin myös Sirpillä on sisäiset ristiriitansa – rikkaat merikauppiat eivät aina tahtoisi maksaa veroja, eivätkä he tottele aseettomuuden vaatimustakaan. Ylipäänsä itsepuolustusta kannattavien ja

väkivaltaa täydellisesti vastustavien välillä onkin kuilu erityisesti *Kuuman tuulen ajassa* ja myöhemmin *Raudanlujassa*. Sitä on niin vaikea kuroa umpeen, että Sirpi käy sisällissodan partaalla. Sirpin idyllin rikkoo *Talvisateissa* myös muukalaispelko, joka purkautuu rasistisina tekoina ja käytäntöinä.

Moraalisten ja eettisten kysymysten pohtiminen onkin *Vuorileijonan varjo* -sarjassa oleellisessa osassa, kuten Väyrysten tuotannossa muutenkin. Kirsi Jääskeläisen mukaan Taru Väyrysen teosten kantavia teemoja ovat suvaitsevaisuus ja moniarvoisuus, mikä korostuu myös Väyrysten yhteisessä fantasiasarjassa (Jääskeläinen 2006, 274). Toisaalta alkuperäisen trilogian jatko-osissa ongelmat ovat Jääskeläisen mukaan ”korostetun aikuisia”, verrattuna alkuperäisen trilogiaan ongelmiin (Jääskeläinen 2006, 276). Ismo Loimaa taas nimeää *Vuorileijonan varjo* -trilogian keskeisimmiksi kysymyksiksi naisen aseman ”ilman tietoisia feministisiä painotuksia”, rauhan ideologiset mahdollisuudet ja ihmisten kasvun (2001, 223).

Sekä Jääskeläinen että Loimaa summaavat artikkeleissaan, että kaikkia Väyrysten teoksia yhdistää yksilön mahdollisuus muutokseen. Tämä voi johtaa myös yhteiskunnan muuttumiseen, kuten Jääskeläinen toteaa (2006, 274). Lisäksi Loimaa huomauttaa, etteivät Väyrysten henkilöt ole koskaan vain kansansa edustajia, vaan heidät kuvataan nimenomaan yksilöinä (2001, 224).

Luovuuden lähteillä -teokseen kirjoittamassaan tekstissä Taru Väyrynen kuvailee *Vuorileijonan varjo* -sarjan kirjoittamista sanoen, että pyrki pukemaan fiktiiviseen rinnakkaismuotoon Homeroksen eeposten arvomaailmaa. Hän toteaa sarjan kirjoittamiseen kuluneen enemmän aikaa ja vaivaa kuin mihinkään muuhun, mitä hän on aiemmin kirjoittanut – osin maailmanrakennuksen laajuuden tähden ja osin siksi, että hän ja Tarmo tahtoivat siihen ”kunnolla mietittyä filosofian ja uskonnon käsittelyä”. (Väyrynen 2010, 165.)

Maailmanrakennuksesta siirryn hetkeksi fantasian tyylilajin merkitykseen Väyrysten teoksissa. Avaan sitä vielä hieman ennen siirtymistäni tutkimukseni teoriaosuuteen, sillä sitä ei voida ohittaa teosten tulkinnassa ja käsittelyssä.

1.4 Fantasia-elementtien merkitys *Vuorileijonan varjossa*

Teoksessa *Palkittuja kotimaisia lasten ja nuortenkirjoja* Kaarina Kolu siteeraa Taru Väyrysen haastattelua *Onnimanni*-lehdessä 2/1999. Siinä Taru Väyrynen toteaa fantasian kirjoittamisen olevan melko vapaata, koska sen parissa ”voi rauhassa ruotia nykyajan ongelmia peitettyssä muodossa, eikä kukaan suutu” (Kolu 2003, 131). Samalla Väyrysestä on mukavaa ”julistaa aika avoimesti omaa perimmäistä filosofiaani. Mitä nyt Tarmo yrittää vähän hillitä” (Kolu 2003, 131).

Tämä sopii hyvin Johanna Sinisalon artikkelissaan kuvailemaan fantasian funktioon. Sen mukaan kirjailija tarinan kautta peilaa, analysoi ja purkaa tiettyä, usein yhteiskunnallista, problematiikkaa. (Sinisalo 2004, 23.) Selkeä esimerkki tästä on *Talvisateiden* pakolaisteema, sillä samoihin aikoihin teoksen julkaisun kanssa käytiin kiivasta keskustelua Suomeen saapuvista turvapaikanhakijoista.

Sinisalosta fantasian ja scifin keskeisin ominaisuus onkin lukijan etäännyttäminen arkisesta havaintomaailmasta, jossa monia asioita pidetään itsestään selvinä. Kun jokin tuttu ongelma projisoidaan toiseen viitekehykseen, ongelma abstrahoituu ja sitä voidaan käsitellä ilman lukijan oman kokemuspäiirin muodostamia ennako-oletuksia ja luutuneita ajatusrakenteita. Tällöin ongelmat on helpompi nähdä objektiivisesti ja niitä on helpompi tarkastella uusista näkökulmista. Esimerkkeinä tällaisista ongelmista Sinisalo mainitsee – Väyrystenkin kirjoissa paljon käsitellyt – sukupuoliroolit ja rasismin sekä ihmisen luontosuhteen. (Sinisalo 2004, 23.)

Vuorileijonan varjon moraalisiin kysymyksiin liittyen Kolu siteeraa Helsingin Sanomien kirja-arviota, jonka mukaan ”väyryskirjoissa” tarkastellaan jatkuvasti moraalisia kysymyksiä, kun sankarit ”kauhistuvat karkeita tekojaan ja lapset vanhempien töitä” (HS 11.12.1998, tässä: Kolu 2003, 131).

Kolu huomauttaa myös, että *Kuuman tuulen ajan* vastaanotto oli aikanaan niin innokas, että trilogian toinen osa, *Kuningastie* oli ensimmäistä kertaa jaettavan Finlandia Junior -palkinnon ehdokkaana. Myöhemmin, hän jatkaa, *Jääsilmä* voitti Topeliuspalkinnon. (Kolu 2003, 131.) Palkintoraadin perustelut kuvaavat mielestäni hyvin koko sarjan luonnetta. Kolu (2003, 130) lainaa niitä artikkelissaan ja ne kuuluvat näin:

Teos avartaa fantasian rajoja ottaessaan kohteeksi koko ihmisenä olemisen luotaamisen. Vapauden ja vastuun monisäikeinen suhde sekä inhimillinen vajavuus, niin fyysinen kuin henkinenkin, kuvautuvat tarinassa eettisesti rakentavalla tavalla. Lohdullinen ja ymmärtävä sävy säilyvät halki kertomuksen, vaikka tapahtumat kuvataan suoraan ja rehellisesti. Teosta voi kutsua topeliaaniseksi sanan positiivisimmassa mielessä.

1.5 *Vuorileijonan varjo* osana utopian traditiota

Vuorileijonan varjo -sarjaa voidaan tarkastella paitsi osana fantasian laajaa ja monimuotoista kenttää, myös osana *utopian* perinnettä. Utopia on kirjallisuudenlaji, jossa keskeistä on erilaisten, vaihtoehtoisten elämäntapojen ja toisenlaisten yhteiskuntien luominen mielikuvituksen keinoin. Samalla se on ”ei kenenkään maata” kirjallisuudentutkimuksen ja sosiaalisten tieteiden välissä (Czigányik 2017, 1).

Utopian historia ulottuu kauas menneisyyteen, mutta kirjallisuudenlajina sen katsotaan usein alkavan Thomas Mooren *Utopia*-nimisestä teoksesta, joka julkaistiin vuonna 1516 (Czigányik 2017, 1). Toinen varhainen ja erityisen tunnettu utopian teos on Jonathan Swiftin *Gulliverin retket*, joka julkaistiin vuonna 1726. (Freedman 2000, 73.)

Etymologialtaan utopia on kreikkalainen sanaleikki, joka voi viitata joko hyvään paikkaan (eutopia), tai paikkaan, jota ei ole (outopia), selittää Czigányik utopiaa käsittelevän teoksensa esipuheessa. Kummassakin tapauksessa utopia tarkoittaa vaihtoehtoista todellisuutta, joka eroaa merkittävästi kirjoitushetken reaalimaailman todellisuudesta. Czigányikin mukaan se on useimmiten myös tuota reaalitodellisuutta huomattavasti parempi paikka elää. (2017, 5-6.)

Vuorileijonan varjossa voidaan myös nähdä nämä molemmat utopian merkitykset. Se sijoittuu sekundaariseen fantasiamaailmaan, jota ei ole olemassa. Kokonaisuudessaan maailmaa ei kylläkään voida pitää ihanteellisena tai edes hyvänä yhteiskuntana elää, mutta esimerkiksi Sirpissä ja Kratossa pyritään luomaan hyvinvointiyhteiskuntaa, jossa on utopistisia piirteitä. Esimerkiksi Kratossa pyritään uudistuksiin, jotka takaisivat sinne sukupuolten välisen tasa-arvon ja tasoittaisivat tuloerojen välisiä kuiluja takaamalla esimerkiksi ilmaisen koulutuksen ja terveydenhuollon.

Utopian käsitteeseen sisältyy aina myös monitulkintaisuutta, jossa sitä ei oikeastaan nähdä haluttavana tai toteuttamiskelpoisena mahdollisuutena, vaikka se onkin eräänlainen ihannetodellisuus, selittää Czigányik (2017, 5-6). Näin utopia on paitsi hyvä paikka, jota ei ole olemassa, myös paikka, jonka ei haluta toteutuvan. Juuri tämä monitulkintaisuus antaa utopian käsitteelle sen voiman ja luovuuden, toteaa Czigányik. Myös Karen Stein (2013, 112) huomauttaa, että toisen henkilön utopia voi olla toiselle kauhea dystopia⁵.

Myös *Vuorileijonan varjossa* ne hyvät, utopistiset valtiot, joita pyritään rakentamaan, ovat joillekin hahmoille dystopioita. Esimerkiksi rikkaat kauppiaat vastustavat sekä Kraton että Sirpin uudistuksia, koska ne heikentävät heidän etujaan. Lisäksi esimerkiksi äärimmäisen idylliseltä ja tasa-arvoiselta vaikuttavassa Sirpissä on kuitenkin olemassa syrjintää ja muukalaispelkoa, joka kohdistuu tutkijantani henkilöhahmoista esimerkiksi Dotariin.

⁵ To think about utopia, however, one must think about the ideal or perfect. Dystopia involves utopia's opposite: a nightmare, the ultimate flawed world, or 'a society worse than the existing one,' such as *Brave New World* and *1984* (Moylan, Tom, tässä: Wilson 2013, 1.)

Joka tapauksessa utopian kerronta peilaa aina tavalla tai toisella kirjoittajansa kokemaa sosiaalis-poliittista tilannetta, vaikka se onkin erotettu historiallisesta kontekstistaan ja siirretty fiktiiviseen todellisuuteen, selittää Czigányik. Tämä erottaminen voi hänen mukaansa olla joko *paikkaan* tai *aikaan* pohjautuvaa. Mikäli yhteiskunnallinen tilanne erotetaan kontekstistaan ajallisesti, se siirretään aikaan, jota ei ole olemassa – esimerkiksi siis tulevaisuuteen. Tilaan tai paikkaan pohjautuva erottaminen taas tarkoittaa sitä, että yhteiskunnallinen tilanne siirretään paikkaan, jota ei ole olemassa. (Czigányik 2017, 8-9.) Tällainen paikka voi siis olla esimerkiksi oma fantasiamaailmansa, kuten *Vuorileijonan varjon* tapauksessa.

Koska utopiat heijastavat kerrontahetkensä todellisuutta, ne voivat myös ottaa siihen kantaa. Samalla ne voivat esittää erilaisia vaihtoehtoja vallitseville käsityksille ja asiantiloille. Utopiassa kuviteltu mahdollisuus muotoillaan tarinaksi, selittää Parrinder. Tuolloin tarinasta tulee väline kritisoida maailmaa sellaisena, kuin me sen tunnemme tai luulemme tuntevamme. Näin syntyy utopia, tai vähintään vertauskuva maailmasta. (Parrinder 2000, 8.) Myös Czigányik (2017, 10) kuvaa utopian tarjoamia mahdollisuuksia samankaltaisesti:

Thus utopianism may serve as a dynamizing force of social sciences, provided we understand that there are two sides of the coin called imagination: it may be unrealistic or infeasible, but it has potential positive effects as well, such as offering new opportunities and allowing for breaking the rules of monolithic and static ideologies.

Vuorileijonan varjo -sarjassa kaikkein utopistisin elementti lienee usko ihmisen pohjimmaiseen hyvyteen. Siinä kuvatut yhteiskunnat voivat olla hyvinkin epätasa-arvoisia ja väkivaltaisia, samoin kuin yksittäiset henkilöhahmotkin voivat tehdä kauheita tekoja. Silti läpi sarjan ihmisten pohjimmainen hyvyys säilyy. Pahimmatkin hirmuhallitsijat tai sotarikolliset voivat ymmärtää tekojensa vääryyden ja kasvaa ihmisinä, mikäli he saavat siihen tilaisuuden. Toisaalta saman kolikon kääntöpuolena parhaatkin sankarit joutuvat tekemään väriä ja kauheita tekoja pyrkiessään oikeudenmukaisuuteen. Tämän pohjalta anteeksiantaminen ja mahdollisuus yrittää aina uudelleen ja uudelleen nousee teosten kantavaksi – ja hyvin utopistiseksi – teemaksi.

Sharon Wilson kuvaa oman teoksensa esipuheessa sitä, miten naisten kirjoittamat utopiat – ja dystopiat, eli utopian vastakohtat – luovat uusia maailmoita. Noiden uusien maailmojen kautta ne voivat hänen mukaansa kritisoida esimerkiksi sukupuolirooleja, perinteitä ja muita yhteiskunnan arvoja. (Wilson 2013, 2.) Näin myös *Vuorileijonan varjossa* esitetään yhteiskuntakritiikkiä sekä kuvaamalla yhteiskunnan tekemiä virheitä että sen onnistumisia. Sekundaarisessa fantasiamaailmassa sukupuolirooleja voidaan käsitellä uudella tavalla, samoin kuin muitakin yhteiskunnallisia ongelmia.

Karen Stein selittää, kuinka utopioihin kuuluu yleensä myös ulossulkeminen. On olemassa ihminen tai ihmisiä, joita utopian onnena ei koske. Esimerkiksi Platon karkottaisi ihannevaltiostaan runoilijat, kun taas Raamatussa kuvatussa paratiisista karkotetaan Aatami ja Eeva – vaikkei kumpikaan heistä ilmeisesti edes täysin ymmärrä karkotuksen syytä. (Stein 2013, 114.) Samaten Stein mainitsee esimerkkeinä useita naisten kirjoittamia utopioita, joissa yhteiskunta toimii ilman miehiä (Stein 2013, 115-116):

Of course, the absence of men in these fictions is part of that feminist oppositional ideology, the critique of a patriarchal system that distorted heterosexual relationships and oppressed both women and men. Because men are absent, child-bearing and child-rearing must assume new forms as authors invent new social structures that will replace the patriarchal nuclear family and new forms of behavior that will allow women to develop to their full potential.

Vuorileijonan varjossa yhteiskuntaa ei pyritä rakentamaan ulossulkeväksi, vaan päinvastoin utopisimmissa yhteiskunnissa eli Kratossa ja Sirpissä pyritään ottamaan huomioon kaikki ihmiset. Silti kun keskitytään auttamaan niitä, joiden asiat ovat huonosti, ja antamaan niille, joilla on vain vähän, otetaan lopulta aina niiltä, joilla on paljon. Kuten sanottua, tämän vuoksi esimerkiksi osa rikkaasta väestöstä kokee tulevansa suljetuksi ulos tavoitellusta ihanneyhteiskunnasta.

Näin voidaan sanoa, että myös *Vuorileijonan varjo* -sarja asettuu osaksi utopian traditiota erityisesti spekulatiivisen fiktion, eli scifi- ja fantasiakirjallisuuden kentällä. Koska utopiaan olennaisesti kuuluu, että se sijoittuu joko aikaan tai paikkaan, jota ei ole, ovat utopian teokset yleensä myös spekulatiivisen fiktion teoksia. Näin on myös *Vuorileijonan varjon* kohdalla. Läpi koko kirjasarjan kulkee käsitys hyvästä yhteiskunnasta, jota kohti hapuillaan, ja jota myös pikkuhiljaa saavutetaan. Tämä on niin voimakasta, että moraalinen opetus ja eettiseen pohdintaan osallistuminen vaikuttavat kirjailijoiden tietoisilta valinnoilta ja pyrkimyksiltä.

Tässä johdannossa olen käynyt lävitse työni aiheenvalinnan perustelut ja avannut sen kohteena olevaa kirjasarjaa. Seuraavaksi alkaa työni teoriaosuus, jossa esittelen tutkimukseni keskeisimmät teoreettiset käsitteet. Näistä käsitteistä keskiössä on perheen ja vanhemmuuden määrittely sekä sukupuolen asema tuossa määrittelyssä. Avaan lisää myös polyamoriantä käsitettä ja sen piirteitä. Tämän jälkeen päästään teokseni varsinaiseen käsittelyosuuteen, jossa analysoin henkilöhahmojen välisiä suhteita toisiinsa ja fiktiiviseen yhteiskuntaansa. Lopuksi päätännössä kokoaan yhteen käsittelyosassa tekemääni pohdintaa ja siitä syntyneitä johtopäätöksiä.

2. TEORIAA: YDINPERHEESTÄ YKSILÖLLISIIN PERHEISIIN

Tästä alkaa työni teoriaosuus, jossa esittelen sen keskeisimpiä käsitteitä. Nämä käsitteet liittyvät pääasiassa perheen ja vanhemmuuden määrittelyyn sekä siihen, kuinka sukupuoli näihin määritelmiin kytkeytyy. Aloitan avaamalla perhekäsityksen historiallista muutosta ydinperheestä erilaisiin yksilöllistyviin perhemalleihin. Sen jälkeen esittelen laajemmin polyamoriaa ja sen ala- sekä sukulaiskäsitteitä. Lopuksi kirjoitan vielä lyhyesti vanhemmuuden sukupuolittumisesta, siis äitiydestä ja isyydestä.

Osa lähinnä ydinperheen määrittelyssä käyttämäni lähteistä on julkaistu jo 1990-luvulla, mikä tekee niistä melko iäkkäitä. Tämä on otettava huomioon, sillä osa niissä esitetyistä näkemyksistä ei välttämättä ole uuden tiedon mukaisia. Ne kuitenkin kuvaavat aikansa perhekäsitystä ja perheen määrittelyä hyvin. Lisäksi on huomattava, että *Vuorileijonan varjon* ensimmäiset kirjat on julkaistu 1990-luvun loppupuolella, joten vanhemmat lähteet kuvaavat myös teosten julkaisuaikojen asenneilmapiiriä ja näkemyksiä perhekäsityksestä.

Kaiken keskiössä on *perheen* häilyvä käsite. Kai Häggmanin mukaan perhesosiologit ja antropologit ovat ”aina tuskailleet perheen määrittämisen kanssa” (1996, 16). Tämän seurauksena on hänen mukaansa ollut hyvin yleistasoisia määritelmiä, jotka korostavat yhdessä asumista ja perheen objektiivisia tehtäviä. Yleisesti perhe sosiologian piirissä nähdään hänen mukaansa sosiaalisena yksikkönä, jota yhdistää yhteinen asuinpaikka, taloudellinen yhteistoiminta, sukupuolielämä, lisääntyminen ja jälkikasvun hoivaaminen sekä kasvattaminen. (Häggman, 1996, 16.)

Määritelmästä ei kuitenkaan ole yksimielisyyttä, ja siitä voidaan helposti osoittaa erilaisia sääntöä rikkovia poikkeuksia. Häggmanin mukaan tämä johtuu osin siitä, että perheen kohdalla arkikokemuksen ja ihanteiden ero on hyvin suuri. Perhe on samalla sekä konkreettinen paikka että fiktiivinen idea, jolle kulttuuri asettaa reunaehdot. (Häggman, 1996, 16.)

2.1 Ydinperhe

Perhekeskustelussa keskeinen käsite on *ehjä ydinperhe*, kuten Ritva Nätkin toteaa artikkelissaan vuodelta 2003. Hänen mukaansa ehjän ydinperheen perustana on vanhempien heteroseksuaalinen parisuhde, jonka uskotaan olevan myös lapsille paras perhemuoto. (Nätkin 2003, 16.)

Suomalaisen tutkimuksen valossa hahmottuu Nätkinin mukaan kuva moderniin ajatteluun kuuluvista, luonnollisina ja oikeina pidetyistä ydinperhe-elementeistä. Näitä ovat esimerkiksi yksityisen ja julkisen erottelu, vanhempien heteroseksuaalinen parisuhde ja avioliitto, biologinen vanhemmuus, oman äidin antama hoiva, naisen ja kodin kytkös, lapsuus erillisenä elämänvaiheena sekä lasten ja vanhempien hierarkkinen suhde. Näihin liittyvä elementti on myös vanhemmuuden kaksoisstandardi, jossa isään ja äitiin kohdistuvat erilaiset vaatimukset ja odotukset. (Nätkin 2003, 17.)

2.1.1 Ydinperheen historia

Perheen käsitteellä ei kuitenkaan aina ole viitattu nimenomaan *ydinperheeseen*, kirjoittaa Katja Yesilova. Perheen perustana ei myöskään läpi historian ole ollut sen jäsenten välinen tunneyhteys – siis vanhempien keskinäinen tai lapsiaan kohtaan tuntema rakkaus. (Yesilova 2009, 21.) Tässä Yesilova viittaa Kai Häggmaniin, jonka mukaan suomen, ruotsin, saksan, ranskan ja englannin kielissä ei ollut (*ydin*)perheeseen viittaavaa sanaa ennen 1700-lukua. Esimerkiksi Suomessa sivistyneistön käyttämä ruotsinkielinen ”familj” viittasi koko kotitalouteen isäntineen emäntineen, lapsineen, sukulaisineen ja palvelijoineen. Se kattoi siis kaikki saman katon alla elävät ihmiset. (Yesilova 2009, 21; Häggman 1996, 19-21).

Häggman huomauttaa, että ”familj”-sanan sijaan käytettiin muutenkin yleensä käsitteen *hus* (suom. talo) johdannaisia (hushåll, husfolk, husförhör, husaga jne.). Tällöin talo oli määrittelyn keskiössä. Aivan kuin Yesilova, myös Häggman siis toteaa, että olennaisia olivat tuohon aikaan kaikki taloon kuuluvat henkilöt: sukulaiset, palvelijat ja työyhteisö. (Häggman 1994, 135.)

Yesilovan sanoin perheen ymmärtämisessä tapahtunut muutos sijoitetaan yleensä 1700- ja 1800-luvuille. Tänä aikana vanhempien väliset suhteet, samoin kuin vanhempien suhtautuminen lasten kasvatukseen, alettiin nähdä uudessa valossa. Samalla muuttui yhteiskunnan suhtautuminen perheeseen. (Yesilova 2009, 21.) Myös Häggman sijoittaa perhekäsityksen muutoksen samalle ajanjaksolle todeten, että vasta 1800-luvulla ”familj”-sanan merkitys vanhempia ja lapsia tarkoittavana käsitteenä vakiintui. Sama muutos tapahtui hänen mukaansa sekä saksan, englannin että ranskan kielissä 1600-1800-lukujen aikana. (Häggman 1994, 135.)

Suomen kielen ”perhe”-sana on Häggmanin mukaan vanhaa perua, mutta senkin nykymerkityksen mukainen käyttö alkoi vakiintua vasta vähitellen 1800-luvun jälkipuolella. Sitä vanhemmissa teksteissä puhutaan useimmiten talosta, ruokakunnasta huonekunnasta tai perhekunnasta, jolloin kaikki talon asukkaat automaattisesti kuuluivat käsitteen alle. Tähän liittyi se, että palveluskunta ja muut perheenjäsenet yleensä söivät, nukkuivat ja elivät elämänsä rinnakkain. Tyypillistä oli esimerkiksi se, että piit ja tyttäret nukkuivat samoissa tiloissa tai jopa samassa sängyssä. (Häggman 1994, 135.)

Myös Yesilovan mukaan kiistoja ihanteellisen perheen muodosta käytiin Suomessa juuri 1800-luvulla. Kyse ei ollut vain filosofisesta tai teoreettisesta keskustelusta, vaan ihannetta pyrittiin myös toteuttamaan valistuksellisin ja kurinpidollisin käytäntein. Ajateltiin, että useimmat yhteiskunnalliset ongelmat voitiin ratkaista perheiden sisällä. (Yesilova 2009, 21.)

Yesilovan tapaan myös Marjatta Marin käsittelee perhe-käsitteen historiaa. Hänen mukaansa 1800-lukua leimasi erityisesti pelko naisten seksuaalisuutta kohtaan. Vastauksena tähän toimi naisen seksuaalisuuden sitouttaminen äitiyteen ja vaimouteen. Keskusteluun nousivat tuolloin myös käsitykset miehen ja naisen erilaisesta perusluonteesta sekä siveellisyydestä. (Marin 1994, 10.)

Valistusajalla älymystön ja porvariston ihanteeksi nousi perhe, joka muodostui vanhempien ja lasten tiiviistä, intiimeistä suhteista, ja jonka keskiössä oli lasten kasvatus selittää Yesilova. Tällainen ihanne myös konkretisoitui 1800- ja 1900-luvulla erilaisissa sosiaalis-poliittisissa hankkeissa. Äidin, isän ja lasten muodostamia perhekuntia on todennäköisesti ollut aiemminkin, mutta juuri ydinperheymmärrys on nostanut perheen jäsenten väliset suhteet näkyviksi, ymmärrettäviksi ja ongelmallisiksi nimenomaan biologisina, psykologisina ja sosiaalisina suhteina. Tällöin ovat syntyneet aiemmista poikkeavat äidin, isän ja lapsen käsitteet. (Yesilova 2009, 24-25.)

Nätkinin mukaan ydinperheen ideaali syntyi 1800-luvulla porvarillisen elämäntavan ihanteena, mutta vakiintui koko kansalle tarjotuksi elämäntavan malliksi 1920-1930. Kansalaissodan jälkeen porvarillista perheihannetta vakiinnutettiin Nätkinin mukaan kansallisen yhtenäisyyden nimissä, sillä kansakuntakin nähtiin perhemäisenä muodostumana. Samalla yksityinen ja julkinen elinpiiri alkoivat erkaantua toisistaan. (Nätkin 2003, 18.)

2.1.2 Ydinperhe yhteiskunnallisena asiana

Perheen yhteiskunnallistumisen ilmeisin taso on kaikkialla havaittava julkinen, politisoitunut huoli perheestä, toteaa Yesilova. Perheen hyvin- ja pahoinvoinnista kertoillaan paljon lehdissä, televisiossa ja radiossa, poliittisissa puheenvuoroissa, hallinnollisissa mietinnöissä ja seminaareissa. Perheestä on tullut yhteinen asia. (Yesilova 2009, 27.) Myös Nätkin kirjoittaa samasta asiasta todeten, että yhteiskunnallinen huoli liittyy esimerkiksi naisten uraan, yksinhuoltajuuteen, homo- tai lesbovanhemmuuteen ja äitien päihteidenkäytön riskeihin. (Nätkin 2003, 30-31.)

Historiallisesti perheen ja yhteiskunnan suhdetta on Yesilovan mukaan leimannut toisiaan peilaavuus. Perhe on nähty isäntävaltaisena, ikään kuin miniatyyrivaltiona. Tämän ymmärryksen mukaan isäntä on pitänyt perheessään absoluuttista valtaa, vaimo on vastannut tämän valtioneuvostoa ja lapset sekä palveluskunta alamaisia. (Eilola Jari, tässä Yesilova 2009, 28.)

Häggman kuvaa samaa asiaa todeten, että 1800-luvun alkupuolella voimissaan ollut luterilainen kolmisäätyoppi korosti isännän johtamaa perhekuntaa tai huonekuntaa. Tällainen yhteisö oli sekä hengellisen, että maallisen esivallan vallankäytön väline. Siksi oli tärkeää, että se toimi syntiä ja maallista

epäjärjestyä vastaan. Tämä edellytti isännän ehdotonta valtaa, joka vastasi valtion maallista esivaltaa. Tällöin avioliittoa solmittaessa olennaista ei ollut puolisoitten välinen rakkaus, vaan näiden sääty, vauraus, siveellinen maine, työkyky ja terveys. Rakkauden katsottiin seuraavan yhteiselämän myötä. (Häggman 1994, 136.)

Perhe ei siis ollut tasa-arvoinen, vaan nainen oli aina miehensä alamainen, jonka tuli aina käyttäytyä kuuliaisesti. Lasten ja palvelijoiden taas tuli olla kuuliaisia sekä emännälle, että isännälle. (Häggman 1994, 136-137.) Äidin roolia ei korostettu, vaan naiselle tärkeintä oli olla hyvä vaimo ja hyvä emäntä (Häggman 1994, 139).

Tällainen auktoriteettiin perustuva poliittinen arkkitehtuuri teki perheestä valtion sisällä, kuvaa Yesilova. Yhteiskunnallinen kysymys perheestä kehittyi kuitenkin vasta myöhemmin. Tästä kehityksestä Yesilova käyttää esimerkkinä Tampereen Työväenyhdistyksen johdon esittämää perustelua työväen asuntorahaston aikaansaamiseksi vuonna 1888. Perustelun mukaan oikeanlainen siveellinen, raitis ja terveellinen perhe-elämä on yhteiskunnan alkuperuste, sillä se torjuu juoppoutta ja muita paheita. Perheen terveyden ja siveellisyyden nähtiin siis suoraan vaikuttavan yhteiskunnan vastaaviin ominaisuuksiin, mikä teki perheestä yhteiskunnallisen kysymyksen. (Yesilova 2009, 28-19.)

Yesilovan mukaan perhe ei modernilla ajalla kuitenkaan enää ole yhteiskunnan pienoismalli. Sen sijaan keskeistä on perheessä tapahtuvien prosessien ohjailu ja tuki. Tärkeää on tuntee perhe-elämän intiimit suhteet ja lainalaisuudet, jotka sitä ohjailevat. Yesilova selittää, ettei perhe tällöin ole enää vallan järjestyksen pienoiskuva, vaan solu, jonka terve ja elinvoimainen toiminta voivat turvata yhteiskunnan. Perhettä kuvataan siis yhteiskunnan ydinsoluna, joka on ei-poliittinen ja omalakinen organisiimi. Yhtä aikaa perhe on siis sekä poliittinen, että ei-poliittinen. (Yesilova 2009, 30.)

Myös Marin kuvaa perheen politisoitumista modernilla ajalla toteamalla perheen muuttuneen julkisemmaksi. Kun 1800- ja 1900- lukujen vaihteessa puhuttiin perheen yksityisyydestä, tarkoitettiin Marinin mukaan, ettei perheen sisäisiin asioihin yleensä voinut puuttua ulkopuolelta. Avioliiton solmimisen jälkeen perheestä tuli suljettu tila, jolla oli omat lainalaisuudet. Sen sijaan modernin ajan hallinnollis-byrokraattisten toimenpiteiden takia perheen sisäiseen dynamiikkaan voidaan puuttua monin eri tavoin. Erityisesti viranomaisten tarkkailussa perhe jäsenineen on entistä läpinäkyvämpi. (Marin 1994, 18.)

2.1.3 Ydinperheen rajojen määrittäminen

Ydinperheen käsite liittyy tiukasti ajatukseemme normaalista. Yesilova kuvaa *normaalina* käsityksenä, joka nojautuu ryhmälle ominaisina pidettyihin ominaisuuksiin. Yleiskielessä sanaa käytetään

hänen mukaansa löyhästi siten, että se merkitsee sekä *tavallista* että *oikeaa ja tavoiteltavaa*. Tieteessä normaali on periaate, jonka avulla elämän tosiasioita ja lainalaisuuksia ajatellaan kuvattavan täsmällisesti. Mikäli jokin poikkeaa normaalista, se pyritään Yesilovan mukaan palauttamaan normaalin piiriin eli *normalisoimaan*. Tällä tavalla normalisointi kantaa sisässään sekä käsitystä normaalista asioiden luonnollisimpana tilana että vaatimuksen asioiden palauttamisesta tuohon tilaan. Näin normalisointi on sekä käsitetason että käytännön tason asia. (Yesilova 2009, 32–31.)

Perhekäsityksen yhteydessä tämä näkyi Yesilovan mukaan esimerkiksi 1900-luvun alussa, kun asuinjärjestelyt ja perhe-elämä tulivat yhteiskunnallisen tarkastelun kohteiksi. Ihmisten elinoloista alettiin havainnoida piirteitä, joihin vaikuttamalla pyrittiin parantamaan väestön terveyttä. Näihin piirteisiin kuuluivat Yesilovan mukaan myös epämääräisinä pidetyt perhesuhteet, joissa perheen ydintä – äitiä, isää ja lapsia – oli vaikeata erottaa muista talossa asuvista henkilöistä. Tällaisten perheiden elämäntapa tuli siis yhteiskunnallisin toimin palauttaa normaalin piiriin. (Yesilova 2009, 33.)

1900-luvun alussa alettiin siis pitää haitallisena sitä, että taloudessa asui muitakin henkilöitä isän, äidin ja lasten lisäksi, kuvaa Yesilova. Esimerkiksi varakkaiden perheiden palvelijat tuli erottaa perheen asuttamasta tilasta omiin tiloihinsa, samoin työväenluokkaisten perheiden ulkopuoliset asukit. Sekä moraalin, että terveyden nimissä haluttiin piirtää selkeä raja perheenjäsenten ja ulkopuolisten välille. Näin perheitä pyrittiin tekemään ja muotoilemaan erilaisin ohjein, normeihin ja rajauksin. (Yesilova 2009, 34.)

Ydinperhe luotiin kokoamalla aviosuhde, vanhemmuus ja kotitalous ydinperheen käsitteen alle ja sitomalla ne kotiin, toteaa Yesilova. Näiden asioiden tuli esiintyä samassa mentaalisisä ja fyysisessä tilassa, perheessä ja kodissa. Määriteltiin naisen, miehen ja lasten paikka suhteessa toisiinsa, mutta tämä oli erilaista kuin aiemmin isännän perhekunnan aikaan. Nyt painoarva laitettiin äidin asemalle, sillä hänen katsottiin antavan lapsille terveyden, varjelevan heitä sairauksilta ja puhdistavan kodin balleista ja liasta. Juuri äidit olikin herätettävä ja velvoitettava työskentelemään perheensä ja siten yhteiskuntansa hyväksi. (Yesilova 2009, 35.)

Tässä tutkielmassani tarkoitan ydinperheellä siis perinteisiin nojaavaa perhekäsitystä, jossa perhe koostuu isästä, äidistä ja näiden – yleensä biologisista – lapsista. Ydinperheen tarkoituksena on tässä määrittelyssä lasten kasvattaminen hyväksi yhteiskunnan jäseniksi. Myöhemmin tulen avaamaan yksityiskohtaisesti sitä, kuinka Taru ja Tarmo Väyrysen teoksissa esitetty kolmen aikuisen ja ottolasten perhemalli tätä käsitystä rikkoo ja uudelleenkirjoittaa.

2.2 Monimuotoistuva perhe

Hannele Frosberg kuvaa *Perhe murroksessa* teoksen esipuheessa perhekulttuurin muutosta vuosituhannen vaihteen Suomessa. Keskiöön Frosberg nostaa keinoalkuiset lisääntymismenetelmät, homoseksuaalisten henkilöiden oikeuden parisuhteensa virallistamiseen sekä maahanmuuttajien erilaiset perhekulttuurit. Nämä kaikki ovat hänen mukaansa herättäneet kiihkeää keskustelua perheen rajoista ja perhe-elämän etiikasta sekä moraalista. (Frosberg 2003, 8.)

Frosberg määrittelee *kriittisen perhetutkimuksen*, jossa perhettä ei pidetä itsestäänselvänä tai muuttumattomana. Sen sijaan siinä pyritään tarkistamaan, purkamaan ja sekoittamaan sekä uudelleenjärjestämään kaavoihinsa kangistunutta perheajattelua. Tällöin voidaan jäljittää uudenlaisia läheisyyden ja huolenpidon mahdollisuuksia, moninaisuutta ja vaihtoehtoja. Perheen muutos ei näin näyttäydy automaattisesti uhkaavana tai kielteisenä, vaan sitä voidaan tarkastella monipuolisesti. Perhe nähdään siis yhteiskunnallisten ja kulttuuristen prosessien tuotteena, joka muovautuu ja rakentuu inhimillisen toiminnan luomana. (Frosberg 2003, 8-9.)

Perheen käsitteellä on Frosbergin mukaan monia rasitteita, kuten siihen liittyvä staattinen ajattelu, jossa se edelleen mielletään julkisen elämän vastakohtaksi, kotiin kuuluvaksi heteroseksuaaliseksi ydinperheeksi. Tällainen perhe onkin tilastollisesti yhä yleisin perhemalli, mutta se ei anna tilaa uusille elämisen ideoille, eikä se tavoita läheskään kaikkia yhdessä elämisen tapoja. (Frosberg 2003, 10.)

Yksiköksi muotoiltu perheen käsite ei Frosbergin sanoin teekään oikeutta perheiden historialliselle moninaisuudelle tai lähisuhteiden erilaisille ulottuvuuksille. Esimerkkeinä erilaisista perhemuodoista hän mainitsee perinteiset ydinperheet, naisten ja miesten vetämät yksinhuoltajaperheet, avioerojen jälkeiset uusperheet, samaa sukupuolta olevien kumppaneiden ja mahdollisten lasten perheet, lapsuuden perheet ja eläkeläisten perheet. Kaikilla näillä on erilaiset rakenteet. Lisäksi niiden elämänvaiheet eroavat toisistaan. Sisäiset erot voivat olla huomattavia myös niissä perheissä, jotka ulkoiselta muodoltaan muistuttavat toisiaan. (Frosberg 2003, 10-11.)

Yksilökeskeisessä nykykulttuurissamme korostetaan Frosbergin mukaan sitä, ettei perhe perustu muodollisiin avio- tai verisiteisiin. Sen sijaan olennaisia ovat ennen kaikkea henkilökohtaiset, itse nimetyt suhteet lapsi-, nais-, vanhus- tai miesyksilöiden välillä. Yksilön omat valinnat ja tämän suhteilleen antamat nimet ovat erityisen merkityksellisiä. Näin perhe ei enää olekaan passiivinen yhteiskunnan muutosten kohde, vaan yksilöiden aktiivisten päätösten tulos. (Frosberg 2003, 11.) Olennainen on kuitenkin myös julkisen ja yksityisen välillä vallitseva suhde, jota tutkittaessa voidaan tarkastella perhettä puheenaiheena ja toiminnan kohteena (Frosberg 2003, 12).

Eija Sevón ja Marianne Notko puolestaan korostavat, että perheessä on kyse hoivasta, huolenpidosta ja vastuusta. 2000-luvun alun tärkeimpänä perhekysymyksenä hän pitääkin hoitovastuuta, eli keskustelua siitä, kuka kantaa vastuun lapsista ja vanhuksista. Lisäksi hoitovastuuseen kuuluvat perheen sisäiset neuvottelut sukupuolien ja sukupolvien välisistä vastuiden ja velvollisuuksien jaosta. Tärkeä kysymys heidän mukaansa on myös se, kenellä on oikeus perheeseen ja perhesuhteisiin. (Sevón & Notko 2008, 13.)

2.3 Sateenkaariperhe

Sateenkaariperheellä tarkoitetaan perhettä, jossa ainakin yksi vanhempi kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön, määrittelevät Aarnio, Kallinen, Kylmä, Solantaus ja Rotkirch. (2017, 11). Autio, Riihiluoma, Rintamäki, ja Suvanne sen sijaan rajaavat määritelmän teoksessaan tarkemmin siten, että sateenkaariperhe on yhden tai useamman homo-, lesbo-, bi- tai transvanhemman muodostama perhe (Autio et al. 2015, 14).

Aarnion ja kumppaneiden mukaan sateenkaariperheiden määrä kasvaa Suomessa jatkuvasti, ja ne ovatkin kymmenkertaistuneet vuosina 2003–2013 (Pohjanpää, 2013; tässä Aarnio et al. 2017, 12). Sateenkaariperheet ry:n arvion mukaan kaikkiaan jopa 10 000 lasta elää Suomessa sateenkaariperheessä, ja heistä ainakin 2000 ydinperheen muotoisessa samaa sukupuolta olevien vanhempien perheissä (Aarnio et al. 2017, 12.)

Sateenkaariperheet ovat monimuotoisia: osassa lapset ovat syntyneet sateenkaariperheen jäseniksi, osassa perhe on muodostunut uusperheenä. Osassa perheistä sateenkaarevuus liittyy vanhemman seksuaaliseen suuntautumiseen, osassa vanhemman sukupuoli-identiteettiin, ja osassa näihin molempiin. (Aarnio et al. 2017, 15.)

Joissakin perheissä vanhempia on yksi tai kaksi, mutta monissa apila- ja uusperheissä vanhempia on useampiakin, selittävät Aarnio ja kumppanit. Apilaperheellä tarkoitetaan perhettä, jossa ainakin kaksi vanhempaa on jakanut vanhemmuutta alusta asti ilman, että kaikkien aikuisten välillä on parisuhdetta. Myös lastensaamisen tavat vaihtelevat, sillä osa lapsista sateenkaariperheissä saa alkunsa keinohedelmöityksen avulla tunnetun tai tuntemattoman luovuttajan sukusoluilla, osa perinteisellä menetelmällä ja osa on adoptio- tai sijaislapsia. (Aarnio et al. 2017, 15.)

Tässä vaiheessa voisin huomauttaa tämän kaiken liittyvän työni kohdeteoksena olevaan kirjasarjaan siten, että Kraton klaanipäällikön perheen kolmen aikuisen muodostama parisuhde on myös sateenkaariperhe. Aarnio ja kumppanit eivät tosin mainitse monivanhempaisista perheistä puhuessaan po-

lyamorisia perheitä, mutta nekin kuuluvat – tai voivat kuulua – sateenkaareviin perheisiin. Osa polyamorisista henkilöistä kokee polyamorian olevan synnynnäinen ominaisuus ja seksuaalinen suuntaus. Osa taas kokee valinneensa sen elämäntavan tavoin. (Sheff 2017, 24-25.) Mikäli polyamorisuutta pidetään seksuaalisena suuntautumisena, kuuluvat kaikki polyamoriset henkilöt seksuaalivähemmistöön. Ja vaikka polyamorisuutta itsessään ei laskettaisi seksuaaliseksi suuntautumiseksi, voivat polyamoriset henkilöt silti kuulua muihin(kin) seksuaalisiin vähemmistöihin. Esimerkiksi *Vuorileijonan varjossa* tarkastelemassani perheessä molemmat mieshahmot mieltävät itsensä tavalla, joka meidän maailmassamme nimettäisiin homoseksuaalisuudeksi.

2.4 Polyamorinen perhe

Kuten jo johdannossa mainitsin, tieteelliset lähteet polyamorian tutkimuksesta ovat valitettavan vähäiset. Erityisesti suomenkielinen materiaali ja kotimainen tutkimus loistavat poissaolollaan. Myös englanninkielistä materiaalia löytyy vain niukasti. Tärkeimmäksi löytämikseni lähteiksi nousivat Elisabeth Sheffin teokset. Sheff on atlantalainen sosiologian professori, joka on tehnyt urauurtavaa työtä polyamorian akateemisen tutkimuksen parissa.⁶

2.4.1 Polyamoria ja sen sukulaiskäsitteet

Sheffin mukaan *polyamoria* (engl. polyamory) tarkoittaa yhteisymmärrykseen perustuvaa, julkisesti harjoitettua parisuhdetta, jossa on enemmän kuin kaksi osapuolta. Polyamoriaan kuuluu olennaisena ajatus sukupuolten välisestä tasa-arvosta, mikä erottaa sen monista muista ei-monogamisista⁷ suhteista. Tämä ilmenee esimerkiksi siten, että sekä miehillä että naisilla, on suhteessa oikeus neuvotella mahdollisista uusista kumppaneista. (Sheff 2015, x, 1.) Sheff toteaa, että polyamoristen henkilöiden toiveena on yleensä luoda erilaisia, tunnetason läheisyyteen perustuvia suhteita, jotka voivat olla lyhyt- tai pitkäkestoisia. Niihin voi kuulua myös seksuaalista läheisyyttä, mutta aina näin ei ole. (Sheff 2015, 3.)

Sheff muistuttaa, ettei polyamoria ei ole synonyymi *polygamialle*, jossa avioidutaan useamman kumppanin kanssa. Ensinnäkin polyamorisen suhteen osapuolet eivät välttämättä ole keskenään naimisissa. Toisekseen perinteisessä polygamiassa tilanne on yleensä sellainen, että yhdellä miehellä on monta vaimoa, joista jokaisen kanssa hänellä on seksuaalinen suhde. Sen sijaan naisilla ei tavallisesti

⁶ Sheffin kotisivut löytyvät osoitteesta: <https://elisabethsheff.com/about/> (Lainattu: 23.4.2019).

⁷ Monogamia = kahden henkilön välinen parisuhde, ei-monogamia (non-monogamy) = useamman kuin kahden henkilön välinen parisuhde

ole oikeutta keskinäisiin tai avioliiton ulkopuolisiin suhteisiin, Sheff selittää. Tämä on hänen mukaansa vastoin polyamoriaan kuuluvaa sukupuolten tasa-arvon ihannetta. (Sheff 2015, 1.)

Polyamoriaa voidaan käyttää kattoterminä, jonka alle kuuluu kokonainen joukko erilaisia suhdemuotoja. Sheff käyttää termiä *polyfidelity* tarkoittaessaan suljettua, yli kahden henkilön parisuhdetta. Tällaisen suhteen osapuolet eivät välttämättä ole keskenään naimisissa, mutta suhteeseen kuuluu odotus siitä, että kaikki suhteen osapuolet ovat toisilleen seksuaalisesti uskollisia. Suhteen ulkopuolisia kumppaneita tai muuta seurustelua ei siis sallita lainkaan. Sheff luokittelee polyfidelityn polyamoria-sateenvarjon alle, mutta hän huomauttaa silti juuri seksuaalisuhteiden ulossulkevuuden erottavan sen pääosasta muita polyamorisia suhteita. (Sheff 2015, 4.)

Polyseksuaalisuudella (engl. polysexuality) viitataan Sheffin mukaan käytäntöihin, joissa yhdellä henkilöllä on useita seksikumppaneita joko samanaikaisessa ryhmäseksissä, tai meneillään olevan kahden hengen parisuhteen lisänä. Käsite on hänen mukaansa kuitenkin melko häilyvä ja käsittää kaikenlaista aina useiden henkilöiden kanssa seurustelemisesta erilaisiin seksuaalisiin juhliin ja orgioihin osallistumiseen asti. Polyseksuaalisuuteen ei välttämättä kuulu tunnetason läheisyyttä tai rakkautta, mikä erottaa sen polyamoriasta. (Sheff 2015, 4.)

Polyaffektiivisuudella (engl. polyaffectivity) Sheff kuvaa tunteellisesti läheistä, mutta seksuaalisesti platonista suhdetta, joka asettuu polyamorisen suhteen sisälle. Yleensä tällainen vallitsee hänen mukaansa kumppanin kumppanien välillä. Esimerkiksi kolmen hengen suhteessa voi olla tilanne, jossa yhdellä henkilöllä on seksuaalinen suhde molempiin kumppaneihinsa, mutta näiden kumppaneiden keskinäinen suhde on platoninen. (Sheff 2015, 5.)

2.4.2 Polyamoristen suhteiden luokittelu osapuolen määrän mukaan

Sheff luokittelee polyamorisia suhteita niiden osapuolten määrän mukaan. Näin hän jakaa suhteet *polysinkkuihin* (polysingle), *avoimiin pareihin* (open couple), *vee-suhteisiin*, (vee), *kolmikkoihin* (triad) ja *nelikkoihin* (quad). (Sheff 2015, 5.) Näiden lisäksi hän lisää vielä *moresome*-suhteet, joissa on yli neljä jäsentä ja *intiimit suhdeverkostot* (intimate network), jotka koostuvat ryhmästä läheisessä yhteydessä toisiinsa olevia henkilöitä, jotka eivät kuitenkaan yleensä asu yhdessä (Sheff 2015, 15). Pääsääntöisesti suhteet muuttuvat Sheffin mukaan sitä harvinaisemmiksi ja epävakammiksi, mitä enemmän jäseniä niissä on (2015, 5).

Näistä suhdetyypeistä tämän työn kannalta merkityksellisiä ovat erityisesti *veet* ja *kolmikot*, mutta myös polysinkkujen ja avoimen parin käsitteet voidaan nähdä siihen liittyviksi. Siksi esittelen vielä lyhyesti nämä käsitteet. Polysinkulla Sheff viittaa henkilöön, jolla ei – ainakaan juuri sillä hetkellä –

ole seurustelusuhdetta tai -suhteita, mutta tällä on avoin asenne polyamorisia suhteita kohtaan. Tämä ehkä vielä etsii oikeita ihmisiä tai on eronnut aiemmasta suhteestaan, mutta yhtä kaikki tämä näkee polyamorisen elämän mahdollisena. (Sheff 2015, 6.)

Avoin pari on Sheffin mukaan kaikkien yleisin polyamorisen suhteen muoto. Yleensä sellainen on hänen mukaansa pitkäkestoisessa suhteessa olevan miehen ja naisen muodostama yksikkö, jonka osapuolet tapailevat myös muita ihmisiä. Avointa paria määrittelee Sheffin sanoin se, että näillä on seksuaalisia suhteita ihmisiin parin ulkopuolella, tai ainakin halua tällaisiin ulkopuolisiin suhteisiin. Osa avoimista pareista tapailee uusia ihmisiä yhdessä, osa taas erikseen. (Sheff 2015, 6.)

Veet ja kolmikot ovat molemmat kolmen henkilön muodostamia suhteita, kuten Sheff selittää. Niiden ero on siinä, että veessä yhdellä kolmesta henkilöstä on parisuhde molempiin muihin. Sen sijaan tämän kumppaneilla ei ole parisuhdetta keskenään, vaan nämä voivat olla toisilleen mitä tahansa venttovieraista hyviin ystäviin tai vihollisiin. Vee-suhde muodostuu siis siitä, että yhdellä ihmisellä on kaksi kumppania, mutta näillä kumppaneilla ei ole keskinäistä romanttista tai seksuaalista suhdetta. (Sheff 2015, 12.)

Päinvastoin kolmikossa (triad) on kolme aikuista henkilöä, jotka kaikki ovat parisuhteessa keskenään. Sheffin määritelmän mukaan näillä kaikilla on keskenään myös seksuaalinen suhde. Yleensä tällainen kolmikko syntyy Sheffin mukaan, kun kolmas osapuoli liittyy avoimeen pariin tai suurempi ryhmä menettää jäseniään. Joskus se voi kuitenkin syntyä myös kolmen henkilön seurustelusta. Sheff huomauttaa kolmikoin voivan olla myös polyaffektiivinen, jolloin osalla henkilöistä on keskenään seksuaalinen suhde, toisilla taas platoninen kumppanuussuhde, joka on vahvempi kuin veehen kuuluvat kumppanin kumppaneiden väliset suhteet. (Sheff 2015, 13.)

Seuraavaksi esittelen vielä lyhyesti vanhemmuuden sukupuolittumista, siis äitiyttä ja isyyttä. Sen jälkeen päästään työni käsittelyosuuteen.

2.5 Isyys: mitä se on?

Isyyttä käsittelevässä teoksessaan *Isyyden aika: Historia, Sukupuoli ja valta 1990-luvun isyyskeskusteluissa* Ilana Aalto pohtii isyyden määritelmää. Käsitteenä se on hänen mukaansa moniselitteinen, sillä se voi tarkoittaa kaikkea siittäjästä huoltajaan, tai ylipäänsä sellaiseen henkilöön, jolla on jokin suhde lapseen. Näkemyksessään hän yhtyy Deborah Luptoniin ja Lesley Barclayhin, joiden mukaan isyys on ajassa muuttuva, kilpailevien diskurssien ja halujen paikka, jota ei voi palauttaa yhdeksi identiteetiksi. (Aalto 2012, 23-24.)

Aalto viittaa myös Jouko Huttusen jakoon, jossa isyyttä tarkastellaan biologisena, sosiaalisena, juridisena ja psykologisena. Tällaisen näkemyksen mukaan heterovanhempien perheessä isä voi toteuttaa kaikkia isyyden eri puolia yhtä aikaa, mutta esimerkiksi sijaisperheessä isä on isä vain psykologisesti ja sosiaalisesti. Aallosta jako kuvaa hyvin isyyuskäsitteen monipuolisuutta. (Huttunen 2001, 48-51; tässä Aalto 2012, 23.)

Jouko Huttunen jakaa isyyden teoksissaan neljän osa-alueen lisäksi myös kolmeen kerrokseen, eli kulttuurilliseen isyyteen, yhteiskunnalliseen isyyteen ja perheiden isyyteen. Hän selittää, että vahvasti historiallisena ilmiönä isyydellä on syvät kulttuuriset ja yhteiskunnalliset juuret. Nämä juuret taas ruokkivat elävässä elämässä näkyvää ”miesten ’isyyuskäyttäytymistä’”. (Huttunen 1999, 169.) Näin isyys on yhtä paljon yhteisöllinen kuin yksilöllinenkin ilmiö, jolle on vaikea löytää biologista tai psykologista selitysmallia. Huttusen mukaan voidaankin jopa väittää, että kulttuurinen isyys ”elää omaa elämäänsä yksittäisten miesten ’isyystoiminnoista’ välittämättä”. (Huttunen 1999, 169.)

Kulttuurinen isyys on Huttusen mukaan isyyden kolmesta tasosta abstraktein, joten sitä voitaisiin nimittää myös symboliseksi tai arkkityyppiseksi isyydeksi. Siihen liittyvät stereotypiat, asenteet, ennakkoluulot ja uskomukset ovat ainakin osittain meille kaikille yhteisiä, hän selittää. Silti kulttuurinen isyys on monimuotoinen ilmiö niin, että yksikön sijaan siitä voitaisiin käyttää myös monikkoa. Nämä monet kulttuuriset isyydet ovat Huttusen mukaan eri alakulttuurien ja aikakausien muunnelmia yleisemmästä tietyn kulttuurin isyyteestä. (Huttunen 1999, 170-171.)

Näin Huttunen päätyy vertaamaan kulttuurisen isyyden käsitettä *hegemonisen maskuliinisuuden* käsitteeseen, jonka sukulaiseksi voisi hänestä muodostaa *hegemonisen isyyden* käsitteen. Hegemoninen isyys olisi siis aina se vallitseva isyyden malli, jota jokin kulttuuri tietynä aikakautena suosii muiden isyyksien ylitse. Samalla se työntyy muita vaihtoehtoja useammin esiin erilaisilla kulttuurisilla kentillä. Näin suurin osa miehistä ottaa hegemonisen isyyden omakseen itsestään selvyytensä ja pitää sen käytänteitä ”terveen järjen” mukaisina, Huttunen selittää. Siihen voi kuulua käytänteitä ja malleja, jotka ovat syntyneet menneisyydessä, ja joita ei enää kenties käytetä, mutta jotka silti vaikuttavat nykyisten mallien taustalla. (Huttunen 1999, 171.)

Kulttuurissamme tällä hetkellä – tai Huttusen omalla kirjoitushetkellä – vallitsevaa isyyksmallia hän kutsuu *perinteiseksi isyydeksi*. Hän kuvailee sen siis olevan ”juuri se malli, jota varsinkin keski-ikäiset suomalaiset pitävät normaalina isyytenä” (Huttunen 1999, 171). Sen mukaan miehen on pitänyt olla isänäkin etäinen tai jopa kova, tilanteita hallitseva, suoriutuva ja tunteitaan kontrolloiva. Hoivaa-

vaa vanhemmuutta malli ei ole sallinut. Mieskulttuuri on Huttusen mukaan opastanut isiä vastuullisuuteen perheen elättämisessä, mutta vuorovaikutteista tai tunnepohjaista puolta isyyteen ei ole kuulunut. (Huttunen 1999, 172.)

Toisaalta Huttunen huomauttaa myös traditionaalisen naiskulttuurin antaneen vähän tilaa isän osuudelle lasten kasvatuksessa ja hoidossa. Lasta lähellä oleva vanhemmuus on kuulunut naiselle, ja perinteinen äiti onkin hienovaraisesti antanut ymmärtää sopivuuden rajat. Isän tulee auttaa, muttei tunkeilla. Näin sukupuolijärjestelmä on kokonaisuutenaan sekä mies- että naiskulttuurin puolelta tehokkaasti sulkenut miehiltä mahdollisuuden hoivaavaan vanhemmuuteen, Huttunen summaa. (1999, 172.)

Yhteiskunnallisella isyydellä Huttunen tarkoittaa niitä isyydestä vallitsevia käsityksiä, jotka määräävät ja säätelevät yhteiskunnallisia ja yhteisöllisiä ratkaisuja silloin, kun käsitellään yksittäisten ihmisten tai ihmisryhmien perheyttä, vanhemmuutta, isyyttä ja äitiyttä koskevia kysymyksiä. Siihen kuuluvat siis esimerkiksi perhepolitiikka, terveys- ja sosiaalitoimi sekä työelämä. Yhteiskunnallisen isyyden juuret ovat Huttusen mukaan kulttuurisissa isyysskuissa. Yleensä ne ovat siellä kuitenkin piilotettuina ja epäjohdonmukaisina, vaikka hegemoninen isyys onkin niiden itsestään selvänä tavoitteena. (Huttunen 1999, 172.) Hyvä isä ei esimerkiksi anna isyyden häiritä työntekoaan (Huttunen 1999, 174).

Perheiden isyydellä Huttunen kuvaa isyyden ruohonjuuritasoa, siis sitä, mitä äidit ja isät itse ajattelevat isyydestä. Siihen kuuluu kaikki se, mitä miehet ajattelevat isyydestään ja se, kuinka he sitä toteuttavat, sekä se, miten äidit ja lapset kokevat isän toiminnan. Kaikki isät ovat Huttusen mukaan tietoisia kulttuurisesti normaalina pidetystä isyydestä, samoin kuin siitä, millaisia rajoja yhteiskunta isyydelle asettaa. Silti viime kädessä he itse luovat oman isyytensä. Usein ihmisillä onkin kokemus lähipiirissään olevasta omalaatuisesta, yleistä normia rikkovasta isästä. (Huttunen 1999, 175.)

Joka tapauksessa sukupuolta on pidetty isyyden määrittelyssä olennaisena, kuten Aalto huomauttaa. Onpa isyyttä katsottu tasa-arvoisen vanhemmuuden, hoivakykyjen tai maskuliinisuuden näkökulmista, on aina ollut kyse erilaisista miespuolisuuden tulkinnoista ja siitä, millainen isä on miehenä ja miten hän eroaa naisesta (Vuori 2004, tässä Aalto 2012, 25).

2.6 Äitiys: mitä se on?

Arkisena työnä toteutuva vastuu lapsen hyvinvoinnista mielletään kulttuurissamme enemmän äitiyteen kuin isyyteen kuuluvaksi, kirjoittavat Sevón ja Huttunen artikkelissaan.⁸ Heidän mukaansa valtaosa lapseen liittyvästä vastuusta oletetaan siis äidin kannettavaksi, etenkin kun puhutaan vauvaikäisistä lapsista. (2002, 72-73.)

Vaikka eri sukupuolta olevien vanhempien perheessä molempien osapuolien lähtökohdat vanhemmuuteen olisivat samankaltaisia – esimerkiksi molemmat ovat työssäkäyviä ja opiskelleita, eikä kummallakaan ole juuri lapsenhoidollista kokemusta – asettavat sosiaaliset ja kulttuuriset kertomukset, odotukset ja käytännöt vanhemmat keskenään erilaiseen asemaan. Tällöin voi käydä niin, että äitiä ohjataan kantamaan vastuuta liian yksin, samalla kun isä jää helposti vain osavastuulliseksi vanhemmaksi. (Sevón & Huttunen 2002, 72 – 73.)

Toisaalta historiallisesti ei ole itsestäänselvyys, että lasta hoitaa sama nainen, joka tämän on synnyttänyt, kuten Jaana Vuori huomauttaa teoksessaan. Lastenhoitoa on kyllä pidetty nimenomaan naisten työnä, samoin kuin synnyttämistäkin. Kuitenkin ylemmissä yhteiskuntaluokissa lastenhoito on kautta historian ulkoistettu (nais)palvelijoiden tehtäväksi. Köyhemmissä perheissä lapsesta taas on usein huolehtinut isompi sisarus tai jokin sellainen kotitalouden jäsen, joka ei kykene muuhun työhön. Kun vanhemmuutta ja hoivaa alettiin korostaa, liitettiin se nimenomaan äitiin, ei isään, jonka tehtäväksi jäi perheen elättäminen. (Vuori 2002, 125.)

Vuori kirjoittaa äidinhoivan diskurssista, jolla hän tarkoittaa äidin ja vauvan suhdetta koskevaa ajattelua ja sitä tukevia käytäntöjä. Tässä diskurssissa äitiys on jakamatonta niin, että muiden ihmissuhteiden merkitys suljetaan äidin ja pienen lapsen suhteen ulkopuolelle. Myös naisen ja miehen suhde määrittyy siinä naisen hoivaroolin mukaan. (Vuori 2002, 126.)

Vuoren mukaan äidinhoivan diskurssi kuitenkin haastettiin melko pian syntynsä jälkeen, 1960-luvulla. Silloin alettiin puhua sukupuolten tasa-arvosta ja miesten osallistumisesta lastenhoitoon. Aluksi oleellista oli vain naisten toimintakentän laajentaminen, mutta myöhemmin herättiin ajattelemaan myös sitä, että miesten hoivaava isyys saattoi olla heille itselleenkin merkityksellistä. Näin kehittyi jaetun vanhemmuuden diskurssi, jossa isä kantaa osan lapseen liittyvästä hoivasta ja vastuusta. (Vuori 2002, 126.)

Koska miesten koti-isyyttä ei nähty vaihtoehtona kotiäitiydelle, uudistui lastenhoito. Tällöin lapsia hoitamaan tulivat koulutetut ammattilaiset, jotka hekin yleensä olivat naisia. Jaetun vanhemmuuden

⁸ Artikkelin on julkaistu jo vuonna 2002 painetussa teoksessa, joten kulttuurista muutosta on jo ehtinyt tapahtua. Kuitenkin on huomiotava, että myös *Vuorileijonan varjon* ensimmäiset osat on julkaistu juuri vuosittuhannen vaihteessa.

käsitteessä ongelmallista on, että se yleensä sulkee ulkopuolelleen nämä kolmannet tahot – lapsenhoidon jakamisen naisten kesken. Tiukka jaottelu julkiseen ja yksityiseen piiriin onkin erityisesti naisten kannalta ongelmallinen, koska heidän toimintansa limittyy molempiin sfääreihin. (Vuori 2002, 126-127.)

Käytyäni lävitseni työni keskeisimmät käsitteet ydinperheestä polyamorisiin perheisiin ja sateenkaari-perheisiin sekä erilaisiin vanhemmuuden rooleihin, siirryn nyt työni varsinaiseen käsittelyosaan. Aloitan sen käsittelemällä Maleen, Aken ja Dotarin polyamorista parisuhdetta, sekä heidän keskinäisiä suhteitaan. Tästä siirryn lasten ja vanhempien välisten suhteiden tarkasteluun sekä siihen, miten polyamorinen perhe vaikuttaa lasten elämään. Lopuksi avaan sitä, miten suku ja muu laajennettu perhe suhtautuvat Maleen, Aken ja Dotarin perhemuotoon. Yhteiskunnan suhtautumista kuljetan mukana kaikissa käsittelyosan luvuissa. Käsittelyosan jälkeen on jäljellä enää päätäntö, jossa kokoan yhteen käsittelyosassa tekemiäni johtopäätöksiä ja tulkintoja.

3. POLYAMORINEN PERHEMALLI *VUORILEIJONAN VARJOSSA*

Kuten olen edellä kuvaillut, tämän pro gradu -työni analyysin kohteena on kolmen aikuisen henkilöhahmon ja näiden ottolasten muodostamaa perhe Taru ja Tarmo Väyrysen fantasiakirjasarjassa *Vuorileijonan varjo*. Tästä alkavassa työni käsittelyosuudessa tulen analysoimaan kyseisiä henkilöhahmoja ja heidän suhteitaan. Pohdin myös sitä, miten teosten sekundaarisen maailman yhteiskunta suhtautuu heihin, ja kuinka tämä suhtautuminen ja siihen liittyvät ilmiöt voivat heijastaa meidän yhteiskuntaamme.

Työni kannalta erityisen keskeisiä *Vuorileijonan varjon* osia ovat *Tulisydän* ja *Tuulentavoittelua* sekä kaikki sarjan uudet osat (*Talvisateet*, *Tuulienkoti*, *Raudanluja* ja *Tilinteon aika*). Tämä johtuu siitä, että kyseisissä osissa tarkastelemani henkilöhahmot esiintyvät eniten. Sarjan muista osista vain *Jääsilmä* jää täysin työni ulkopuolelle, koska yksikään tarkastelemistani henkilöistä ei esiinny siinä.

3.1 Perheen synty ja sen jäsenet

Maleen, Aken ja Dotarin henkilöhahmot lapsineen muodostavat Taru ja Tarmo Väyrysen teossarjassa Kraton klaanin hallitsijaperheen⁹. Perheen lasten määrä kasvaa ja muuttuu teossarjan myötä, mutta yhteensä heitä on kahdeksan. Teosten kannalta merkittävimmissä rooleissa ovat vanhimmat lapset

⁹ Kraton klaani on yksi Autiomaan hallintoalueista. Teosten maailmassa klaanipäällikön asema on hyvin merkittävä poliittisesti, taloudellisesti ja historiallisesti, mikä tekee klaanipäällikön perheen sosiaalisesta statuksesta korkean.

Kirra, Amina, Enetta ja Nomi. Toisaalta erityisen oleellinen osa on myös paljon muita lapsia nuoremalla Koudalla, joka syntyy sarjan uusista osista ensimmäisessä, eli *Talvisateissa* (*Vuorileijonan varjo* 7).

Perheen aikuisista *Malee* on vaurasta Kratolaista sukua ja edellisen klaanipäällikön tytär. Korkeasta syntyperästä huolimatta Maleen elämä ei ole ollut helppo. Merirosvot ovat kaapanneet hänet hänen ollessaan vielä pieni lapsi ja myyneet hänet sitten ilotaloon. Myöhemmin hän on päätenyt ensin orjaksi, sittemmin palvelijaksi Sirpin tulevan hallitsijan, Tessin kotiin¹⁰. Tästä kaikesta huolimatta Maleen hahmo on hyvin tasapainoinen, rauhallinen ja sekä hyvin lempeä.

Tessin luona eläessään Malee ystävystyy *Aken* kanssa. Ake on Meetan, rikkaan sirpiläisen merikaupiaan poika. Hänen hahmonsä on harkitsevainen, hentorakenteinen ja sopuisa. Maleehen verrattuna Aken lapsuus Sirpissä on ollut turvattua, rauhallista ja vaurasta. Silti häenkään lapsuutensa ei ole ollut ongelmatonta, koska muut lapset ovat kiusanneet häntä hänen aran ja vetäytyvän luonteen tähden. Tämä näkyy hänen hahmossaan epävarmuutena ja itsetunto-ongelmina.

Dotar on metallin jumalan ylipappi, jonka kanssa Ake ja Malee ystävystyvät palattuaan Maleen synnyinmaahan Kratoon. Dotar on kotoisin hiekka-aavikolta, köyhästä paimentolaisperheestä. Hän on kuitenkin päässyt temppelin kouluun ja menestynyt siellä köyhyydestään huolimatta älynsä ja kunnianhimon sä avulla. Ylipapiksi Dotar on noussut hyvin nuorena, mutta aseman saavuttaakseen hän on joutunut tekemään asioita, jotka tuottavat hänelle syyllisyydentunteita. Dotarin hahmoä kuvaa monella tapaa ristiriitaisuus. Epävarmuus vuorottelee itsevarmuuden kanssa, syyllisyys ylpeyden kanssa ja lempeys pakotetun kylmyyden kanssa. Pohjimmiltaan hän pyrkii kuitenkin oikeudenmukaisuuteen.

Perhe saa alkunsa, kun Aken ja Maleen hahmot menevät naimisiin *Tähtien kosketuksessa*. Liitto on perustaltaan osin poliittinen, sillä Kraton lakien mukaan valta ja omaisuus periytyvät naisen kautta, mutta niitä käyttää (vielä sarjan tuossa vaiheessa) aina naisen puoliso tai muu lähisukulainen. Kraton senhetkinen hallitsija väittää vaimonsa olevan Malee, mutta Ake ja oikea Malee tietenkin tietävät, ettei asia ole niin. Koska vallananastaja kohtelee kansaa huonosti, he haluavat syrjäyttää tämän vedoten siihen, ettei tämän vaimo todella ole oikea Malee.

Klaanipäällikön ainoana elossa olevana jälkeläisenä oikealla Maleella on laillinen oikeus huijarin syrjäyttämiseen. Koska hän on nainen, hän ei lain mukaan kuitenkaan voi itse käyttää valtaansa tai edes omaisuuttaan, vaan tarvitsee aviomiehen tekemään sen puolestaan. Niinpä hän kosii Akea. Näin

¹⁰Selvyiden vuoksi mainittakoon, että Tessi siis vapauttaa Maleen, jonka kohtaa matkallaan Vuorimaassa. Sirpissä ei ole orjuutta, joten hän palkkaa Maleen palvelijakseen. Samalla he myös ystävystyvät keskenään.

kosinnalla on selkeästi poliittinen tausta, mutta sen motiiveja ei silti voida pitää niin yksinkertaisina. Seuraava kohta kuvaa hyvin sitä politiikan ja tunteiden yhtälöä, joka kosinnan taustalle kuvataan:

Ake sanoi: ”Missään tapauksessa kenellekään ei saa vielä paljastua, kuka olet. [- -] Minäkään en edes kaikilla rahoillani saisi ostettua sinua vapaaksi, jos heidän etunsa mukaista olisi raivata sinut pois tieltä.”

Malee naurahti hiukan ja hänen ruskeat silmänsä tuikkivat iloisesti. ”Käyttäisitkö kaikki rahasi ostaaksesi minut vapaaksi, jos olisi tarpeen?” hän kysyi.

Akekin nauroi. ”Tiedän kyllä, että minua pidetään ahneena ja itsekkäänä kun kasvatan Meetan omaisuutta, jonka itse aikanaan perin”, hän sanoi. ”Mutta enköhän voisi luopua siitä juuri sinun takiasi helpommin kuin kenenkään muun.”

Malee ojensi molempia käsiään pöydän yli. Ake tarttui niihin. Maleen silmissä oli ilme, joka niihin viime aikoina oli usein ilmestynyt heidän ollessaan kahden kesken. Hän hymyili kauniisti. ”Pidän sinusta kovasti”, hän sanoi. ”Enemmän kuin kenestäkään muusta. [- -] harkitsisitko avioliittoa Kraton klaanipäällikön vallan ja omaisuuden perijän kanssa? Voisit sitten syrjäyttää Rotaan, joka ei taida olla mikään hyvä hallitsija.”

Ake ajatteli, että oli Maleen tapaista esittää asia noin, pelkkänä käytännön järjestelynä. Myös Ake oli pohtinut avioliiton mahdollisuutta, mutta ei ollut keksinyt miten ottaisi asian esiin. ”Voisin harkita sitä, vaikka puolisisi asemaan ei edes liittyisi lisäetuja”, hän sanoi. ”Mutta avioliitto ei minun kohdallani ole ongelmaton asia.”

”Ei minunkaan”, Malee sanoi, ”Siksi olenkin ajatellut juuri sinua.”

(Tähtien kosketus 426-427.)

Kuten yllä lainatusta kohtauksesta käy ilmi, liitto ei kuitenkaan ole ainoastaan poliittinen, vaan Aken ja Maleen hahmot ovat todella kiintyneitä toisiinsa. Heidän tavoitteenaan ei ole pelkkä tyhjä kulissi, vaan se, että he voisivat rakentaa ”elämänpituisen ystävyyden ja yhteistyön” (Tähtien kosketus 427). Toisaalta heidän liittoaan kuvaa läpi teossarjan kiintymys ja ymmärrys, toisaalta siihen liittyy aina erityisesti ulkopuolelta annettu oletus kulissiliitosta. Palaan avaamaan tätä dilemmaa vielä Akea ja Maleeta käsittelevässä luvussani¹¹ myöhemmin tämän työn aikana.

Dotar tulee Aken ja Maleen elämään *Tähtien kosketuksessa*, kun tämä auttaa heitä saamaan vallan Kratossa ja ystävystyy heidän kanssaan. Sarjan seuraavan osan, *Tulisydämen*, alussa Malee ja Ake ovat jo adoptoineet ensimmäiset lapsensa, Enettan ja Aminan sekä Nomi-vauvan. Samalla erityisesti Aken ystävyys Dotarin kanssa on syventynyt niin, että Dotar viettääkin suurimman osan vapaa-ajastaan heidän kotonaan klaanipäällikön palatsissa.

¹¹ Kts. 3.4 Malee ja Ake: kumppanuus, ystävyys ja kulissiliiton stigma.

Lopulta Malee ehdottaa, että Dotar voisi muuttaa asumaan heidän kanssaan. Hänestä tämä on jo osa perhettä ja lapsetkin kaipaavat tätä, kun tämä ei ole paikalla. Vain vähän myöhemmin miehet tunnustavat rakkautensa toisilleen, ja Dotar muuttaa asumaan palatsiin.

Perhe saa siis alkunsa Aken ja Maleen välisenä liittona osin poliittisista ja osin kiintymyksellisistä syistä. Myöhemmin se kasvaa käsittämään myös Dotarin, joka on mukana myös lasten elämässä alusta saakka. Seuraavaksi avaan sitä, millä tavoin tämän kolmen henkilöahmon liiton kuvaus on polyamorista, ja kuinka se heijastaa meidän yhteiskuntaamme.

3.2 Polyamorian representaatio Maleen, Aken ja Dotarin fiktiivisessä perheessä

Maleen, Aken ja Dotarin muodostaman perheen rakenne rikkoo perinteistä ydinperheen ihannetta monin tavoin. Ensinnäkin perheessä on aikuisia perinteisen yhden miehen ja yhden naisen muodostaman heteroparin (Nätkin 2003, 16) sijaan kolme: yksi nainen ja kaksi miestä. Toinen ydinperheihannetta vastustava seikka on se, että sekä Aken että Dotarin kuvataan kokevan seksuaalista vetoa vain, tai suurimmaksi osaksi, toisia miehiä kohtaan¹², kun taas Malee ei koe seksuaalista vetoa lainkaan. Huomattavaa on myös se, että kaikki perheen lapset on saatu adoption kautta. Se rikkoo niin ikään perinteistä biologisten vanhempien ja näiden jälkeläisten muodostamaa ydinperheen käsitystä (Nätkin 2003, 17).

Tässä alaluvussa käsittelen laajasti sitä, millä tavoin Maleen, Aken ja Dotarin perhe purkaa ja uudelleenkirjoittaa perinteisen ydinperheen käsityksiä ja ihanteita. Erityisesti kuvaan sitä, mikä tekee heidän suhteestaan polyamorisen ja millä tavalla sitä representoidaan. Myöhemmissä luvuissa tulen tarkastelemaan lähemmin henkilöahmojen välisiä suhteita siten, että otan aina kaksi henkilöä ja avaan heidän suhdettaan. Tässä luvussa kuitenkin käsittelen Maleen, Aken ja Dotarin muodostamaa ihmishuuhdetta yhtenä polyamorisenä yksikkönä, johon he kaikki kuuluvat.

Polyamorian käsite kattaa sisäänsä avoimesti harjoitetut, kaikkien osapuolten yhteisymmärrykseen perustuvat kumppanuudelliset, seksuaaliset ja romanttiset suhteet, joissa on enemmän kuin kaksi osapuolta. Samoin sen alle lasketaan suhteet, joissa osapuolilla on – niin ikään yhteisymmärryksessä – rinnakkain useampia rakkaus- tai seksisuhteita. (Hokkanen, Koutonen, Oja & Uuttu 2016.) Olennaista polyamorialle on myös sukupuolten tasa-arvo, jossa kaikilla suhteen jäsenillä on oikeus neuvotella mahdollisuudesta muihin suhteisiin (Sheff 2015, 1, 3).

¹² Aken hahmo toteaa teosten aikana useita kertoja, ettei ole koskaan kiinnostunut seksuaalisuudesta naisen kanssa. Sen sijaan Dotar sanoo käyttäneensä temppeleissä nimenomaan naisorjien seksuaalista palvelua, vaikka hänen tunteensa kohdistuvatkin ensisijaisesti miehiin.

Tässä vaiheessa on mainittava, ettei teosten antiikin ajan Kreikasta vaikutteita ottanut maailma tunne polyamorian käsitettä, eikä sen suhtautuminen seksuaalisuuteen muutenkaan ole samanlainen kuin meidän maailmassamme. Silti meidän maailmamme käsitteitä käyttäen Maleen, Aken ja Dotarin muodostaman suhteen voitaisiin sanoa olevan polyamorinen. Ensinnäkin siihen kuuluu useampi kuin kaksi osapuolta, minkä lisäksi sitä toteutetaan avoimesti ja yhteisymmärryksessä. Vaikka Autiomaan yhteiskunta ei ole sukupuolten suhteen tasa-arvoinen, toteutuu sellainen kuitenkin Kraton hallitsija-perheen elämässä ja aikuisten parisuhteessa mahdollisuuksien mukaan.

Seuraavaksi määrittelen hieman sitä, millä tavalla Maleen Aken ja Dotarin perheen kuvausta voidaan pitää polyamorisenä, ja millä tavoin tämä määritelmä voitaisiin myös kyseenalaistaa. Keskiössä on perheen ilmeisimmältä polyamoriselta piirteeltä vaikuttava seikka, eli osapuolten määrä.

3.2.1 Polyaffektiivisuus: onko Maleen, Aken ja Dotarin suhde polyamorinen?

Ensivilkaisulla näyttää ilmiselvältä, että Maleen Aken ja Dotarin perheessä on kolme aikuista henkilöä. Monimutkaisemmaksi asian tekee kuitenkin suhteen määrittelyssä se, ettei Maleen suhteessa tämän kumpaankaan puolisoon ole seksuaalista aspektia. Ongelmallista tässä on se, että esimerkiksi Sheff määrittelee seksin parisuhteen olennaiseksi osaksi: ”Polyamory [- -] is explicitly sexual in that it centers on being open to multiple sexual partners” (2015, 279). Hän kyllä kirjoittaa erikseen polyaffektiivisuudesta, johon seksiä ei kuulu, mutta sen hän määrittelee enemmänkin kumppanin kumppaneita yhdistäväksi kiintymykseksi (Sheff 2015, 5, kursivointi lähteen mukainen):

Many respondents described emotionally intimate, sexually platonic relationship with their partner’s partners. [- -] I coined the term *polyaffective* to describe nonsexual relationships among people in the polyamorous relationships. Adult polyaffective relationship with other adults appear as cospouses or quasi siblings.

Sheff toteaa kyllä, ettei polyaffektiivisuus ole ”tavallista ystävyyttä”, (2015, 215) jollaiseksi yhteiskuntamme hänen mukaansa yleensä luokittelee ne suhteet, joita eivät yhdistä biologiset, lailliset tai edes seksuaaliset siteet. Sheff huomauttaa, että näihin suhteisiin kuuluvat henkilöt itse kokevat, että nämä polyaffektiiviset suhteet ovat heidän elämänsä tärkeimpien ihmissuhteiden joukossa. Sitä ei muuta tai tee vähemmäksi se, ettei noihin suhteisiin kuulu seksiä. (2015, 215.) Kuitenkaan Sheff ei puhu polyaffektiivisistä henkilöistä toistensa kumppaneina (partner), vaan nimenomaan kumppanien kumppaneina (partner’s partner).

Sheff selittää, että polyaffektiivisuudella on kaksi pääasiallista tehtävää polyamorisisissa suhteissa: toisaalta se mahdollistaa suhteen lopettamisen kauniisti ja hyvässä hengessä, toisaalta taas laajentaa aikuisten välisten suhteiden muotoja. Näistä ensimmäinen tarkoittaa Sheffin mukaan sitä, että mikäli

romanttinen suhde voi erotessa muuttua polyaffektiiviseksi, ei ketään tarvitse syyttää eikä erosta tuntea häpeää. Sen sijaan aikuiset voivat pysyä ystävinä ja säilyttää hyvät suhteet lapsiin. Toinen polyaffektiivisuuden tehtävä taas on Sheffin mukaan valinnanmahdollisuuden tarjoaminen suhteen osapuolille. (Sheff 2015, 279-280.)

Polyaffektiivisuuden merkitystä määriteltessään Sheff selvästi erottaa sen polyamoriasta. Näin ollen hän ei myöskään näytä laskevan polyaffektiivisiä suhteita samalle tasolle (seksuaalisten) parisuhteiden kanssa. Sen sijaan hän antaa ymmärtää, että polyaffektiivinen suhde on jotakin, joka joko alkaa seksuaalisen suhteen jälkeen tai on olemassa yhtäaikaaisesti sen kanssa sitä tukien, kuten suhde kumppanin kumppanien välillä.

Mielestäni tämä on Sheffin teoksessa ongelma laajemminkin, sillä esimerkiksi aseksuaalisilla henkilöillä¹³, voi olla romanttisia parisuhteita ilman seksuaalista aspektia, tai parisuhteita, joihin ei kuulu sen puoleen seksuaalista kuin romantistakaan aspektia. Sen ymmärtämiseksi on oleellista ymmärtää seksuaalisen ja romanttisen kiinnostuksen välinen ero. Bogaert kuvailee näitä teoksessaan *Understanding Asexual*:

[- -] we need to make a distinction between *romantic* and *sexual* attraction. Psychologist Lisa Diamond (2003b) describes romantic love as the “feelings of infatuation and emotional attachment” associated with pair bonding. This type of attraction, then refers to the “love” attraction we have for others, and the people we find “attractive” (our objects of desire) are those with whom we may fall in love. This kind of attraction is often the stuff of drama, as many of the most powerful and enduring stories give us a heavy dose of love attraction between partners. In contrast sexual attraction refers to the “sexual” or lust lure for others. It also might be termed one’s “sexual orientation”. (Bogaert 2012, 11.)

This distinction between romantic and sexual attraction may seem clear, but the two kinds of attraction are, as most people realize, also intricately related, and they often overlap. (Bogaert 2012, 12.)

Bogaert jatkaa selittämällä, että nimenomaan seksuaalisen kiinnostuksen puute määrittelee aseksuaalisuutta. Se ei kuitenkaan ole sama asia kuin romanttisen kiinnostuksen puuttuminen, vaikka nämä voivatkin limittyä tai olla saman henkilön ominaisuuksia. Henkilö voi siis olla aseksuaalinen ja/tai aromanttinen (aromantic). (Bogaert 2012, 13.) Tällöin henkilöllä voi siis olla romanttinen – tai aromanttinen – parisuhde, vaikkei hänellä olisi lainkaan seksuaalista kiinnostusta tai olisi sitä vain hyvin

¹³“An asexual person does not experience sexual attraction – they are not drawn to people sexually and do not desire to act upon attraction to others in a sexual way. Unlike celibacy, which is a choice to abstain from sexual activity, asexuality is an intrinsic part of who we are, just like other sexual orientations”. (The Asexual Visibility & Education Network, 2019.)

vähän. Voidaan siis kuvitella kahta toisistaan riippumatonta janaa tai asteikkoa, joista toinen edustaa romanttisuutta ja toinen seksuaalisuutta.

Tosin on kyseenalaista, voidaanko Maleen tapauksessa puhua aseksuaalisuudesta, sillä Maleen vastenmielisyys seksiin on syntynyt trauman kautta, toisin kuin aseksuaalisuus, jossa vetovoiman puute on henkilön synnynnäinen ominaisuus – vastenmielisyyttä siihen ei tarvitse liittyä (The Asexual Visibility & Education Network, 2019). Toisaalta taas aikuinen Malee on tyytyväinen niin itseensä kuin suhteisiinsakin, eikä kaipaa seksuaalisuutta tai koe itseltään puuttuvan mitään. Tämä on keskeinen piirre nimenomaan aseksuaalisuudessa, sillä siinä seksuaalisen halun puuttuminen ei aiheuta yksilölle itselleen ahdistusta (Vilkkä 2010, 54).

Maleen seksuaalisen tarpeen puuttuminen voitaisiin siis tulkita aseksuaalisuudeksi, koska asia on hänelle itselleen ongelmaton ja asiaankuuluva osa hänen persoonallisuuttaan. Toisaalta taustalla oleva trauma tekee tästä tulkinnasta kiistatta ongelmallisen, sillä synnynnäisen seksuaalisen suuntautumisen taustalla ei ymmärrettävästi ole trauman vaikutusta. Vaikka Maleen henkilöhahmoa ei siis välttämättä voida kutsua aseksuaaliseksi hahmoksi, voidaan hänen parisuhteensa mieltää ainakin aseksuaalista parisuhdetta muistuttavaksi.

Yhtä kaikki mielestäni voidaan perustellusti sanoa, että Sheffin teoksessa seksuaalisuuden merkitys parisuhteen määrittelevänä osana on ongelmallinen. Ilmeisesti hänen haastateltaviensa joukossa ei ole ollut lainkaan henkilöitä, joilla seksittömiä parisuhteita olisi ollut. Tästä huolimatta olisi tarpeellista tiedostaa, että heitä on.

Franklin Veaux ja Eve Rickert määrittelemät polyamorian omassa teoksessaan huomattavasti joustavammin ja monimuotoisemmin. Heidän mukaansa se tarkoittaa ”elämistä intiimissä ihmissuhteessa usean ihmisen kanssa yhtä aikaa, avoimesti, rehellisesti ja kaikkien osallisten tietoisella hyväksynnällä ja suostumuksella”. Tyypillisesti kyseessä ovat heidän mukaansa ”hyvinkin sitoutuneet suhteet, joissa kumppaneiden välinen rakkaus voi ilmetä yhtä lailla romanttisissa kuin aromanttisissakin muodoissa ja sisältää tai olla sisältämättä seksuaalista kanssa käymistä.” (Rickert & Veaux 2018, 36.) Tämä määritelmä on paljon sisäänsäsulkevampi ja siihen mahtuu hyvin luontevasti myös tarkastelemani fiktiivinen perhemalli, jossa kaikkien osapuolten välillä ei ole seksuaalista aspektia.

Toisaalta myös Sheffin eduksi on huomautettava, että vaikka hänen suhtautumisensa seksiin parisuhteen olennaisena osana on ongelmallinen, osaa hänkin antaa arvoa myös polyaffektiivisuudelle. Teoksensa loppupuolella Sheff (2015, 279) nimittäin toteaa polyaffektiivisen suhteen voivan olla yhtä tärkeä tai jopa tärkeämpi kuin seksuaalinen suhde, vaikkei hän silloinkaan laske sitä parisuhteeksi:

A central component of polyaffectivity is removing sexuality as the hallmark of “real” intimacy. If sexuality can be shared among more than two people, and emotional intimacy can outlast or supersede sexual intimacy, then nonsexual relationships can take on the degree of importance usually reserved for sexual or mated relationships. That is, friends and chosen family members can be as or more important than a spouse or sexual mate.

Sheff toteaa myös, että pääsääntöisesti nimenomaan suhteen affektiiviset osat saavat sen kestävämmän ja jatkumaan vaikeissakin tilanteissa. Arjessa perhe joka tapauksessa viettää suurimman osan ajastaan kaikenlaisten arkisten askareiden ja yhdessäolon parissa. Sitä syystä Sheff toteaaakin, ettei seksuaalisuus ole perheen sydän, sillä ilman positiivista tunnesidettä, seksuaalinen suhde itsessään ei yleensä riitä luomaan pitkäkestoista suhdetta. Niinpä ei-seksuaaliset tunnesiteet ovat lopulta niitä, jotka sitovat perheenjäsenet yhteen paljon merkityksellisemmin kuin aikuisten keskinäiset, seksuaaliset jännitteet. (Sheff 2015, 206-207.)

3.2.2 Triadi vai vee: pohdintaa Maleen, Aken ja Dotarin suhteen rakenteesta

Syvemmän henkilöiden välisiin suhteisiin seuraavissa alaluvuissa, mutta esittelen nyt vielä hieman perheen polyamoriseksi tulkitsemaani rakennetta. Kuten käsitteitä esitellessäni totesin, perheen tapauksessa on kyseessä joko triadi (triad) tai vee-suhde (ks. 2.4.2). Näiden erona siis on se, että triadissa kaikilla henkilöillä on parisuhde toisiinsa. Sen sijaan veessä yhdellä henkilöllä on parisuhde kahteen muuhun, mutta näillä ei ole sellaista keskenään, vaan nämä voivat olla mitä vain kilpailijoista ystäviin, kunhan he ovat tietoisia toistensa olemassaolosta. (Sheff 2015, 12-13.)

Maleen, Aken ja Dotarin hahmojen tapauksessa tulee taas esiin määrittelyä vaikeuttava seksuaalisuuden puute. Sheffin määritelmän mukainen, seksuaalisuutta sisältävä parisuhdehan on tutkimistani fiktiivistä henkilöistä vain Akella ja Dotarilla. Niinpä tämä kolmen henkilön parisuhde ei oikeastaan voisi olla triadi, muttei myöskään vee, sillä oletusarvoisesti myös siinä yhdellä henkilöllä tulisi olla seksuaalisesti intiimi suhde kummankin muun henkilön kanssa.

Tarkastelemani fiktiivisen parisuhteen rakenne muistuttaa kyllä vee-suhdetta siinä mielessä, että Ake voidaan nähdä sen keskushenkilönä. Hänellä on seksuaalinen suhde Dotariin ja Malee taas on laillisesti hänen vaimonsa. Hän toimii siis yhdistävänä tekijänä Maleen ja Dotarin välillä, kuten vee-suhhteessa. Toisaalta, koska Maleella ei ole seksuaalista suhdetta Akeen sen enempää kuin Dotariinkaan, olisi hankalaa määritellä, miten hänen ja Aken suhde eroaisi hänen ja Dotarin suhteesta, jos yhteiskunnan antama avioliittotatusta ei oteta lukuun.

Polyamorisen triadin piirteitä suhde ei Sheffin mukaan täytä, koska kaikkia suhteen osapuolia eivät yhdistä seksuaaliset suhteet. Silti he kutsuvat toisiaan kumppaneiksi tai puolisoiksi, kokevat olevansa

saman perheen jäseniä ja asuvat yhdessä. Suhteen alku myös muistuttaa tapaa, jolla Sheff kuvaa triadin usein saavan alkunsa: “While occasionally a triad will begin as a threesome, more often triads form when a single person joins an open couple [- -]” (Sheff 2015, 12).

Malee ja Ake ovat pari, jonka osapuolet eivät aktiivisesti hae uusia osapuolia, mutta ovat silti sellaisille avoimia, sillä jo kosiessaan Akea, Malee vakuuttaa perheessä olevan paikan myös tämän mahdolliselle miespuoliselle kumppanille. Malee on myös ensimmäinen, joka ehdottaa Dotarin muuttamista heidän kotiinsa, ja hän suhtautuu muutenkin hyvin suopeasti ajatukseen siitä, että Ake ja Dotar aloittavat (seksuaalisen) rakkaussuhteen. Ylipäänsä Dotarin tullessa niin Ake kuin Maleekin ottavat tämän vastaan saman perheen jäsenenä ja osana.

Sheff määrittelee vielä yhden kolmen hengen suhdemuodon, joka on jotakin veen ja polyamorisen kolmikolon välistä. Tällaista suhdetta hän kutsuu polyaffektiiviseksi triadiksi (polyaffective triad). Se on emotionaalisesti läheisempi kuin vee-suhde, mutta on silti seksuaalisesti vähemmän aktiivinen kuin polyamorinen kolmikko. Yhtä kaikki sen jäsenet muodostavat yhteistyötä tekevän, rakastavan perheen, jossa joidenkin osapuolten välillä on platoninen ja joidenkin välillä taas seksuaalinen suhde. (Sheff 2015, 13.) Tämä kuvaa melko hyvin myös Maleen, Aken ja Dotarin suhdetta, joskin siinäkin on yhä sama ongelma kuin Sheffin määrittelemässä polyaffektiivisyydessä muutenkin – se ei tunnusta suhdetta, joka voisi olla romanttinen, muttei seksuaalinen.

Sen sijaan esimerkiksi suomalaisen *Polyamoria ry*:n hallitus on määritellyt polyamorian Sheffiä vapaammin. He käyttävät kattokäsitettä *Vastuullinen/eettinen monisuhteisuus*, jonka alle he laskevat kaikki osapuolten yhteisymmärrykseen perustuvat intiimit, kumppanuudelliset, seksuaaliset ja/tai romanttiset suhteet, joissa on enemmän kuin kaksi osapuolta. Toisena vaihtoehtona niidne osapuolilla voi olla rinnakkain useampia rakkaus-, seksi- ja/tai muulla tavoin intiimejä suhteita. Polyamorian lisäksi vastuulliseen monisuhteisuuteen kuuluvat heidän mukaansa esimerkiksi parinvaihto (swinging), avoimet suhteet sekä ihmissuhdeanarkismi (Hokkanen et al. 2016.)

Samaten Rickertin ja Veauxin määritelmän mukaan polamoriaan kuuluvat yleensä ”hyvinkin sitoutuneet suhteet, joissa kumppaneiden välinen rakkaus voi ilmetä yhtä lailla romanttisissa kuin romanttisissakin muodoissa ja sisältää tai olla sisältämättä seksuaalista kanssa käymistä.” (Rickert & Veaux 2018, 36.)

Niin Polyamoriayhdistyksen hallituksen kuin Veauxin ja Rickertin määritelmässäkkin polyamorisen suhteen ei siis tarvitse sisältää seksiä tai edes romanttisia tunteita, vaan se voi perustua myös kump-

panuuteen. Samalla he ottavat huomioon muun muassa sen, että esimerkiksi romanttiset tai aromanttiset aseksuaalitkin voivat olla polyamorisia. Seuraava lainaus on Polyamoriayhdistykseltä 8Hokkanen et al. 2016):

Tyypillisimmillään voisi nähdä, että polyamoriassa pyritään syviin, pitkäkestoisiin ihmissuhteisiin, joskin monenlaisia käytännön suhdemalleja esiintyy. Polyamorinen ihminen voi olla seksuaaliselta suuntautumiseltaan esimerkiksi hetero, homo, lesbo tai bi (muitakin toki löytyy). Hän voi olla myös aseksuaali tai aromanttinen, huolimatta polyamoria-termin romanttisista painotuksista

Tällainen määritelmä antaa paljon enemmän tilaa myös Maleen, Aken ja Dotarin henkilöahmojen muodostamalle perheelle. Koska se antaa mahdollisuuden parisuhteen määrittelemiselle myös kumppanuuden kautta, ei se sulje pois sitä vaihtoehtoa, että Maleella voi olla intiimi, parisuhteeksi määriteltävä suhde niin Akeen kuin Dotariinkin, vaikkei hänellä ole näiden kanssa seksuaalista suhdetta.

Seuraavaksi käsittelen perheen aikuisten välisiä suhteita kaksi henkilöahmoa kerrallaan. Aloitan käsittelemällä Aken ja Dotarin välistä suhdetta, mistä siirryn Maleen ja Aken väliseen suhteeseen. Lopuksi tarkastelen vielä Maleen ja Dotarin suhdetta.

3.3 Ake ja Dotar – miesten välinen rakkaus ja homoseksuaalisen suhteen stigma

Tarkastelemassani fiktiivisessä, polyamorisessa suhteessa Ake ja Dotar muodostavat ainoan seksuaalisen yksikön. Heidän suhteensa on sekä intiimi, romanttinen, seksuaalinen että kumppanuudellinen, eli siihen mahtuvat kaikki Polyamoria ry:n hallituksen määrittelemät suhteen muodot (Hokkanen et al, 2016). Erityisesti suhteessa korostuvat sen romanttiset ja kumppanuudelliset aspektit, mutta siihen kuuluu myös seksiä. Tämä tekee siitä erilaisen verrattuna Aken ja Maleen tai Maleen ja Dotarin välisiin suhteisiin.

Seuraavaksi käsittelen tarkemmin sitä, kuinka romanttinen juonne Aken ja Dotarin suhteessa saa alkunsa. Sitten siirryn tarkastelemaan sitä, miten teosten yhteiskunta suhtautuu tuon suhteen homoseksuaalisuuteen ja kuinka henkilöahmot kohtaavat tämän suhtautumisen. Olennaisia kysymyksiä ovat esimerkiksi se, miten yhteiskunnan suhtautuminen ilmenee, pyrkivätkö hahmot piilottelemaan suhdetta vai tekemään siitä julkisen, ja kuinka heidän lähipiirisä reaktioita kuvataan.

3.3.1 Julkinen kosinta ja häpeän hylkääminen: suhteen alku

Tulisydämen alkupuolella Aken henkilöahmolla on vaimo ja kolme ottolasta, kun hän tunnustaa rakkautensa Dotarille. He ovat olleet ystäviä jo sarjan edellisessä osassa, ja heidän ystävyytensä on syventynyt niin pitkälle, että Dotar viettää lähes kaiken aikansa Aken ja tämän perheen luona. Saa-

maansa rakkaudentunnustukseen Dotar kuitenkin vastaa lempeällä kieltäytymisellä, vaikka vakuut- taakin pysyvänsä Aken ystävänä kuten ennenkin. Kohtauksessa käy ilmi, että Aken tunteet ovat hyvin voimakkaat – jopa voimakkaammat kuin tämän tunteet Maleeta ja lapsia kohtaan. Samoin Dotar ku- vaa kiintymystään hyvin vahvan perheyhteenguuluvuuden kautta.

”Olen iloinen, jos voit edelleen pitää minua ystävänä”, Ake sanoi hiljaa, ”en tule kos- kaan loukkaamaan sinua kiusallisella huomaavaisuudella. Ystävytesi on elämäni tär- kein asia, tärkeämpi kuin Malee ja lapset ja paljon merkittävämpi kuin Kraton ja Au- tiomaan tilanne, vaikka minun asemassani oleva mies ei ehkä saisikaan ajatella niin.”

”Myös minulle ystävytemme merkitsee hyvin paljon, Dotar sanoi. – Paimentolaisilla on kiinteät perhesiteet, mutta lähtiessäni Metallin jumalan temppeliin jouduin eroon vanhemmistani ja sisaruksistani. Sinusta on tullut minulle rakkaampi kuin veli, ja Ma- leesta ja lapsista olen saanut uuden perheen.” (Tulisydän, 28-29.)

Myöhemmin käy ilmi, että Dotarkin on rakastunut Akeen, mutta pelkää sen myöntämistä. Erityisesti Dotar on huolissaan ympäröivän yhteiskunnan kielteisistä reaktioista, jotka kohdistuisivat hänen li- säkseen myös Akeen ja vaikuttaisivat koko perheeseen. Tässä on otettava huomioon Dotarin henki- löhistoria, sillä hän on kasvanut kulttuurissa, jossa miesten välisiä suhteita pidetään kiellettyinä ja hävettävinä. Tämä erottaa hänet Akesta, joka on kasvanut asian suhteen suvaitsevaisessa Sirpissä. Tosin tarinan tapahtumahetkellä molemmat asuvat Dotarin kotikulttuurin piirissä ja tietävät heitä odottavan yhteiskunnallisen paheksunnan. Tosin heidän korkeat sosiaaliset statuksensa klaanipääl- likkönä ja ylipappina suojaavat heitä ainakin osittain.

Itsensä ja Aken lisäksi Dotar on huolissaan myös muihin perheenjäseniin kohdistuvasta pilkasta ja siitä, miltä näistä tuntuu, jos nämä eivät ymmärrä heidän suhdettaan. Aluksi hän on huolissaan esi- merkiksi siitä, miltä perheen lapsista tuntuu, kun nämä kasvavat ymmärtämään, ettei näiden vanhem- pien suhde ole aivan tavallinen. Samaten häntä huolettaa, miltä hänen omista pikkuveljistään ja van- hemmistaan tuntuu, kun nämä kuulevat heidän suhteestaan.

Dotarin sisar Kaade kuitenkin huomauttaa, että joku perheen lapsista tai Dotarin veljistä voi kasvaes- saan huomata tuntevansa halua omaan sukupuoleensa, ihan kuin Dotar. Näille olisi silloin helpompaa, jos avoimesti yhdessä eläviä miespareja olisi. Dotar ymmärtää Kaaden olevan oikeassa, ja päättää kosia Akea julkisesti. Silloin hän voi luopua kaikesta miesten väliseen suhteeseen liitetystä häpeästä ja salailusta. Todistajia tilanteessa on lopulta vain muutamia, mutta tilanne on silti hyvin merkityk- sellinen etenkin, kun yksi paikallaolijoista on laulaja, joka voi tehdä tilanteesta laulun ja levittää sen eteenpäin:

– [- -] Kun jonkin aikaa sitten puhuit minulle rakkaudestasi, sanoin tuntevani sinua koh- taan vain ystävyyttä. Tosiasiassa olen ollut jo kauan rakastunut sinuun, mutta olen tais-

tellut sitä tunnetta vastaan. Nyt uskallan myöntää sen, ja jos asiasta saa sinunkin mielestäsi tehdä julkisen, niin pyydä palvelijaasi Toimaa järjestämään minun yösjani sinun makuuhuoneeseesi. Lähdän huomenna matkalle, ja haluan sitä ennen viettää yön kanssasi.” (Tulisydän 81-82).

Malee ei missään vaiheessa pahastu tai koe surua tämän ratkaisun vuoksi. Itse asiassa päinvastoin, juuri hän ehdottaa Dotarille muuttamista palatsiin heidän luokseen jo ennen kuin kumpikaan miehistä on tunnustanut tunteitaan. Maleen hahmolle Dotar on jo silloin osa heidän muodostamaansa yhteisöä: ”Niinä aamuina, jolloin et ole täällä, tytöt kyselevät sinua kovasti. Kuulut perheeseen” (Väyrynen & Väyrynen 1999, 45). Hänen välinsä Akeen eivät myöskään näytä millään tavoin muuttuvan Dotarin tulon jälkeen, vaan heidän kommunikointiaan ja yhteisiä hetkiään kuvataan samoin kuin ennenkin.

Ympäröivän yhteiskunnan reaktioista Ake kertoo neuvottelumatkalle lähteneelle Dotarille kirjeessä näin:

Suhteemme ei enää ole salaisuus, vaan siitä juoruavat ilmeisesti kansan kaikki kerrokset. Muutamat ystävät ovat tiedustelleet asiaa minulta suoraan ja olen vastannut rehellisesti. Malee kertoo tehneensä samoin. En ole huomannut kysyä sinulta, miten menettäisiin, joten toivon ymmärtäneeni sinut oikein olettaessani, että hyväksyt avoimuuden. (Tulisydän 366, kursivointi teoksen mukainen.)

Myöhemmin perheen laulajaystävä Leoni tekee muutetuin nimin, mutta muuten selvästi tunnistettavasti laulun kahdesta rakastavaisesta, jotka ovat molemmat seetrejä. Seetri symboloi eräässä teoksen kulttuurissa miestä, joten laulun tarkoituksena on vaikuttaa positiivisesti väen suhtautumiseen. Samalla se kuitenkin kertoo myös siitä, ettei suhdetta yritetä pitää salassa tai piilotella, koska siinä kuvatut henkilöt on tarkoituksellisen helppo yhdistää hallitsijaperheen jäseniin.

Perheen lähipiiri suhtautuukin suhteeseen pääosin hyvin, vaikka Dotarin ja Aken kasvattiveljen välit ovatkin pitkään kireät. Myös tavallinen kansa vaikuttaa suhtautuvan hallitsijansa suhteeseen iloiten siitäkin huolimatta, että yhteiskunta yleisesti paheksuu miesten välistä seksuaalisuutta. Maleen, Aken ja Dotarin pyrkimys avoimuuteen muistuttaa modernin polyamorian määritelmää, jonka olennaiseksi osaksi asetetaan suhteen julkisuus eli se, että sitä harjoitetaan avoimesti (Sheff 2015, 1).

Tästä pääsemmekin siihen, kuinka teoksissa kuvataan erilaisia yhteiskunnallisia tapoja suhtautua homoseksuaalisuuteen ja kuinka nämä tavat vaikuttavat tarkastelemieni henkilöahmojen elämään.

3.3.2 Sekundaarisen maailman yhteiskunnan suhtautuminen homoseksuaalisuuteen

Stigmalla tarkoitetaan johonkin henkilön piirteeseen tai ominaisuuteen kohdistuvaa asennetta, joka huonontaa tämän mainetta ja tekee tästä yhteisön silmissä epäluotettavan, selittää Seff. Se on siis piirre, jonka yhteiskunta on tuominnut epähaluttavaksi, ja joka saa kantajansa jollain tapaa vialliseksi

tai likaiseksi muiden silmissä. Stigma on olemassa nimenomaan sosiaalisessa kontekstissa, joten se muuttuu ajan ja kulttuurin mukana, ja vaihtelee eri tavoin erilaisissa kulttuureissa. (Sheff 2015, 217.)

Tarkastelemassani sekundaarisessa maailmassa nimenomaan homoseksuaalisiin suhteisiin liittyy usein voimakas stigma. Tässä tarkoitan lähinnä miesten välisiä suhteita, sillä teoksissa ei valitettavasti juuri kuvata naistenvälistä rakkautta tai seksuaalisuutta. Useimmiten teoksissa kuvatut ennakkoluulot kohdistuvat juuri Aken ja Dotarin suhteeseen – harvoin esimerkiksi siihen, että suhteessa itse asiassa on kolme osapuolta. Tulen käsittelemään Maleen rooliin liittyviä ennako-oletuksia myöhemmin Maleeseen keskittyvissä alaluvuissa, mutta nyt avaan nimenomaan homoseksuaalisuuteen liittyvää stigmaa teosten maailmassa.

Etenkin *Tulisydämessä*, jossa Dotar ja Ake aloittavat romanttisen suhteensa, käsitellään paljon miesten välistä homoseksuaalisuutta ja erilaisia suhtautumisia siihen. Usein nämä suhtautumiset ovat äärimmäisen negatiivisia ja sisältävät vahvan stigman. Pahimmillaan joissain teosten maailmaan sijoituvissa kulttuureissa miesten välisestä suhteesta seuraa kuolemantuomio tai kaivosorjuus. Stigma on tuolloin siis niin voimakas, että se täyttää rikoksen tai ainakin jonkin kantajansa kuolemantuomioon johtavan sairauden tunnusmerkit. Eräs teosten sivuhenkilö sanoittaa stigmasta aiheutuvaa katkeruutta näin:

Olen kasvanut vihaamaan tietäessäni kaiken aikaa, että kuka vain ympärilläni on valmis tuomitsemaan minut kivitettäväksi pelkästään siksi, että olen antanut Raitelle sen, mitä hän halusi. Moni olisi valmis surmaamaan jopa Raiten kaltaisen hyvän ihmisen vain siksi, ettei hän rakasta samalla tavalla kuin enemmistö. [--] En halua elää Raiten mentyä, silloin minulla ei ole enää muuta kuin viha. (Tulisydän, 397.)

Myös lievempiä stigman muotoja esiintyy. Autiomaan eri klaanien kesken – siis myös Dotarin ja Maleen kotikulttuureissassa – kuolemantuomiota ei ole. Silti kaipuuta miesten välisiin suhteisiin pidetään häpeällisenä heikkoutena ja sellaisiin suhteisiin ajautuvia ihmisiä pidetään hyödyttöminä ja epäluotettavina. Erityisen jyrkkä suhtautuminen on paimentolaisten keskuudessa, missä Dotarkin on kasvanut. Miesten välisten suhteiden stigma siis leimaa suhteen molemmat osapuolet ja tekee näiden maineesta paheellisen, huonon ja hyljeksityn.

Jonkin verran positiivisempi suhtautuminen on Vuorimaassa, missä miehet voivat vapaasti huvitella nuorten miespalvelijoiden kanssa. Kahden aikuisen miehen välistä, tasa-arvoista suhdetta sielläkin silti kummastellaan. Siellä stigma siis kohdistuu lähinnä vakiintuneisiin suhteisiin ja on pikemminkin epäilevä, kuin suoran negatiivinen. Toisaalta myös palvelijoiden kanssa harrastettuun seksiin liittyy

huvitunut, ylemmydentuntoinen suhtautuminen, eikä sellaisia pidetä tasa-arvoisina heteroseksuaalisten suhteiden kanssa.

Lopulta teossarjan miljöistä lähinnä Sirpissä ja Vuorimaan selujen kulttuurissa homoseksuaalisiin suhteisiin suhtaudutaan lähtökohtaisesti samanarvoisina kuin miesten ja naisten välisiinkin suhteisiin. Sirpissä ajatellaan, että rakkauden etsiminen on luonnollista, eikä kohteen sukupuolella ole erityistä merkitystä, vaikka homoseksuaaliset suhteet ovatkin siellä vähemmistössä. Selut taas pitävät yleisenä tapaa, jossa miesten välinen ystävyysliitto sinetöidään rakastelulla. Silti sellaiset parisuhteet eivät selujenkaan keskuudessa ole tavallisia.

Sarjan uusista osista *Tuultenkodissa* käsitellään myös karua, pohjoista Isosaarta, jonka suhtautuminen homoseksuaalisuuteen on myönteistä, eikä stigmaa ole. Isossaarella suhtautuminen seksuaalisuuteen on ylipäänsä vapaamielisempää ja positiivisempaa kuin useimmissa muissa teoksissa kuvatuissa kulttuureissa. Siellä on tavallista, että ystävät voivat harrastaa seksiä keskenään sukupuolesta riippumatta, eikä sellainen vähennä kummankaan osapuolen kunnioitusta tai arvoa. Näin myöskään siellä vieraillevien Aken ja Dotarin suhteeseen suhtaudutaan hyvin välittömästi ja positiivisesti – se ei ole kenellekään omituinen asia.

Näin siis myös teosten sekundaarisessa maailmassa stigma on ajasta ja paikasta toiseen vaihtuva ja muuttuva ilmiö, joka on olemassa nimenomaan sosiaalisena rakannelmana. Huomattavaa on myös se, että siellä, missä jokin stigma on heikko, voi toinen olla vahva.

3.3.3 Statuksen suoja stigmaa ja eriarvoisuutta vastaan

Onpa (ainakin miesten välisillä) homoseksuaalisilla suhteilla Autiomaassa ja useissa sitä ympäröivissä fiktiivisissä kulttuureissa miten vahva stigma hyvänsä, suojelee Kraton hallitsijaperhettä heidän korkea sosiaalinen statuksensa. Ake on klaanipäällikkö avioliiton kautta, Malee sukunsa perillisenä ja Dotar taas on vielä suhteen alkuaikoina Metallin jumalan ylipappi, mikä tekee hänen asemastaan ehkä vieläkin korkeamman. Metallin papisto kun käyttää teoksissa suunnatonta valtaa ja omaisuutta, ja on siten hallitsijoitakin suurempi taustamahti koko tunnetun maailman tapahtumille.

Sheff kirjoittaa polyamoriaa käsittelevässä teoksessaan siitä, kuinka stigman kestäminen ja sen hallinta on helpointa ihmisille, joiden status on korkea. Tämä tarkoittaa sitä, että meidän maailmassamme, tarkemmin vuoden 2015 Amerikassa, valkoisten, keskiluokkaisten ihmisten on helpointa olla avoimesti polyamorisia ja osallistua aihetta koskeviin tutkimuksiin. Tämä johtuu siitä, että etuoikeutettu asema suojaa heitä joiltakin epätavalliseen perhemuotoon liityviltä seurauksilta, tai ainakin antaa keinoja syrjinnän ja ennakkoluulojen käsittelemiseen. (Sheff 2015, 31.)

Tätä voidaan soveltaa *Vuorileijonan varjon* sekundaariseen maailmaan, vaikkakaan etuoikeutettu asema ei niissä perustukaan aivan samoihin asioihin kuin meidän maailmassamme. Esimerkiksi käsittelemistäni henkilöistä vain sirpiläissyntyinen Ake on vaaleaihoinen. Sen sijaan Dotar ja Malee ovat useimpien autiomaalaisten tapaan tummia. Tämä ei Autiomaan yhteiskunnassa kuitenkaan ole syy stigmaan, joskaan ei etuoikeuksiinkaan.

Oikeastaan Akea, Maleeta ja Dotaria ei voi myöskään pitää keskiluokkaisina, sillä hallitsijaperheen asema on toki yläluokkainen. Tosin on huomautettava, että heistä Ake on alun perin vähintäänkin Sirpin keskiluokkaa, kun taas Dotar on köyhästä paimentolaisperheestä. Ainoa ylellisyyteen syntynyt on Malee, ja hänkin on elänyt koko lapsuutensa ja nuoruutensa orjana ja palvelijana. Näin etenkin Maleella ja Dotarilla on käsitys siitä, millaista on elää ilman etuoikeuksien suomaa suojaa. Silti Tulisydämen tapahtumahetkellä heillä kaikilla on jo vakiintunut, korkeaan statukseen perustuva asema.

Heidän etuoikeutettu asemansa perustuukin käytännössä kolmeen asiaan: Maleen sukupuuhun, kaikkien kolmen varallisuuteen ja Dotarin ylipapin arvoon, joka tekee tästä sekä kunnioitetun että pelätyn. Myöhemmin Dotar tosin luopuu virastaan, mutta tuolloin hänen asemansa on jo vakiintunut ja hänen maineensa älykkäänä, julmana ja itsevarmana maailmanmahdin ohjaajana laajasti levinnyt.

Virasta luopumisensa jälkeen Dotar tosin alkaa kehittää uudenlaista mainetta lasten opettajana ja köyhäinhuollon järjestäjänä. Pikkuhiljaa hänen kunnioitetun asemansa taustalle vaihtuvatkin kansalta saatu rakkaus, ihailu ja kiitollisuus. Tällöin hänen asemansa alkaa muistuttaa enemmän Akea ja Maleeta, joiden kansansuosio on suuri jo aiemmin. Vieraileville ylimyksille ja ulkomaisille maailmanvalloille Dotar on silti vielä kauan se älykäs ja vaarallinen juonittelija, jona tämä aiemmin tunnettiin.

Vielä *Talvisateiden aikana*, Dotarin, Aken ja Maleen jo asuessa tavallisina kansalaisina Sirpissä, perheen ulkopuoliset suhtautuvat Dotariin hyvin kunnioittavasti, joskus jopa peläten. Näin on siitäkkin huolimatta, että heidän elämänsä on hyvin tavanomaista ja rauhallista. Esimerkiksi eräs sirpiläinen sotilasharjoittelija kuvaa Dotaria toverilleen näin:

[- -] Hän on Dotar. Hän on ollut Metallin jumalan ylipappi, ja hän oli silloin mahtavampi kuin kuninkaat. Väitetään, että vaikka hänellä ei enää ole virallista asemaa, hänellä on vaikutusvaltaa, ja hän voisi halutessaan tuhota kokonaisia valtakuntia. (Talvistateet 99.)

Vertailun vuoksi voisin mainita sen, että Tulisydämessä esiintyy myös toinen kahden miehen – Raiten ja Okamin – muodostama pari, jonka molemmat osapuolet on tuomittu Mepetassa kuolemaan. Näistä kahdesta henkilöahmosta Raite on kuninkaan neuvonantaja ja sellaisena korkean statuksen suojaama henkilö. Okam on kuitenkin asemaltaan vain tämän orja ja taloudenhoitaja, eikä hänellä siten ole korkean statuksen suomaa suojaa muutoin kuin Raiten kautta.

Raiten korkea status ja hyödyllisyys hallitsija Vormalle yhdistyvät siihen, että hän on jo valmiiksi kuolemansairas, eikä hänen tuomiotaan siksi toteuteta heti. Hänen työkykyisyytensä säilyttämiseksi myöskään Okamin tuomiota ei voida panna käytäntöön, mutta häntä voidaan kiristää Okamia uhkaamalla. Kumpakaan kuolemantuomiota ei koskaan laiteta käytäntöön, sillä Raite ehtii kuolla luonnollisesti ja pyytää viimeisenä toiveenaan Dotaria pelastamaan kumppaninsa. Dotar onnistuukin anomaan Vormalta kuolemantuomion sijalle karkotuksen, ja ottaa Okamin mukaansa lähtiessään takaisin Kratoon.

Joka tapauksessa tässä sivujuonen linjassa näkyy se, kuinka oleellinen statuksen suoma suoja on. Raiten asema toisaalta pitää tämän ja Okamin elossa, mutta on silti suojana paljon puutteellisempi kuin Aken ja Dotarin status näiden omassa ympäristössä. Se ei esimerkiksi estä hallitsijaa, Vormaa, lähettämästä Okamia vaaralliseen peitetehtävään, jossa tämän on tarkoitus ajaa naapurivaltakunnan hallitsija vainoharhaisuudesta sekaisin. Silloin näitä molempia voidaan kiristää aina toisen turvallisuutta uhkaamalla.

Toisaalta Dotar vierailee Vorman luona, eikä tämä voi tuomita häntä kuolemaan, koska hän edustaa Kraton hallitsijaa ja on virasta luopumisensa jälkeenkin voimakas vaikuttaja metallin tempelissä. Vormaa kyllä pitää Dotarin suhdetta luonnottomana ja kuvottavana, ja väittää, että se tulee karsia kansasta, ”joka opetetaan elämään terveellisesti, syömään kunnollista ruokaa, luopumaan juopottelusta ja paheista” (Tulisydän 265). Samalla Vormaa itse asiassa juonittelee salamurhauttaakseen koko Kraton hallitsijaperheen, mutta se on pyrkimyksenä poliittinen, ei kielletystä suhteesta jaettava kuolemaantuomio. Tästä kertoo sekin, että Vormaa yrittää saada Dotarista liittolaisen, vaikkei siinä onnistukaan.

Seuraavaksi esittelen vielä vähän sitä, minkälaiseen muottiin henkilöihahmoja ympäröivä yhteiskunta haluaisi Dotarin ja Aken asettaa. Käyn läpi myös sitä, kuinka he tämän ulkoapäin annetun mallin näkevät, ja miten he itse itsensä siihen sijoittavat.

3.3.4 Yhteisön asettama muotti: paheellinen rakastaja ja heikko rakastettu

Vaikutusvaltaisen statuksensa vuoksi kaikki kolme henkilöihahmoa ovat teoksen maailmassa turvassa kuolemantuomiolta ja muilta yhteiskunnan langettamilta rangaistuksilta. Silti täysin vaaratonta homoseksuaalisen suhteen julkistaminen ei Akelle ja Dotarille ole. Erityisesti Dotar pelkää suhteen tekevän sekä Akelle että hänelle huonon maineen, kun toista aletaan pitää häikäilemättömänä ja paheellisena rakastajana ja toista taas naisellisena rakastettuna, mikä on heidän yhteisössään tyypillinen tapa määritellä miespareja. Hänen pelkonsa ei ole aiheeton, sillä Kraton yhteiskunta on voimakkaan asenteellinen ja miesten välisiin rakkaussuhteisiin liittyvä stigma on vahva.

Itsensä ja Aken lisäksi Dotar on huolissaan myös Maleesta ja etenkin lapsista, myös omista pikkusaruksistaan. Hän pelkää, että nämä voisivat kärsiä heidän suhteeseensa liitetystä stigmasta, tai että suhde tuntuisi näistä itsestään vääraltä. Dotaria neuvoo kuitenkin hänen sisarensa Kaade, jonka mielestä Dotarin ja Aken esimerkki voi päinvastoin auttaa lapsia, jos nämä itse huomaavat kokevansa vastaavia tunteita. Samalla Kaade sanallistaa esikuvien ja roolimallien merkityksen sekä sen, että yhteiskunta muuttuu, kun vaiettuja asioita uskalletaan ottaa esiin ja toteuttaa pilkasta välittämättä.

– Entä jos joku pikkuveljistäsi tai Kraton pieni prinssi kasvaessaan huomaa hänkin olevansa tuulihyrrä? Kaade kysyi. – Hänen olisi helpompi hyväksyä itsensä, jos olisi olemassa avoimesti yhdessä eläviä miespareja. (Tulisydän 61.)

Kaade saa vakuutettua Dotarin siitä, ettei tämän suhteen esteenä ole lasten etu. Myös itseään ja Akea pohtiessaan Dotar päätyy lopulta siihen, ettei maine häikäilemättömänä rakastajana ja naisellisena rakastettuna ole heille kummallekaan uusi. Akea on jo aiemmin pidetty naismaisena, mutta pelottavana juuri tämän naisellisina pidettyjen juonittelutaitojen ja oveluuden tähden. Samaten Dotaria itseään pidetään jo valmiiksi kykeneväisenä ”mihin tahansa pahaan” (Tulisydän 60).

Blogissaan myös Taru Väyrynen itse pohtii sitä, kuinka Aken ja Dotarin ympärillä olevat ihmiset heidät näkevät. Kuten sanottua, Vuorimaalaisen käsityksen mukaan miesparin jäsenet ovat keskenään eriarvoisia niin, että toinen on vastaanottava rakastaja ja toinen palveleva rakastettu. Väyrynen huomauttaa, että vaikka ulkopuolisten silmissä Aken klaanipäällikön asemaan ei sovi toisten palveleminen, se ei näiden silmissä sovi myöskään Dotarin sotilaalliseen ulkomuotoon ja itsevarmaan käytökseen. Näin ihmisten on hänen mukaansa vaikea päättää, kuinka Ake ja Dotar tällaisessa hierarkiassa sijoittuisivat. (Väyrynen, Taru 14.10.2015.)

”Dotaria sanotaan Aken rakastetuksi”, Aspa kuiskasi. ”Mutta rakastettu kai tarkoittaa sitä, joka miesparissa naisellisempi.”

”Vuorimaassa se tarkoittaa miestä, joka palvelee sitä toista”, Raino sanoi. ”Rakastajana voi olla aikuinen ja kunnioitettu mies, rakastettuna oleminen sopii vain palvelijalle tai muuten vähäarvoiselle. Mutta Sirpissä kai ajatellaan, että miesparin miehet ovat keskenään tasa-arvoisia.” (Talvisateet 99.)

Väyrynen vastaa tähän hierarkian arvioimisen vaikeuteen siteeraamalla kohtausta, jossa eräs Aken ja Dotarin ystävä toteaa näiden suhteeseen liittyen: ”Toisiaan rakastavat ihmiset tapaavat tehdä noita asioita keskenään sellaisilla tavoilla, jotka heitä molempia sillä hetkellä miellyttävät.” (Väyrynen,

Taru 14.10.2015.)¹⁴ *Tulisydämen* uudemmassa laitoksessa¹⁵ on myös kohta, jossa Aken ja Dotarin hahmot itse pohtivat suhdettaan tuon ulkoa annetun rakastajan ja rakastetun määritelmän kautta. Ake toteaa olevansa mielellään kumpi vain ”kunhan sinä olet se toinen” (*Tulisydän* 87). Hieman huvittuneesti Ake kuitenkin pitää Dotaria itseään miehisempänä, koska tämä on fyysisesti voimakkaampi. Dotar on kuitenkin eri mieltä ja kokee halunsa tuottaa toiselle nautintoa nimenomaan feminiininä:

– En ole siitä ollenkaan varma, Dotar sanoi. – Olen aikaisemmin nauttinut näitä iloja vain Metallin jumalan temppelin viihdytyslaitoksessa. Naiset ja pojat olivat siellä palvelemissa meitä, ja siitä saadun lyhytaikaisen nautinnon pitäisi riittää miehelle miehelle. Minä kaipaasin ihmistä, jolle voisin tuottaa nautintoa. Sehän on sitä rakastetun naismaisuuutta. (*Tulisydän* 87).

3.3.5 Sensuuri ja paheksunta: yleisön reaktioita homoseksuaalisuuden kuvaukseen

Paheksunta Aken ja Dotarian henkilöihahmojen suhdetta kohtaan ei nouse vain kirjan sisältä. Alkuperäisten teosten julkaisun aikaan, vuositunnen vaihteessa, homoseksuaalista suhdetta on nimittäin koetettu kustannusvaiheessa sensuroida ja osa lukijoistakin on karsastanut sitä. Taru Väyrynen kertoo myöhemmin omakustanteena julkaisemansa *Talvisateiden* kirjoittamisesta näin:

Nyt minun ei tarvitse enää välittää mistään tuollaisesta [myynnistä, kustantajista tai kriitikoista]. Syy on yksinkertainen, on täysin varmaa, että kukaan ei kustanna sitä kirjaa, jota nyt kirjoitan. Toistakymmentä vuotta sitten ilmestyneen sarjan jatko-osaa ei myydä edes niin paljon, että tulot korvaisivat kustannukset. Ehkä julkaisen sen omakustanteena jossain muodossa, mutta se ei ole välttämätöntä. Taloudellista hyötyä se ei kuitenkaan tuottaisi, enkä enää tässä iässä välitä juuri mitään siitä, minkä verran saan lukijoita, ja tuleeko kehuja tai haukkuja.

Olen siis vihdoinkin todella vapaa kirjailija. (Väyrynen, Taru. 3.6.2015.)

Työni kannalta mielenkiintoista on, että Väyrynen toteaa huomanneensa yllä kuvatun vapauden valitessaan juuri Aken ja Dotarin *Talvisateiden* ensimmäisen luvun keskeisiksi henkilöiksi. Aiemmin se olisi tuntunut hänestä arveluttavalta ratkaisulta, koska ”nykyäänhän kirjoissa pitää olla johonkin seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvia todistamassa tekijän suvaitsevaisuutta” (Väyrynen, Taru. 3.6.2015).

Hän kuitenkin korostaa, etteivät Ake ja Dotar ole teoksessa sellaisessa tehtävässä. Sen sijaan he ovat keskeisiä henkilöihahmoja, jotka tekevät merkittäviä asioita. *Tulisydämessä* ja *Tuulentavoittelussa* he

¹⁴ Verrakan repliikki löytyy *Talvisateista*, missä se on vastaus kysymykseen ”Kumpi heistä palvelee?” ja kuuluu näin: ”Verraka naurahti kevyesti ja sanoi: – En ole kysynyt. Luulen kuitenkin, että he eivät kiinnitä siihen paljonkaan huomiota. Toisiaan rakastavat ihmiset tapaavat tehdä tuollaisia asioita kaikenlaisilla tavoilla, joista molemmat juuri sillä hetkellä pitävät.” (Väyrynen & Väyrynen 2015, 314.)

¹⁵ Alkuperäisestä kuuden teoksen sarjasta on olemassa kaksi versiota kustakin teoksesta. Ensimmäiset ovat painettuina kustannetut teokset, joiden jälkeen kirjailijat ovat vielä muokannut teoksiaan ja julkaisseet ne uudestaan omakustanteina. Nämä omakustanteet ovat olemassa sekä painettuina että e-kirjoina.

ovat hänen sanojensa mukaan ”päähenkilöitä, jotka esitellään sankareina”. Tätä hän tosin huomauttaa heidän olevan myös *Tähtien kosketuksessa*, jossa heillä ei vain ole vielä rakkaussuhdetta. (Väyrynen, Taru. 3.6.2015.)

Väyrynen jatkaa kertomalla, että jotkut *Vuorileijonan varjo* –trilogiasta pitäneet olivat muuttuneet täysin kielteisiksi luettuaan Aken ja Dotarin suhteesta. Hän onkin bloginsa mukaan saanut palautetta siitä, että on ”todella surkea esitys” valita kirjan sankaripariksi kaksi homomiestä. Kuitenkin osa lukijoista on suhtautunut Akeen ja Dotariin myös positiivisesti, ja etenkin Dotarilla on ollut ihailijoita. Nyt heistä kirjoittaminen on Väyrysestä kuitenkin toisenlaista, koska hänen ei tarvitse varoa esittelemästä heitä liian aikaisin, lukijan muodostaessa ensivaikutelmaansa.

”Jos joku toteaa, ettei halua lukea kirjaa, jossa on heidän kaltaisiaan henkilöitä, hänellä on täysi vapaus olla lukematta. Niin kuin minullakin on ollut täysi vapaus kirjoittaa” (Väyrynen, Taru. 3.6.2015).

Itse asiassa Väyrynen kirjoittaa myös elämäkerrassaan siitä, kuinka teosten alkuperäisen julkaisun aikaan Aken ja Dotarin suhteeseen kohdistui sensuuria:

Ei ollut mukavaa toteuttaa ulkopuolista ohjailua, mutta vielä hankalampaa oli se, mitä kaikkea Ismon [kustannustoimittajan] mielestä oli jätettävä pois. Hän ei pitänyt esimerkiksi *Tulisydämessä* olevasta kohdasta. ”Dotar meni ottamaan pöydältä itselleen lisää syötävää ja sipaisi ohimennessään kevyesti Aken olkapäätä.” Hämmästyin, sillä kirjassa on aivan selvää, että Dotar ja Ake ovat keskenään paljon läheisemmässään kanssakäymisessä. Ismon mielestä sipaisu kuitenkin oli liian eroottista ja vihjailevaa. Minunkin mielestäni se oli eroottista ja vihjailevaa, ja niin oli tarkoitus. En antanut periksi, ja sipaisu päättyi kirjaan. (Väyrynen 2008, 230.)

Mielestäni yritys sensuroida sipaisukohta on merkittävä siitäkin syystä, että vaikkei teoksissa varsinaisesti kuvata seksiä vaan siihen ainoastaan viittaillaan, viitataan siihen kuitenkin usein ja selkeästi. Jostain syystä kustantajalla ei ilmeisesti kuitenkaan ollut tarvetta sensuroida muita kohtia, joissa vastakkaista sukupuolta olevat henkilöt kylpevät ja hierovat toisiinsa öljyä, tulevat tapaamaan toisiaan keskellä yötä intiimissä tarkoituksessa, tai käyvät bordellissa. Myöskään varsin karut kidutuksen ja erityisesti sen jälkien kuvaukset eivät ilmeisesti olleet syy sensuuriin – kunhan miehet vain eivät hiipaise toisiaan.

Tulisydämen alkuperäisen painoksen (2000), ja pääasiallisesti lähteenäni käyttämän uuden (2014) painoksen välillä on myös merkittävä ero kohtauksessa, jossa Ake ja Dotar ovat nukkuneet ensimmäistä kertaa yön yhdessä. Kohtausta edeltää Dotarin kosinta, jonka seurauksena palvelijaa pyydetään sijaamaan tällekin vuode Aken huoneeseen. Sen jälkeen Dotar lähtee kertomaan lapsille iltasa-

tua. Alkuperäisessä teoksessa iltasadun jälkeen luku vaihtuu, ja seuraava luku alkaa aamun sarastuksesta, jolloin Ake herää ja näkee Dotarin nukkuvan ”peite vain puolittain yllään” (Tulisydän 1999, 133). Muuten yön tapahtumiin ei viitata.

Sen sijaan *Tulisydämen* uudessa painoksessa kohtausta on reilun sivun pidempi kuin aiemmin. Iltasadun kertomisen jälkeen luku vaihtuu kuten ennenkin, muttei siirrykään aamuun, vaan myöhempään yöhön. Nyt luvun alussa kuvataan Aken huonetta ja lattialle sijaittua vuodetta, joka on kyllin leveä kahdelle. Siitä siirrytään Akeen ja Dotariin, jotka ”olivat rakastelleet koko iltayön, mutta eivät vielä kukaan malttaneet luopua toistensa katselemisesta ja koskettelemisesta” (Tulisydän 87). Takassa hehkuvan hiilloksen valossa miehet keskustelevat suhteestaan ja sen määrittelystä sekä mitä he toisiltaan toivovat. Lopulta he nukahtavat sylikkään. Seuraava kappale alkaa Aken heräämisestä ja jatkuu suurimmalta osin samanlaisena kuin ensimmäisessä painoksessakin.

Voidaan olettaa, että mikäli Aken olkapään sipaisua on yritetty sensuroida, kun teos on alkujaan julkaistu, olisi myös tällainen, suoraan Aken ja Dotarin suhteen seksuaaliseen luonteeseen viittaava kohtausta ollut silloin liikaa. Muuten olisi vaikea selittää sitä, miksi Aken ja Dotarin yhteisestä yöstä kerrotaan niin vähän. Tuo yö on kuitenkin sekä Dotarin että Aken henkilöhahmoille äärimmäisen tärkeä. He ovat odottaneet ja toivoneet sellaista jo kauan, minkä lisäksi se myös aloittaa heidän elämässään ja suhteessaan aivan uuden aikakauden.

Seuraavaksi siirryn käsittelemään sitä suhdetta, jonka varaan koko Kraton hallitsijaperhe alun perin rakentuu: toisin sanoen Aken ja Maleen henkilöhahmojen avioliitto. Erityisesti avaan sitä, miten eri tavoin se näyttäytyy henkilöille itselleen ja näiden lähipiirille verrattuna ulkopuolisiin ja satunnaisiin sivuhenkilöihin. Sitten tarkastelen vielä Maleen ja Dotarin suhdetta, jossa Ake toimii yhdistävänä tekijänä.

3.4 Malee ja Ake – kumppanuus, ystävyys ja kulissiliiton stigma

Luonteeltaan Maleen ja Aken henkilöhahmot toisaalta muistuttavat toisiaan, toisaalta taas ovat hyvin erilaiset. Heitä yhdistää lempeä, ystävällinen ja sopuisa käytös sekä rauhallinen ja pohdiskeleva luonne. Kummallakin on käsitys siitä, mikä on hyvää, ja voimakas halu sen toteuttamiseen. Heidän suurin eronsa sen sijaan löytyy itseluottamuksesta. Malee on hyvin vakaa ja tyyni, tyytyväinen itseensä. Sen sijaan Ake on epävarma ja ujo, jopa arkakin. Maleen itsevarmuus on huomaamatonta ja rauhallista, mutta tekee silti sen, ettei hänen tarvitse ujostella tai arkailla ketään.

Maleen ja Aken avioliiton alkua ja sen motiiveja olen jo kuvannut tämän tutkimukseni luvussa ”3.1 Perheen synty ja sen jäsenet”. Tiivistäen voin silti todeta, että Malee ja Ake ovat pitkään ystäviä,

ennen kuin menevät naimisiin vaihtaakseen vallan Kratossa, jonka perimysoikeus Maleella on. Kuitenkaan heidän tarkoituksenaan ei ole poliittisen kulissin, vaan ”elämänpituisen ystävyuden ja yhteistyön” rakentaminen (Tähtien kosketus 427).

3.4.1 ”Sinulle hän tuskin merkitsee mitään” – oletus Maleen arvottomuudesta

Teosten yhteiskunnassa miesten välisiin suhteisiin suhtaudutaan usein kiihkeän kielteisesti ja niihin liittyy voimakas stigma. Siihen nähden on yllättävää, etteivät henkilöahmot yleensä tunnu edes huomaavan Aken, Maleen ja Dotarin monisuhteisuutta. Miesten keskinäistä suhdetta voidaan pitää luonnottomana ja kuvottavana, mutta kertaakaan kukaan ei kauhistele Maleen osuutta näiden liitossa. Tämä on sikäli yllättävää, ettei polyamorisuus näytä teoksen maailmassa kovin tavalliselta, eikä siitä ole lainkaan esimerkkejä Kraton hallitsijaperheen ulkopuolella.¹⁶

Toisaalta esimerkiksi Sheff huomauttaa teoksessaan, että juuri heikosti tunnettu asema voi myös suojella polyamorisia suhteita stigmalta. Koska polyamoriasta ei välttämättä tiedetä mitään, ei siihen kuuluvia suhteitakaan aina tunnisteta eikä niiden vähemmistöön kuulumista ymmärretä. Näin niihin ei myöskään osata kohdistaa stigmaa. (Sheff 2015, 224-225.)

Toisaalta etenkin Dotarin tapaamat sivuhenkilöt pitävät itsestään selvänä sitä, että Aken suhde Maleehen on täysin poliittinen kulissiliitto. Tämän oletuksen keskiössä on, ettei liittoon Maleen kanssa kuulu Aken tai varsinkaan Dotarin kannalta erityistä kiintymystä puhumattakaan rakkaudesta. Kun Kraton hallitsijaperhettä vastaan lietsotaan kapinaa ja suunnitellaan salamurhaa, oletetaan jopa, että Dotar antaisi Maleen ja lasten kuolla, jos Aken henki säästettäisiin:

– Et voi pelastaa heitä, Meker totesi. – Jos yrität suojella heitä, menetät vain mahdollisuutesi huolehtia omista eduistasi ja pelastaa rakastettusi. Ymmärrän, että lasten kohtalo säällittää miestä, vaikka hän ei olisikaan heidän isänsä, mutta pikkulapsia menehtyy usein sairauksiinkin. Malee taas on rakastettusi vaimo vain muodollisesti, ja sinulle hän tuskin merkitsee mitään. (Tulisydän 230.)¹⁷

Kulissiliiton oletus onkin oikeastaan ainoa Maleen ja tämän puolisoitten suhteisiin teoksen sekundaarisessa maailmassa liitetty stigma. Häntä ei paheksuta, koska hänelle on kaksi miestä, eikä yleensä

¹⁶ *Tulisydämen* uudemmassa painoksessa viitataan Mepetan hallitsijan Vorman lukuisiin vaimoihin, mutta viittauksen sävyn takia tätä liittoa voitaisiin pitää pikemminkin haaremimaisena polygamiana kuin tasa-arvoisena polyamorisenä suhteena: ”Nainen on Iisipin entisen päällikön leski, Meker oikaisi. ’Nykyisin hän on yksi Vorman monista vaimoista. Vormalla on mielestään niin hyviä ominaisuuksia, että hänen velvollisuutensa on tuottaa runsaasti jälkeläisiä, mutta joskus vaimot on valittu myös poliittisista syistä.’ (Tulisydän, 401.)

¹⁷ Kohta on vanhassa painoksessa hieman erilainen ja löytyy sivulta 349, sen sijaan lähes samat sanat tulevat toisen henkilön suusta sivulla 390 tässä muodossa: ”Ymmärrän miehen kiintymyksen lapsiin, jotka hän voi kokea omikseen, vaikkei olisikaan siittänyt heitä, Raite totesi. ”Sitä en ymmärrä, miksi kumpikaan teistä [Ake tai Dotar] välittäisi naisesta, joka on Aken vaimo vain muodollisesti.” (Tulisydän 1999, 390.)

säälitä siksi, että hänen miehellään on toinen rakastaja. Sen sijaan ulkopuolisten taholta oletetaan usein, että hän on puolisoilleen tunnetasolla merkityksetön. Häntä ei paheksuta hänen suhteistaan kenties siksi, että oletuksena on, ettei hänellä ole ainoatakaan suhdetta nimellisen, poliittisen kulis-siavioliittonsa sisällä. Hän on tärkeä, koska ilman hänen perintöoikeuttaan Ake ei voisi olla klaani-päällikkö – ja useimpien ulkopuolisten mielestä tämä tuntuu olevan ainoa syy siihen, että tämä ja Ake ovat yhdessä.

Tällainen ulkoa annettu kulissiliiton määritelmä ei kuitenkaan lainkaan vastaa sitä, kuinka Maleen, Aken ja Dotarin tunteita teoksessa kuvataan. He luottavat toisiinsa voimakkaasti – esimerkiksi maan ollessa sisällissodan partaalla, Ake luovuttaa kaiken vallan Maleen käytettäväksi, koska uskoo tämän tekvän oikein ja pystyvän hallitsemiseen häntä paremmin. Toisaalta taas tavallisissa oloissa vallan-käytöstä kiinnostumaton Malee luottaa hallinnolliset toimet lähes täysin Aken käsiin, koska tietää tämän olevan niistä kiinnostunut ja niissä pätevä. Samalla myös jo ennen heidän avioliittoaan alkanut ystävyys säilyy ja liittyy ajatukseen yhteenkuulumisesta, yhteisen kodin luomisesta.

Malee tuli hetken kuluttua ja asettui Aken viereen kuuntelemaan. Hänen mustat pitkät hiuksensa valuivat Aken käsivarrelle, ja ruskeat silmät hymyilivät.

– Olen iloinen siitä, että minulla on sinut, hän sanoi. – Nainen tarvitsee parhaan ystävän, vaikka ei tarvitsisikaan miestä tavanomaisessa mielessä.

– Ja mies tarvitsee kodin, vaikka ei tarvitsisikaan naista tavanomaisessa mielessä, Ake sanoi naurahtaen. – Minäkin olen onnellinen sinusta. (Tähtien kosketus 460.)

3.4.2 Ei tunteita, vaan tekoja – avunanto ja yhteistyö suhteen perustana

Tuulen tavoittelussa Ake kuvailee ystävyyttä sanoen, ettei ystävyys ole ”vain tunteita, vaan myös tekoja” (Tuulen tavoittelua 362). Tällä hän tarkoittaa sitä, että ystävälle annetaan aina kaikki mahdollinen apu. Sama määritelmä näyttää kuvaavan hyvin myös hänen suhdettaan Maleehen etenkin, kun Malee viittaa häneen usein parhaana ystävänään. Yhtä kaikki myös heidän suhteessaan molemmin-puolinen kiintymys ilmenee keskeisimmin tekojen, kuten avun ja tuen, kautta.

Rakkaudentunnustuksensa yhteydessä Ake kyllä sanoo Dotarille tämän olevan hänelle Maleeta ja lapsia (sekä Kraton hallitsemista) tärkeämpi. Tämä ei kuitenkaan näy käytännön tekoina sen puoleen Aken kuin Dotarinkaan taholta. Esimerkiksi *Tulisydämmessä* on kohta, jossa Dotar selittää Kraton perheen surmaa suunnittelevalle kilpailevalle hallitsijalle, ettei Akea voi kiristää hänen avullaan. Ake ei uhraisi Maleeta tai lapsia hänen takiaan, eikä hänkään tekisi sitä edes Aken vuoksi. Vaikka Dotar siis voi olla Akelle tunteen tasolla kaikkein tärkein, ei tämä – ainakaan niin suurissa asioissa – näy käytännön valintoina.

Myös silloin, kun Kraton rauhattomuudet alkavat lähennellä sisällissotaa, Aken tärkein huoli on Maleen ja lasten saaminen turvaan Sirpiin. Hän aikoo itsekkin lähteä sinne, kunnes käsittää olevansa vastuussa kansasta, jonka hallitsemisen otti vastaan ”kuin lapsi uuden lelun” (Tulisydän, 301). Aken suunnitelmasta huolimatta myöskään Malee ei aio lähteä, sillä hänen vastuunsa on samanlainen, tai jopa suurempi, koska hän on itsekkin syntyjään kratolainen. Lisäksi hän toteaa, ettei halua jättää Akea yksin.

– Sinun on lähdettävä lasten kanssa, hän [Ake] sanoi. – Aioin tulla perässä, mutta olen muuttanut mieleni. Jos Erma kaappaa vallan, vetäydyn Koudan joukkojen kanssa hiekka-aavikolle jatkamaan vastarintaa.

Malee naurahti vaisusti.

– Ja sinä olet kuitenkin Sirpissä syntynyt, hän muistutti. – Minä olen syntynyt täällä, Kraton klaanipäällikön tyttäreksi. Lähetetään lapset Sirpiin. Tulen mukaasi hiekka-aavikolle. (Tulisydän, 310.)

Maleen ja Aken suhdetta kuvataan myös pienten eleiden ja läheisyyttä ilmaisevien tekojen kautta. Kun Malee on juuri selvinnyt vaikeasta tilanteesta mellakoivan kansan keskellä, hän juoksee Akea vastaan, painaa päänsä tämän rintaa vasten ja itkee. Samaten iltaisin Ake istuu tämän kanssa ompelemassa ja auttamassa tätä. Myös lapsia he hoivaavat yhdessä ja huolistaan he uskoutuvat toinen toisilleen. Vaikeissa tilanteissa he rohkaisevat toisiaan ja keuhuvat toistensa työtä, olipa kyse hallintoon tai arkielämään liittyvistä huolista. Perinteisessä mielessä romanttista toimintaa – suukottelua, halailua tai muuta sellaista sen sijaan ei heidän välillään kuvata. Mainittavaa kuitenkin on, että Malee itse kuvaa suhdettaan Akeen molemminpuolisena rakkautena ja rakastumisena, minkä voisi olettaa viittaavan romanttisiin tunteisiin (ks. sitaatti luvun 3.4.3 lopussa).

3.4.3 Hellyyttä ja läheisyyttä ilman seksuaalisuutta

Kuten luvussa 3.2.1 totesin, Maleen ja Aken suhteeseen ei kuulu lainkaan seksuaalista aspektia tai edes halua sellaiseen. Aken seksuaalinen suuntautuminen kohdistuu ilmeisesti yksinomaan miehiin, kun taas Malee on kasvuvuosinaan myyty bordelliin ja joutunut siellä kokemaan traumaattisia asioita, eikä ole lainkaan kiinnostunut seksistä. Hän on kuitenkin täysin tyytyväinen itseensä ja elämäänsä, eikä hänen koskaan kuvata kaipaavan seksuaalisuutta tai kokevan siihen minkäänlaista tarvetta tai painetta. Hän myös näkee kaiken kokemansa osana sitä kehitystä, joka on tehnyt hänestä juuri sellaisen, kun hän haluaa olla:

– Minäkin uskon, että kaikella on tarkoitus, Malee sanoi. – Vaikka minä tietysti ajattelen, että Äitijumala auttaa, koska Heeli opetti minulle niin. Minulle tapahtui kauheita asioita lapsena, mutta en olisi nyt tällainen, jos elämäni olisi ohjautunut toisin. Ja tunnen, että juuri tällaisena olen onnellinen. (Tähtien kosketus 422.)

Joka tapauksessa Malee haluaa perheen, mutta ei seksiä, johon hän ei koe halua, ja josta hänellä on negatiivisia kokemuksia. Taru Väyrynen toteaa blogissaan, että Malee olisi varmaankin monen ihmisen mielestä psykoterapian tarpeessa. Silti hänkin korostaa, että Maleen henkilöahho itse on aivan tyytyväinen itseensä ja tilanteeseensa. Väyrysen mukaan Ake ja lapset ovat Maleen elämän tärkein sisältö ja Dotarin tullessa hän hyväksyy tämän mukaan perheeseen. (Väyrynen, Taru 21.8.2014.)

Blogissaan Taru Väyrynen vertaa Maleeta toiseen *Tulisydämen* henkilöön, Kirraan, jolla on samankaltaisia lapsuustraumoja ja joka niin ikään kokee intiimin läheisyyden vastenmielisenä. Kirra on kuitenkin omaan tilanteeseensa tyytymätön ja kaipaa seksuaalisuutta, vaikka pelkää sitä. Pikkuhiljaa hän myös pääsee ylitse traumoistaan. Maleella tällaiseen ei ole tarvetta. (Väyrynen, Taru 14.10.2015.) Toisaalta Väyrynen toteaa, että Malee olisi luultavasti yrittänyt suostua seksuaaliseen suhteeseen, jos Ake olisi sitä toivonut (Väyrynen, Taru 16.10.2015).

Toisaalta Malee toteaa *Talvisateissa*, ettei hän aikanaan luultavasti olisi uskaltanut rakastua Akeen, jollei olisi tiennyt, ettei tällä ole mitään kiinnostusta rakastelemiseen naisen kanssa. Se ei kuitenkaan tarkoita, etteikö hän myöhemmin olisi voinut suostua kokeilemaan, jos olisi silloin kokenut sen olevan turvallista ja Ake sellaisen luottamuksen arvoinen. Toisaalta, koska hänelle itsellään ei kuvata minkäänlaista seksuaalista tarvetta, eikä Akekaan ole kiinnostunut seksistä naisen kanssa, ei tällainen valinta ole koskaan ollut heille ajankohtainen tai tarpeellinen. Malee huomauttaa heidän kuitenkin tästä huolimatta rakastavan toisiaan:

[- -] Rakastamme silti toisiamme, rakkaudella ei välttämättä ole mitään tekemistä sukupuolisten halujen tyydyttämisen kanssa. Eikä rakkaus yhtä ihmistä kohtaan estä rakastamasta myös toista. [- -] (Talvisateet 199.)

Kuten yllä on tullut ilmi, Aken ja Maleen liittoa kuvataan sekä käytännölliseksi, että lämpimäksi. Nämä ovat toistensa elämässä läsnä hyvin konkreettisen lohdutuksen ja avunannon kautta, eivätkä kaihda hellää kosketusta tai epäröi luottaa toisiinsa. Mutta millainen on Maleen suhde Dotariin ja Dotarin suhde Maleehen? Kumpikin on kiintynyt samaan ihmiseen, mutta rakastavatko he toisiaan? Seuraavaksi avaan tätä suhdetta, jonka Elisabeth Sheff teoksessaan kenties määritteli kumppanin kumppanien väliseksi polyaffektiivisuudeksi (2015, 20).

3.5 Dotar ja Malee – myötäiloa, arvostusta ja yhteenkuulumista

Ake toimii välittäjänä Maleen ja Dotarin tapaamisessa, mutta alkujaan heitä yhdistää lunnaiden toivossa kaapatun, Miima-niminen lapsen pelastaminen. Miiman kaappauksen aikaan Sirpissä asuvat Ake ja Malee lähtevät Kratoon hakeakseen tämän takaisin kotiin. Tuolloin edes Malee itse tiedä sukujuuriensa todellista merkitystä, eikä suunnitelmaa vallanvaihtoon vielä ole. Ake puolestaan on jo

varakas merikauppias, jolla on hyvät suhteet Kraton Metallin jumalan temppeliin. Sieltä hän saa avukseen Dotarin, ja saakin tämän kanssa vapautettua lapsen.

Miiman vapauttamisen jälkeen Dotar ystävystyy niin Aken, Maleen kuin lapsen itsensäkin kanssa. Myöhemmin Miima palaa Sirpiin, mutta Ake ja Malee jäävät Kratoon saatuaan tietää, keitä Maleen vanhemmat tosiasiallisesti olivat. Aken suhde Dotariin kasvaa ystäväydestä romanssiin saakka, mutta myös Malee kiintyy tähän ja alkaa pitää tätä perheenjäsenenä jo ennen kuin tällä on romanttista suhdetta Aken kanssa.

Millainen Maleen ja Dotarin suhde siis on? Yhdistääkö heitä vain Ake, vai ovatko he merkityksellisiä toisilleen muillakin tavoin? Seuraavaksi käsittelen sitä, millaisena heidän suhdettaan kuvataan ja miten heidän ympäristönsä heidät näkee.

3.5.1 Mustasukkaisuutta vai myötäilöä?

Talvisateissa on kohtausta, jossa pari Maleen, Aken ja Dotarin tuttavaa vitsailee perheen erikoisesta muodosta. Tilanne alkaa tuttavien nähdessä Maleen ja Dotarin poistuvan kahdestaan ”salaperäisen näköisinä” (Talvisateet 96), kuin aviorikosta suunnitellen. Keskustelun keskeyttää paikalle saapuva Ake, joka moittii toisia Maleelle nauramisesta. Aiheeni kannalta mielenkiintoista kohtauksessa on silti tuo tuttavahahmojen taustaoletus, johon vitsi perustuu. Sen mukaan Akella on suhde Maleehen ja Akella on suhde Dotariin, mutta Dotarilla ja Maleella ei ole suhdetta keskenään, joten olisi pettämistä, jos nämä makaisivat yhdessä:

– Toivottavasti en saa sitä [aviorikosta] tuomittavakseni, hän sanoi. – Väärä karsinyt olisi tietenkin Ake, koska Malee on hänen aviopuolisonsa ja Dotar hänen miesparinsa. Mutta olisiko Maleen teko lievempi vai pahempi sen takia, että hän on miehensä miesparin kanssa, ja olisiko Dotarin teko vastaavasti... (Talvisateet 96.)

Taas teoksen sekundaarisessa maailmassa ulkopuolisilla oleva käsitys Aken, Maleen ja Dotarin perheestä ei näytä olevan yhdenmukainen sen kanssa, kuinka henkilöhahmojen omaa kokemusta kuvataan. Oletus antaa ymmärtää, että Ake olisi mustasukkainen, jos Malee ja Dotar olisivat yhdessä, ja että nämä kenties ovat mustasukkaisia myös toisilleen. Aken ei kuitenkaan koskaan kuvata olevan mustasukkainen kummastakaan puolisoistaan, eikä sellaista esitetä myöskään Maleen ja Dotarin välillä. *Talvisateissa* eräs Maleen ystävä jopa kysyy suoraan, eikö Malee koskaan ole mustasukkainen Dotarille. Malee vastaa, ettei hän ole, ja selittää heidän suhdettaan alla lainatulla sitaatilla. Rauhalliseen tapansa hän on myös sitä mieltä, ”ettei rakkaus yhtä ihmistä kohtaan estä rakastamasta myös toista” (Talvisateet 2015, 199-200).

”Ei, koska suhteemme on niin erilainen”, Malee sanoi. ”Arvostamme toisimme ja olemme ystäviä, tai kiintyneet toisimme hiukan sisarusten tapaan. Tiedämme toistemme

merkityksen Akelle ja kaikille lapsille, jotka olemme yhdessä kasvattaneet.” (Talvisateet 200.)

Mustasukkaisuuden sijaan näitä kaikkia yhdistää samankaltainen myötäilo¹⁸, jota Sheff kuvaa sanalla *compersion*. Tällä käsitteellä hän tarkoittaa iloa, joka syntyy oman kumppanin näkemisestä onnellisena toisen kanssa. Se ei hänen mukaansa ole aivan mustasukkaisuuden vastakohta, mutta hyvin lähellä sitä joka tapauksessa. (Sheff 2015, 20.) Veaux ja Rickert (2019, 640) kuvaavat myötäiloa hieinan laajemmin sanomalla, että se on iloa, ”jota ihminen kokee todistaessaan kumppaninsa toisesta ihmissuhteestaan saamaa iloa, nautintoa ja tyydytystä”.

Veuxin ja Ricketin myötäilon kuvaus sopii hyvin myös yllä lainaamaani Maleen repliikkiin, jossa hän perustelee mustasukkaisuuden puutetta käytännössä juuri myötäilolla. Kun Malee näkee Dotarin merkityksen Akelle, hän näkee, kuinka onnelliseksi suhde Aken tekee. Samoin Dotar näkee, kuinka onnelliseksi Aken tekee tämän suhde Maleehen. Toisten onnen todistaminen ei kuitenkaan saa heitä tuntemaan mustasukkaisuutta, vaan arvostusta ja myötäiloa.

3.5.2 Perheeseen kuuluminen, sisaruksellisuus ja kumppanuus

Malee laskee Dotarin perheeseensä kuuluvaksi jo aivan *Tulisydämen* alussa, ennen kuin kumpikaan miehistä on ehtinyt puhua tunteistaan toisilleen. Hän on myös se, joka ensimmäiseksi kehottaa Dotaria muuttamaan klanipäällikön palatsiin asumaan heidän kanssaan. Maleen hahmolle sellaiset asiat vaikuttavat olevan hyvin selkeitä: heidän kaikkien on hyvä olla Dotarin seurassa ja lapsetkin kaipaavat tätä tämän ollessa poissa, joten tämä kuuluu perheeseen.

- Voisit aivan hyvin siirtää yksityisasuntosi palatsiin, Malee huomautti. Tyhjentäisin käyttöösi lisää huoneita. Tytöt ovat aina pahoillaan, jos et ole täällä, kun he heräävät. Kuulut perheeseen.
- Tunnen itsekin, että olette perheeni, Dotar myönsi. Ikävöin lapsia niinä iltoina, jolloin en ehdi käymään. (Tulisydän 23.)

Todennäköisesti Maleella on myös käsitys Aken ja Dotarin tunteista toisiaan kohtaan, vaikka nämä pitävätkin niitä piilossa. Sitä ei kerrota lukijalle suoraan, mutta se olisi uskottavaa, sillä esimerkiksi Dotarin sisko on lukenut veljensä salatut tunteet jo aikaa sitten. Samoin perheen hyvä ystävä, merikauppias Leoni, kuvittelee suhteen olevan julkinen, ennen kuin sitä on edes olemassa. Koska Malee viettää Aken ja Dotarin kanssa enemmän aikaa kuin kumpikaan näistä, on todennäköistä, että hänkin on perillä miesten rakkaudentunteista.

¹⁸ Veauxin ja Ricketin teoksen suomennoksessa *compersionin* vakiintuneeksi suomennoksi sanotaan *myötäiloa*. (Veaux, Rickert 2019, 640, tässä oletettavasti myös kääntäjä Talvikallio, Eeva.)

Malee itse kuvaa olevansa Dotarin ystävä, ja kiintynyt tähän hieman samaan tapaan, kuin sisarukset kiintyvät toisiinsa (ks. sitaatti luvussa 3.5.1). Sisaruksellisuus ei kuitenkaan erota Maleen ja Dotarin suhdetta tämän ja Aken suhteesta, sillä myös Ake toteaa luvanneensa ”olla lapsille isä, mutta Maleelle veli” (Tulisydän 42). Yhtä kaikki myös Maleen ja Dotarin kiintymystä kuvataan syväksi ja vilpittömäksi. Esimerkiksi *Tulisydämen* lopussa, Dotarin palatessa vaaralliselta ja vaikealta matkalta, Malee itkee ilosta ja liikutuksesta.

Kun Dotarilta puolestaan kysytään tämän ja Maleen suhteesta, tämä selittää, että heidän perheensä keskiössä ovat aina olleet lapset, ja juuri Malee on taannut lasten onnellisuuden. *Tulisydämen* ensimmäisessä painoksessa Dotar toteaa: ”suuri osa Aken ja minun elämän tärkeimmästä sisällöstä on Maleen luomaa” (Tulisydän 1999, 390.) Uudessa painoksessa kohta on hieman erilainen Dotarin todeksa: ”Malee kantaa päävastuun lasten onnellisuudesta, ja on Akelle tärkeä tukija. Kunnioitan ja rakastan häntä sen takia, sillä Aken ja lasten hyvinvointi on minun onnellisuuteni perusta” (Tulisydän 404). Tämäkin kertoo siitä, kuinka Aken ja Maleen suhteen näkeminen tuottaa Dotarissa mustasukkaisuuden sijaan nimenomaan myötäiloa ja kiintymystä myös Maleeta kohtaan.

3.5.2 Ihailua ja arvostusta: kunnioitus suhteen perustana

Dotarin henkilöhaahmon suhde Maleehen on kuvattu voimakkaan ihailevaksi. Itse hän on luonteeltaan yhtä aikaa sekä ylpeä, että epävarma. Se tekee hänestä helposti loukkaantuvan, kun hän olettaa ihmisten tarkoittavan pahaa silloinkin, kun näin ei välttämättä ole. Maleessa hän näkee niitä ominaisuuksia, joita ajattelee itseltään puuttuvan – tyyneyttä, levollisuutta ja vakaata itseluottamusta, joka ei pelkää arvostelua tai tunne tarvetta loukkaantua.

Dotar oli kuullut, vaikka ei näyttänyt sitä. Taas kerran hän ihaili Maleen levollisuutta. Malee hyväksyi itsensä ja muut sellaisina kuin he olivat. Hänellä ei ollut tarvetta selitellä eikä puolustella, eikä hän pahastunut siitä, miten häneen suhtauduttiin. Luultavasti se johtui siitä, että hän ajatteli hyvin vähän itseään. Dotar tunsikin olevansa Maleen täydellinen vastakohta, sillä hän teki jatkuvasti arvioita siitä, miten muut suhtautuivat häneen, ja hän pahastui jo aavistellessaankin väheksyntää. (Talvisateet 165.)

Dotarin ja Maleen itseluottamuksen eroa kuvaa myös kohta, jossa molemmat ovat vieraina Aken isän kodissa. Siellä käydessään Dotar on toisinaan vaivaantunut, koska paikka korostaa hänelle sitä, että heidän perheensä yhdessä käyttämä varallisuus on oikeastaan Aken. Tämä taloudellinen epätaapino johtuu siitä, että Malee on luovuttanut oman omaisuutensa hallitsijaksi nousseelle pojalleen Nomille, ja Dotar puolestaan luopui omastaan jo aiemmin, samalla kun jätti virkansa ylipappina. Vaikka luovutus oli molemmilta vapaaehtoinen, Dotar ”ei kokonaan päässyt eroon tunteesta, että tilanne oli alentava” (Talvisateet 90). Maleellakaan ei ole omaa omaisuutta, mutta hän ei kuitenkaan

ole ”ollut ollenkaan vaivautunut asiasta” (Talvisateet 90). Dotarin ihailua ei kuitenkaan koskaan kuvata kateuden kaltaisena, vaan puhtaasti vaikuttuneena.

Joka tapauksessa sekä Maleen että Dotarin henkilöhahmot näyttävät olevansa tyytyväisiä siihen, millaisia heidän suhteensa toisiinsa ja Akeen ovat. Ketään ei kuvata ulkopuolisena, eikä kolmen henkilön suhdetta esitetä muutenkaan erityisen hankalana. Kuuluminen lasten ympärille muodostuvaan perheeseen näyttää sekä Maleelle, Dotarille että Akelle ensisijaiselta. Se on tekijä, joka yhdistää heitä kaikkia ja jota he kaikki rakastavat. Se on kokonaisuus, jossa jokaiselle on paikka, ja johon jokainen sopii. Nyt siirrynkään käsittelemään tuota perheen keskiötä, eli lapsien henkilöahmoja.

4. ÄITI, ISÄ JA DOTAR: LAPSET POLYAMORISESSA PERHEESSÄ

Tarkastelemaani fiktiiviseen perheeseen kuuluvat kolmen aikuisen lisäksi myös heidän lapsensa. Nyt alkavassa luvussa paneudun siihen, miten käsittelemissäni teoksissa representoidaan lapsihahmojen elämää polyamoriseissa perheessä. Tärkeimpiä kysymyksiäni ovat, miten erilaiset vanhemmuuden muodot jakautuvat perheessä ja millaiset roolit vanhemmilla on lastensa elämässä. Lisäksi pohdin sitä, millaisia hyötyjä ja haittoja lapsien hahmojen kuvataan kokevan tavanomaisesta poikkeavan perheensä vuoksi.

Pääosin voidaan sanoa, että etenkin hahmojen varhaislapsuudessa vanhempien väliset suhteet näyttävät olevan heille pääosin positiivinen, tai neutraali asia. Esimerkiksi vanhempiensa seksuaalisuudesta tai näiden suhteiden romanttisista aspekteista lapset eivät vaikuta erityisen kiinnostuneilta. Tämä vastaa myös sitä, mitä Sheff toteaa tutkittuaan meidän primaarin maailmamme polyamorisia perheitä. Hänen mukaansa etenkin pienet lapset ottavat vanhempansa annettuina eivätkä kyseenalaista näiden olemassaoloa tai ihmettele perheidensä eroa muihin perheisiin. Vanhempiensa välisistä suhteista he eivät ole juurikaan kiinnostuneita, vaan välittävät lähinnä vanhempien suhteista lapseen itseensä (Sheff 2015, 136.)

Esiteiniin (9-12v.) Sheff toteaa olevan pienempiä lapsia tietoisempia sekä vanhempiensa välisistä suhteista että siitä, miten heidän perheensä eroaa muista perheistä. Samalla he kohtaavat jo tilanteita, joissa heidän täytyy selittää perheensä muotoa tai kokoonpanoa esimerkiksi koulukavereille. (Sheff 2015, 137-138.) Tämä näkyy myös Maleen, Aken ja Dotarin perheen lasten representaatioissa, joskaan ei kovin voimakkaasti. Kuitenkin esimerkiksi Nomi kohtaa tässä ikävaiheessa aikuisten uteluja ja jopa pahantahtoista huutelua kahden isänsä ja näiden välisen suhteen vuoksi. Hän ymmärtää sen johtuvan siitä, että hänen perheensä on erilainen kuin suurin osa muista perheistä, vaikkei hän ymmärräkään, miksi siinä olisi mitään pahaa.

Teini-ikäiset lapset (13-17v.) rakentavat Sheffin mukaan omia sosiaalisia suhteitaan ja identiteettiään perheen ulkopuolella. Tämä aiheuttaa erilaisia, entistä mutkikkaampia tilanteita, joissa he joutuvat selittämään perheensä rakennetta. (Sheff 2015, 138-139.) Myös tämä on nähtävissä Maleen, Aken ja Dotarin lasten kuvauksissa. Etenkin Aminaa ja Enettaa kuvataan murrosiässä, jossa he alkavat irtaantua perheestään. Amina hakee tuolloin itsestään synnyinkansansa *puhtaiden* arvoja ja kulttuuripiirteitä, ja tuntee vieraantumista omaan perheeseensä. Enetta taas haaveilee rakkaudesta ja solmii sosiaalisia suhteita muun muassa tulevaan puolisoonsa Vasamaan.

Sekä Enettaa että Aminaa tukee kuitenkin tieto siitä, että näiden vanhemmat yrittävät aina ymmärtää näitä. Se on tärkeää myös Aminalle, joka tuntee itsensä ulkopuoliseksi ja erilaiseksi, kun ei pysty samaistumaan muiden tunteisiin. Erityisesti Dotariin hän kuitenkin luottaa, ja juuri Dotarille puhumisen hän kokee helpoimpana silloinkin, kun itsensä ilmaiseminen on hänelle vaikeaa. Vastaavuutta näkyy myös Sheffin tutkimuksessa. Siinä hän huomauttaa, että tunnetason etäisyyden kasvaminen kuuluu itsenäistymiseen, mutta tuen merkitys on nuorelle silti vahva. Tärkeintä on, että hänellä on vanhempi(a), joihin hän tietää voivansa luottaa. (Sheff 2015, 138-139.)

Kenet lapsi sitten näkee vanhempanaan? Sheffin mukaan tähän vaikuttavat neljä tekijää: biologinen yhteys, lapsen nuori ikä vanhemmuussuhteen alussa, yhteisen kodin jakaminen ja se, kuinka kauan aikuinen on ollut lapsen elämässä ja kuinka paljon aikaa he viettävät yhdessä (Sheff 2015 158-159). Näistä neljästä tekijästä kaikki paitsi biologiset siteet toteutuvat myös Maleen, Aken ja Dotarin sekä näiden lasten välillä.

Kirraa lukuun ottamatta kaikki heidän lapsensa adoptoidaan vauvoina tai taaperoina, ja kaikki kolme aikuista ovat läsnä heidän elämässään siitä eteenpäin. Näin suhde perheen aikuisiin syntyy jo varhaisessa lapsuudessa. Kirralle, joka on perheeseen tullessaan jo kymmenen, ei uusien vanhempien ajatteleminen vanhempina ole yhtä luontevaa, eikä tule yhtä nopeasti, kuin tämän nuorempana adoptoiduille sisaruksille. Silti vanhemmuussuhteet ovat kehittyessään myös tälle lujia ja tärkeitä.

Kaikki kolme aikuista myös asuvat lastensa kanssa samassa taloudessa. Enettan, Aminan ja Jaanon ollessa aivan pieniä, Dotar tosin ei asu vielä heidän kanssaan. Dotar kyllä vierailee heidän luonaan päivittäin, mutta jos tämä ei jää yöksi, lapset kaipaavat tätä aamulla. Pian tämän jälkeen myös Dotar muuttaakin asumaan heidän luokseen. Sen jälkeen kaikki kolme aikuista ovat lastensa elämässä läsnä päivittäin joitakin matkoja ja muita vastaavia poikkeuksia lukuun ottamatta. Näin ei liene ihme, että kaikkien lapsihahmojen kuvataan pitävän kaikkia perheen aikuisia vanhempinaan.

Seuraavaksi tarkastelen sitä, kuinka perheessä jakautuvat erilaiset vanhemmuuden muodot. Ensin analysoin juridista, sosiaalista ja biologista vanhemmuutta kyseisessä lapsiperheen representaatioissa.

Sitten avaan sitä, miten äitiys isyys ja dotarius näyttäytyvät perheen lapsille. Vanhempien rooleista siirryn tarkastelemaan perhemuodon vaikutusta lasten elämään analysoimalla niitä hyötyjä ja haittoja, joita siitä kuvataan lapsille seuraavan.

4.1 Juridinen, sosiaalinen ja biologinen vanhemmuus

Vanhemmuus voidaan jakaa juridiseen, sosiaaliseen ja biologiseen/geneettiseen/biologiseen vanhemmuuteen. Juridinen vanhemmuus viittaa lain määrittelemään huoltajuuteen, josta esimerkiksi Suomessa seuraavat lapsen oikeus perintöön ja tapaamiseen sekä vanhemman elatusvelvollisuus (Jämsä 2008, 62). Juridisessa vanhemmuudessa yhteiskunta on siis virallistanut vanhemman ja lapsen suhteen.

Sosiaalisella vanhemmalla taas tarkoitetaan sellaista henkilöä, jonka vanhemmuus ei ole sidoksissa biologiseen tai välttämättä edes juridiseen vanhemmuuteen, selittävät Autio ja kumppanit teoksessaan *Sateenkaaren alla* (Autio et al. 2015). Sosiaalisella vanhemmalla on siis vanhemman rooli lapsensa elämässä, mutta tuo rooli ei perustu verisukulaisuuteen, eikä yhteiskunta välttämättä ole vahvistanut sitä lain silmissä.

Tarkastelemassani fiktiivisessä perheessä esiintyy näistä vanhemmuuden tyypeistä vain kahta: sosiaalista ja juridista. Perheen kahdeksasta lapsesta kaksi tuntee ainakin toisen biologisen vanhempansa, mutta kummassakaan tapauksessa kyse ei ole Maleesta, Akesta tai Dotarista. Kaikki lapset ovat siis adoptoituja ottolapsia, joilla on kolme sosiaalista vanhempaa, mutta juridisten vanhempien määrä vaihtelee yhdestä kolmeen. Adoptoitavat lapset perheeseen on yleensä valinnut Malee ottamalla ne, jotka tarvitsevat eniten apua, tai joita muut eivät halua.

– Valinta oli helppo, Ake vakuutti. – Malee ottaa ne, jotka tuntuvat eniten tarvitsevan apua. Enetta oli meille tullessaan nälkiintynyt ja huonokuntoinen. Aminaa ei kukaan muu luultavasti olisi huolinut tytön oudon vaaleuden takia. (Tuulen tavoittelua 450-451.)

4.1.1 Juridinen vanhemmuus

Juridinen vanhemmuus ei jakaudu Maleen, Aken ja Dotarin perheessä tasan, eikä koske samalla tavoin kaikkia vanhempia. Tämä johtuu siitä, että perheen kahdeksasta lapsesta kuusi (Amina, Enetta, Jaano, Nomi, Tiika ja Rina) on juridisesti merkitty vain Maleen ja Aken lapsiksi. Kuitenkin perheen vanhin lapsi, Kirra, on juridisesti Dotarin tytär. Ainoa ilmeisesti kaikkien vanhempiensa nimiin merkitty lapsi on Kouda, perheen nuorimmainen, joka adoptoidaan paljon sisaruksiaan myöhemmin, vanhempiensa asuessa jo Sirpissä.

Kratossa juridinen vanhemmuus antaa ottolapselle biologisen lapsen oikeudet, ja juridiselle vanhemmalle biologisen vanhemman velvollisuudet. Ylipäänsä ottolapsen asema vastaa siellä täysin biologisen lapsen asemaa. Maleen ja Aken adoptiosuunnitelmat herättävätkin näiden lähipiirissä alkujaan kummastusta, koska ennen biologisia jälkeläisiä adoptoidut lapset ovat lain mukaan myös vällanperimysjärjestyksessä myöhemmin syntyvien lasten yläpuolella. Koska he eivät kuitenkaan aio saada biologisia lapsia, asia ei huoleta heitä. Käytännössä kaikki Maleen ja Aken nimiin virallisesti merkityt lapset ovat siis mukana Kraton vällanperimysjärjestyksessä vanhimmasta nuorimpaan.¹⁹

Viimeisen lapsensa, Koudan, perhe adoptoi asuessaan jo Sirpissä. Tuolloin Malee ja Ake ovat jo luopuneet Kraton hallitsemisesta jättäen virkansa pojalleen Nomille, eikä Dotarkaan enää ole Metallin tempelin palveluksessa. Tällöin heidän tilanteensa on aivan erilainen kuin aiemmin: juridiseen vanhemmuuteen ei enää liity oletettua vällanperijyyttä, eivätkä sitä oletettavasti myöskään säätele aivan samanaiset lait kuin Kratossa. Koudan juridisia vanhempia ei nimetä suoraan, mutta ainakin seuraava, Dotarin Maleelle lausuma repliikki antaa ymmärtää, että kaikki kolme merkittäisiin lapsen juridisiksi vanhemmiksi:

– Lapsen on hyvä olla minun sylissäni, Dotar väitti. – Viedään yhdessä se kotiin ja huolehditään kaikesta sen tarvitsemasta. Ake saa jäädä järjestämään, että Moiri merkitsee pojan meidän ottolapseksemme. (Talvisateet 52.)

Ennen Koudaa ainoa Dotarin nimiin merkitty lapsi on kuitenkin Kirra, jonka perhe adoptoi jo Kratossa. Seuraavaksi avaan hieman sitä, miksi Kirran juridinen vanhemmuus ei seuraa samaa linjaa kuin perheen muiden lasten juridinen vanhemmuus. Sitten siirryn tarkastelemaan perheen sisäistä sosiaalista vanhemmuutta.

Kun perheessä on jo kolme lasta, Amina, Enetta ja Nomi, saapuu siihen myös Kirra. Kirran köyhä, prostituoituna työskentelevä äiti pyytää Maleeta ottamaan kymmenvuotiaan lapsen palvelijakseen, jotta tämä saisi paremman elämän. Kirra asuu Kraton pienten prinsessojen, Aminan ja Enetan, kanssa samassa lastenhuoneessa ja auttaa Maleeta heidän hoidossaan. Malee kohtelee tätä kuitenkin aivan samoin kuin muitakin lapsiaan, ja haluaisi adoptoida tämän.

Kirra ei kuitenkaan tahdo päätyä Maleen ja Aken juridiseksi lapseksi, sillä hän ei halua olla osa perimysjärjestelmää. Hän on kuullut lastenhoitajan sanovan, ettei prinsessoilla ole ”muuta tehtävää” kuin mennä naimisiin (Tulisydän 308), eikä hän halua sellaista. Hän haluaa tehdä tärkeitä asioita, eikä ole

¹⁹ Perimysjärjestyksestä muodostuu tällainen: Enetta, Amina, Jaano, Nomi, Tiika ja Rina. Myöhemmin käy kuitenkin ilmi, ettei Enetta halua valtaa, ja lakia muutetaan niin että kansa saa äänestää perillisistä sitä, jonka kokee parhaaksi. Tällä tavoin valtaan nousee Nomi.

kiinnostunut avioliitosta. Kirran tavoite ei siis ole klaanipäällikön vaimona oleminen, tai edes se, että hän itse olisi klaanipäällikkö. Sen sijaan hän tähtää korkeammalle, samaan maailmanvaltoja ohjaavaan asemaan, jossa Dotar on ollut: Metallin tempppelin ylipapiksi eli pääjohtajaksi²⁰.

Tilanne ratkeaa siten, että Kirra itse pyytää juridiseksi vanhemmakseen Dotaria. Tämän lapsena hän on myös Maleen ja Aken lapsi, sekä näiden lasten (sosiaalinen) sisarus, mutta ei silti päädy mukaan Kraton perimysjärjestykseen. Myöskin hänen biologisen äitinsä asema säilyy ainakin jollain tasolla, kun ketään muuta ei merkitä hänen juridiseksi äidikseen. Samalla juuri Dotarin vanhemmuus antaa Kirralle hyvän aseman ja valmiudet siihen virkaan, joka on hänen unelmansa ja tavoitteensa.

– Minulla on ehdotus, hän sanoi. – Minullahan on äiti, joten en osaa ajatella Maleeta äitinä. Mutta isästäni ei ole tietoa, ja vaikka hän olisi Neraa, niin kuin äitini arveli, Neraa on kuollut. Olisi mukavaa, jos voisin kutsua jotain ihmistä isäksi. Eikö minut voisi merkitä Dotarin lapseksi? (Tulisydän 312.)²¹

Kirran myötä Dotar saa oman, virallisesti itselleen merkityn ottolapsen, jonka juridinen vanhempi hän on. Käytännössä tämä ei perheen arjen kuvauksessa juuri erotu, vaan Ake ja Malee kohtelevat Kirraa samoin kuin muitakin lapsiaan, aivan kuten Dotarkin kohtelee kaikkia samoin kuin Kirraa. Kuitenkin tuo virallistettu, juridinen yhteys on sekä Dotarille että Kirralle erityisen tärkeä. Sarjan päättävässä osassa *Tilinteon ajassa*, he keskustelevat siitä:

– Sinä taas olet tuottanut minulle paljon iloa ja ylpeyden aihetta [Dotar sanoo]. Olethan ainoa perheemme lapsista, joka on virallisesti minun nimissäni, ja tuo paperille kirjattu isyyteni on aina merkinnyt minulle hyvin paljon.

– Se on merkinnyt paljon myös minulle, Kirra sanoi. – Minähän sitä sinulta pyysin, ja ennen Pandoria [Kirran puoliso] olit ihminen, jonka koin itselleni kaikkein läheisimmäksi. (Tilinteon aika 205)

Tilinteon ajassa Dotarin ja Kirran suhdetta kuvataan muutoinkin paljon. Kirra toimii tuolloin Kraton Metallin tempppelin pääjohtajana tilanteessa, joka on poliittisesti todella epävakaa. Lisäksi näyttää siltä, että tempppelin sisällä on petturi. Kirra tuntee riittämättömyyttä tilanteen edessä ja pyytää apuun Dotarin. Dotar lähtee heti auttamaan tätä, mikä liittyy siihen, että hän tietää olevansa pätevin vaihtoehto Kirran avuksi, osin siihen, että:

²⁰ Virkaa nimitetään teossarjassa Dotarin aikaan vielä ylipapiksi, mutta nimitys vaihdetaan Kratossa pääjohtajaksi vähän sen jälkeen, kun Dotar on luopunut siitä. Kun Kirra hyvin nuorena kohoaa samaan virkaan, häntä kutsutaan pääjohtajaksi, ei ylipapiksi. Sen sijaan Aminasta, joka nousee samanlaiseen asemaan Tartan temppeleissä, käytetään yhä nimitystä ylipappi, koska se koetaan siellä kulttuurisesti miellyttävämmäksi.

²¹ Alkuperäisessä, editoimattomassa painoksessa kohta kuuluu näin: ”Minullahan on äiti, joten en osaa ajatella Maleeta äitinä. Mutta isästäni en tiedä, ehkä tapasin hänet ennen hänen kuolemaansa tai ehkä isäni onkin joku muu. Olisi mukavaa, jos voisin kutsua jotain ihmistä isäksi. Eikö minut voisi merkitä Dotarin lapseksi?” (Tulisydän 1999, 469.)

[- -] hän tunsi olevansa aivan erityisellä tavalla edelleen vastuussa Kirrasta. Siinä kahden isän ja yhden äidin perheessä, jonka muodostivat Ake, Dotar ja Malee, kaikki muut ottolapset oli merkitty Aken ja Maleen lapsiksi, mutta Kirra oli virallisesti Dotarin ototytär. Kirra oli halunnut opiskella siihen työhön, jota Dotar oli tehnyt, ja Dotar oli parhaan kykynsä ja ymmärryksensä mukaan valmentanut hänet siihen. Kun Kirra pyysi apua, tuntui itsekkäältä omaa mielenrauhaansa suojellakseen kieltäytyä antamasta sitä, ja pakottaa Kirra tekemään ratkaisuja, jotka saattoivat olla vääriä ja tuoda mukanaan raskaita syyllisyydentunteita. (Tilinteon aika 32-33.)

Juridinen side tuntuu siis antavan Dotarin ja Kirran suhteelle sellaisen lisän, joita ei ole Kirran ja tämän muiden vanhempien suhteissa. Toisaalta on huomattava, että Kirran ja Dotarin hahmojen välille kuvataan erityistä yhteisymmärrystä jo ennen juridisen vanhemmuuden virallistamista, joten juridinen vanhemmuus on osin myös kiintymisen seuraus, ei vain sen syy. Silti tuo lakitekninen lisä on itsessään merkityksellinen niin Dotarille kuin Kirrallekin. Se sitoo heitä toisiinsa ja tekee heidän suhteestaan jollain tapaa erityisen.

4.1.2 Sosiaalinen vanhemmuus

Vaikka juridinen vanhemmuus vaihtelee hallitsijaperheen sisällä, ovat Malee, Ake ja Dotar kaikkien lastensa sosiaalisia vanhempia hyvin tasapuolisesti. Kukin vanhempi on läsnä kaikkien perheen lasten elämässä ja pyrkii kohtelemaan näitä tasapuolisesti. Kirra ja Dotar toki kokevat ainutlaatuisen juridisen suhteensa erityisen tärkeänä, mutta silti Dotar on yhtä lailla kiintynyt myös muihin lapsiin.

Ylipäänsä kunkin lapsen ja vanhemman välistä suhdetta tuntuvat erityisesti määrittävän kyseisen lapsen ja vanhemman persoonallisuuspiirteet ja niiden yhteneväisyydet. Akella on erityisen läheinen suhde Nomiin, koska nämä muistuttavat monin tavoin toisiaan ja ovat kiinnostuneet samankaltaisista asioista. Dotarille Kirran lisäksi erityisen tärkeä on Enetta, joka hakee tämän huomiota ja turvautuu alusta asti erityisesti juuri tähän. Malee taas on kiintymyksessään hyvin tasapuolinen, mutta huolehtii aina mielellään eniten niistä, jotka kaipaavat eniten apua ja hoivaa.

Sosiaalinen vanhemmuus ei teoksissa näyttäydy lainkaan juridista tai biologista vanhemmuutta vähäpätöisempänä voimana. Päinvastoin, etenkin Maleelle juuri se on vanhemmuuden ydintä. Hänelle vanhemmuudessa keskeistä on lasta kohtaan koettu rakkaus ja tähän kohdistettu hoiva riippumatta siitä, kenen lapsi on kyseessä lain tai verisukulaisuuden silmissä. Samaten hänelle on tärkeää kantaa vastuuta lapsessa herättämästään kiintymyksestä. Mikäli on jo saanut lapsen luottamuksen, ei tuota luottamusta saa rikkoa, vaan sitä tulee kunnioittaa ja vaalia.

– Otamme ensimmäiseksi lapseksemme vaikka jonkun Kraton paimentolaisen tyttären, jonka syntymistä vanhemmat eivät olleet toivoneet, Malee sanoi. – Ottolapsella on Au-

tiomaassa täysin oman lapsen oikeudet, ja me saamme kaikki vanhempien velvollisuudet. Isyys ja äitiys on jotain aivan muuta kuin siittäminen ja synnyttäminen, se on huolenpitoa ja rakastamista. (Tähtien kosketus 460.)

4.1.3 Biologinen vanhemmuus

En syvenny tässä työssäni biologiseen vanhemmuuteen kovinkaan paljon, koska sitä ei Maleen, Aken ja Dotarin sekä näiden lasten välisissä suhteissa esiinny. Kuitenkin on mainittava, että Kirra ja Amina ovat molemmat tekemisissä ainakin toisen biologisen vanhempansa kanssa. Kummassakaan tapauksessa ei silti voida ainakaan suoraan sanoa, että biologinen vanhempi olisi myös sosiaalinen vanhempi, sillä sellaista roolia nämä pitävät lastensa elämässä vain rajoitetusti.

Kirra tuntee biologisen äitinsä Vanetan. Hän on myös elänyt tämän kasvatettavana kymmenvuotiaaksi, joten Vanetaa toki voitaisiin pitää hänen sosiaalisena vanhempanaan. Kirra itse toteaa kuitenkin useita kertoja, ettei hänen äidillään ollut jaksamista, voimaa tai muitakaan resursseja tyttärestään huolehtimiseen. Niinpä tämän sosiaalinen vanhemmuus on mitä ilmeisimmin ollut monella tavoin heikkoa ja puutteellista. Mikäli sosiaalisen vanhemmuuden side on Kirran lapsuudessa vielä vallinnut tämän ja tämän äidin välillä, on se ainakin ajan kuluessa heikentynyt ja lähes kadonnut.

Kirra ja Vaneta kuitenkin säilyttävät toisiinsa ainakin muodollisen siteen myös sen jälkeen, kun Vaneta on tuonut Kirran palatsiin ja pyytänyt Maleeta ottamaan tämän palvelijakseen. Malee antaa Kirralle rahaa, jota tämä voi viedä äidilleen, tai jolla tämä voi ostaa Vanetalle tarpeellisia asioita. Viedessään näitä lahjoja Kirra myös viettää aina hetken aikaa äitinsä kanssa, vaikkei tuosta ajasta näytä olevan kummallekaan suurta iloa. Heitä ei yhdistä kiintymys vaan vain tieto siitä, ettei heillä ole muita verisukulaisia kuin toisensa:

Äiti kiitti Kirraa halaamalla yhtä tunteettomasti kuin olisi tehnyt kiittäessään ketä hyvänsä. Hän suhtautui etäisen kohteliaasti tyttärensä. Kirra oli pienestä asti ollut vapaa ja omatoiminen kuin kujien villikissat. Nyt tyttö kuului kunnollisten ihmisten joukkoon, ja oli muuttunut melkein vieraaksi äidilleen. Kirrallakaan ei ollut kovin suurta kiintymystä naiseen, joka oli synnyttänyt hänet, hoitanut milloin muisti ja välittänyt hiukan, jos sattui jaksamaan. Ei hän ollut katkerakaan, sillä miten omien ongelmiansa uuvuttama äiti olisi pystynyt olemaan sen kummempi. Heitä ei yhdistänyt rakkaus, vaan tieto siitä, että kummallakin oli yksi ainoa sukulainen, Kirralla äiti ja äidillä Kirra. (Tulisydän 183-184.)

Yhdellä tällaisella vierailulla Kirra tapaa myös mahdollisen biologisen isänsä Neraan, joka kuitenkin kuolee myöhemmin kaupungilla käytävissä taisteluissa. Isän kohtaaminen on kuitenkin Kirralle positiivinen kokemus – tämä on rohkea ja ystävällinen ja auttaa Kirraa vaikkei tilanteessa. Neraan nähtyään myös Kirran äiti jaksaa hetken keskittyä tyttärensä läsnäoloon.

Hän [Vaneta] saattoi Kirran ovelle ja katsoi siinä tätä tavallista pitempään, huulillaan surumielinen hymy.

– Neraa on isäsi, hän sanoi. – Olen aina arvellutkin niin, mutta nyt olen varma, kun näin teidät vierekkäin. Yhtä rohkeina te puolustitte unelmia, joihin uskotte. (Tulisydän 187.)

Toinen biologinen vanhemmuussuhde, joka Maleen, Aken ja Dotarin ottolapsilla säilyy, liittyy Aminaan. Hänen biologinen isänsä Pandor on Hopeavuoren ruhtinas, joka on hylännyt lapsensa Kraton satamaan tietäen, että Kraton hallitsijaperhe etsii ottolasta. Osittain Pandorin suunnitelman taustalla oli pyrkimys vallankaappaukseen Kratossa perimysjärjestyksen kautta, osin taas toive siitä, että lapsi saisi erilaisen elämän, kuin tällä Hopeavuorella olisi. Pandor ja Amina nimittäin kuuluvat itseään *puhtaiksi* kutsuvaan kansaan, jonka kulttuurissa voimakkaita tunteita pidetään vahingollisina ja inhottavina, ja ne pyritään kitkemään lapsista mahdollisimman varhain. Siksi Pandor toivoi, että hänen tyttärensä voisi saada erilaisen elämän muualla.

Myöhemmin Pandor itsekin päätyy valtansa menetettyään asumaan Kratoon hallitsijaperheen palatsiin. Niinpä, vaikka tällä ei ole roolia tai osaa Aminan lapsuudessa, tulee tämä mukaan Aminan elämään tämän ollessa suunnilleen murrosikäinen. Siitä pitäen he asuvat lähellä toisiaan ja ovat oletettavasti mukana toistensa arjessa niin, että Pandorilla voisi olla Aminan elämässä myös sosiaalisen vanhemman rooli. Myöhemmin Pandorista tulee Aminan perheenjäsen myös toisella tavalla, sillä hän menee naimisiin Aminan sisaren, eli tätä huomattavasti vanhemman Kirran kanssa.

Pandorin rooli tyttärensä elämässä on tärkeä myös siksi, että ennen tämän tapaamista Aminalla on vaikeuksia ymmärtää itseään ja omaa luonnettaan. Puhtaat kokevat luonnostaan muita ihmisiä vähemmän tunteita ja etenkin voimakas kiintymys on heille vaikeaa sekä psyykkisesti että kulttuurisesti. Mikäli Amina olisi elänyt lapsuutensa puhtaiden luona, olisi hänen kasvatuksessaan pyritty kitkemään loputkin hellyyteen tai kiintymykseen liittyvät tunteet, mutta koska hän on kasvanut Kratossa, ei niin ole tehty. Siitä huolimatta Amina tuntee itsensä erilaiseksi ja ulkopuoliseksi, eikä ymmärrä, miksi muiden mielestä tavoiteltavat tunnetilat ovat hänestä hankalia tai jopa inhottavia.

Tavattuun Pandorin ja vietettyään aikaa sekä tämän, että tämän veljien Limnen ja Sarton kanssa, Amina oppii ymmärtämään paremmin itseään ja omaa luonnettaan. Hän on pelännyt olevansa jollain tapaa puutteellinen tai paha, mutta oppiessaan arvostamaan Pandoria, Limneä ja Sarta, hän oppii arvostamaan myös itseään. Näin biologiseen isään ja omaan sukuun tutustuminen auttavat Aminaa tutustumaan myös itseensä ja edistävät hänen henkilökehitystään.

Amina kuunteli hymyillen. Hän oli pitänyt isästään jo tavatessaan hänet ensimmäisen kerran, mutta nyt isä tuntui pystyvän aikaisempaakin paremmin myöntämään luonteensa heikkoudet ja kuitenkin hyväksymään itsensä. [- -] Amina tiesi oppineensa tuntemaan omat rajansa ja mahdollisuutensa. Hänellä oli oikeus olla sellainen kuin oli ja

velvollisuus yrittää toimia niin oikein kuin hän niistä lähtökohdista pystyi. (Tuulen tavoittelua 556.)

Yhteenvetona Kirran ja Aminan suhteista näiden biologisiin vanhempiin voidaan todeta, että ne tuovat lasten elämään kiintymystä ja iloa, mutta myös aiheuttavat vaikeuksia ja surua. Aminan isä saa tahtomattaan aikaan tyttärensä kaappauksen Hopeavuorelle, missä tämä on joutua pakkoavioliittoon, mutta toisaalta isä myös auttaa tyttärtään ymmärtämään itseään ja kasvamaan tasapainoisemmaksi ja onnellisemmaksi aikuiseksi.

Kirraa taas kiusataan temppelin koulussa Vanetan ammatin ja alhaisen statuksen vuoksi. Kirran ja Vanetan välit eivät myöskään kehity läheisiksi, vaan näiden etäisyys säilyy, ja lapsuusiän turvattu muus näkyy Kirrassa vielä aikuisenakin. Toisaalta taas Kirra ja tämän äiti ovat aikuisuuteen saakka olemassa toistensa elämässä. Tietoisuus äidin olemassaolosta on Kirralle itsessään arvokas asia, josta hän tahtoo pitää kiinni, vaikkei suhde tähän enää lähennykään.

Maleen, Aken ja Dotarin suhde Kirran äitiin, Vanetaan, on vain muodollinen. Nämä antavat Kirran tavata äitiään ja auttavat tätä rahallisesti, mutta henkilökohtaisesti kenelläkään näistä ei ole Vanetan kanssa minkäänlaista suhdetta, ei edes erityistä ystävyyttä. Malee tarjoutuu kyllä ottamaan Vanetan asumaan palatsiin tämän tuodessa Kirran, mutta kun Vaneta kieltäytyy, ei tätä yritetä suostutella tai pakottaa. Sen sijaan Pandor tulee palatsissa asuessaan läheiseksi etenkin Maleen, mutta myös Dotarin ja Aken kanssa. Puhtaat eivät puhu ystävyydestä, vaan tunteellisesti paljon hillitymmästä, tekoihin pohjautuvasta kumppanuudesta. Tällaisesta siteestä Pandor sopii sekä Dotarin, että Aken kanssa. Silti varsinkin tämän ja Maleen välillä voitaisiin puhua myös ystävyydestä, niin tärkeältä näiden keskinäinen suhde tuntuu.

Seuraavaksi tarkastelen vanhempien rooleja Maleen, Aken ja Dotarin perheessä. Pohdin siis sitä, kuinka he sijoittuvat perinteisessä jaossa äitiin ja isään – ja onko tuollainen jako edes tässä yhteydessä mielekästä.

4.2 Äitiys, isyys ja dotarius: vanhempien roolit Maleen, Aken ja Dotarin perheessä

Tuulen tavoittelussa Amina toteaa lapsena kuvitelleensa, että kaikilla lapsilla on isä, äiti ja dotar. Näistä äiti on se, joka luo turvallisen ja onnellisen arjen. Isä on äidin tukena ja ratkaisee lasten keskinäisiä kiistoja. Dotarin taas auttaa kaikissa huolissa ja vakavissa ongelmissa. *Tuulentavoittelun* vanhassa painoksessa kohta on hieman erilainen. Sen mukaan äiti huolehtii kaikkien onnellisuudesta, isä maailman oikeudenmukaisesta järjestyksestä ja dotaria tarvitaan, jos jommankumman toimet eivät yksinään riitä.

Joka tapauksessa niin uudessa kuin vanhassakin painoksessa keskeistä on lapsi-Aminan ihmetys siitä, miten toiset perheet tulevat toimeen ilman omaa dotaria. Dotarille on perheen aikuisten muodostamassa kolmiossa oma, selkeä paikkansa ja tarkoituksensa, eikä Amina ymmärrä, kuinka se täytetään muissa perheissä: ”Pienenä Amina oli ihmeteltyt, miten tultiin toimeen sellaisissa perheissä, joissa ei ollut dotaria. Edelleen hänestä tuntui helpommalta puhua ongelmistaan Dotarille kuin muille”. (Tuulen tavoittelua 338.)

Aminan sanoittamassa jaottelussa perheessä on siis oletuksena kolme aikuista, joista jokaisella on oma paikkansa ja tarkoituksensa. Koska lapset on totutettu puhumaan äidistä, isästä ja Dotarista, näkyy Aminan lapsuusmuistossa käsitteellistys, jossa Dotarin nimi on muuttunut omaksi vanhemuusroolikseen äidin ja isän tapaan. Lapsena Aminalle on siis olemassa äidin ja isän käsitteiden lisäksi *dotarin* käsite. Samoin kuin perheestä voi puuttua äiti tai isä, perheestä voi puuttua – ja useimmista puuttukin – dotar, mikä hämmästyttää Aminaa.

Äitiyttä ja isyyttä Maleen, Aken ja Dotarin lapset määrittelevät melko lailla myös länsimaissa perinteisen vanhemmuuskäsityksen mukaan. Esimerkiksi Aminan yllä kuvatussa suhtautumisessa Maleen äidillisyyttä liittyy tältä saatuun hoivaan ja tämän luomaan onnellisuuteen, kun taas Aken isämäiset ominaisuudet liittyvät oikeudenmukaisuuden ylläpitämiseen ja äidin tukemiseen. Toisaalta esimerkiksi minkäänlaisia kurinpitoon liittyviä ominaisuuksia Aken henkilöhaamoon ei liitetä, eikä niitä hänelle myöskään lasten kuvauksissa anneta.

4.2.1 Aken isyys: sovittelua, kompromisseja ja tukea

Aken kuvauksen siis voidaan yhtäältä tulkita vastaavan perinteisen mieskuvan mukaista isyyttä – hän ratkaisee riitoja ja huolehtii oikeudenmukaisuuden toteutumisesta, eikä ole kovin taitava kotitöissä tai pienten lasten hoidossa. Samalla Aken kuvauksessa kuitenkin korostuvat lähes poikkeuksetta tämän feminiiniset piirteet, eikä tämä itsekään koe itseään erityisen miehisenä. Hän on fyysisiltä ominaisuuksiltaan hento ja hienopiirteinen, ja henkisiltä ominaisuuksiltaan herkkä ja varovainen. Tämä monimutkaistaa kuvaa Aken isän roolista ja siitä, kuinka se istuu yhteen meidän kulttuurimme perinteisen isäkuvan kanssa.

Mikäli ajatellaan sitä, minkälainen suhde lapsiin on Aken henkilöhaamolle luonteva, istuu pienten konfliktien ratkaiseminen siihen hyvin. Hän on luonteeltaan tasainen ja pyrkii oikeudenmukaisuuteen, mutta on huono tekemään nopeita päätöksiä. Riitojen selvittäminen ja osapuolten kuunteleminen ovat hänen vahvuuksiaan muutenkin, sillä työssään ja ystävyysuhteissaankin Ake pyrkii usein sovitteluun, rauhoitteluun ja etsimään kompromisseja. Niinpä samankaltainen lähestymistapa

lasten kanssa tuntuu hänen henkilöahmolleen luontevalta. Ake myös arastelee vauvojen hoitoa, mikä tekee isompien lasten kanssa olemisesta hänen hahmolleen luontevampaa.

4.2.2 Maleen äitiys: hellyyttä, turvaa ja arjen ylläpitoa

Maleen äitiys ja äidillisuus nähdään monelta osin koko perheen ytimenä. Hän takaa kaikille onnellisen ja turvallisen arjen, jossa kaikilla on mahdollisimman hyvä olla. Hän huolehtii talouden ja arkisten askareiden sujumisesta sekä lastenhoidosta, erityisesti vauvojen ja pikkulasten osalta. Sekä lapset, että Dotar ja Ake kuvaavat kotiaan ja perhettään usein Maleen luomaksi. Malee tekee heidän elämänsä sisällöstä suuren osan ja vastaa siitä, että heidän elämänsä pysyy uomassaan.

Maleen rooli lapsista ja kodista huolehtijana sekä toisten onnellisuuden takaajana on helppo mieltää feminiiniseksi ja äidilliseksi. Toisaalta on huomattava, että Malee pystyy myös aivan erilaisiin töihin ja tekee niitä silloin, kun se tuntuu välttämättömältä, vaikka nauttiikin eniten lapsiarjestaan. Esimerkiksi Kraton ollessa nälänhädän partaalla, Malee ymmärtää olevansa pätevin ja kykenevin selvittäjä vaikealle tilanteelle. Niin hän ottaa omaan käyttöönsä kaiken vallan Kratoissa. Tuolloin hänen käskynsä ohittavat Aken käskyt, samoin kuin heidän sotapäälliköidensä ja neuvonantajiansa ohjeet. Kuitenkin heti, kun tilanne ei ole enää akuutti, Malee haluaa taas palata itselleen mieluisimpaan toimeen ja jättää hallitsemisen Akelle. Tämä rikkoo ja uudelleenkirjoittaa Maleen yleensä kodin piiriin sijoituvaa elämää ja roolia perheessä.

4.2.3 Kun Dotarista tulee dotar – erisnimestä yleisnimeksi

Kun äiti ja isä pitävät yllä normaalia arkea ja rutiineja, jää Dotarin tehtäväksi tulla apuun huolissa ja vakavissa ongelmissa. Tämä Dotarin rooli ei lapsihahmojen näkökulmasta määrity sen puoleen äidilliseksi kuin isälliseksi. Sen sijaan perheen lähipiiriin ja ulkopuolisten taholta esitetään usein arvailuja Dotarin roolista ja tämän feminiinisuudesta tai maskuliinisuudesta etenkin Akeen verrattaessa. Esimerkiksi Meeta, Aken isä, pitää Dotaria selvästi Akea miehisempänä. Tämä on mielenkiintoista sikäli, etteivät perheen lapset tunnu koskaan vertaavan vanhempiaan samalla tavoin.

Toisaalta Dotarin rooli ongelmien ratkaisijana voitaisiin joka tapauksessa nähdä isällisenä, toisaalta taas tämän lohduttavana olkapäänä toimimisessa voisi olla jotain perinteisesti hyvin äidillistä. Aikuisuttuaan perheen lapset ovatkin sanoneet hänelle kokeneensa Maleen äidillisenä ja Aken isällisenä, mutta he eivät osaa määritellä Dotaria sellaisella asteikolla. Niin Dotar pohtii olleensa perheen lapsille jotain isän ja äidin väliltä. Tätä luultavasti edesauttaa se, ettei hänen osaansa ole ennalta sidottu mihinkään rooliin. Hän tulee lasten elämään ja liittyy luontevaksi osaksi perhettä, mutta hänen roolilleen

ei ole olemassa valmista, kulttuurista mallia tai kaavaa, kuten äitiydelle ja isyydelle. Niinpä Dotar on vapaa toteuttamaan vanhemmuuttaan tavoilla, jotka voivat olla äidillisiä, isällisiä tai niitä molempia. Voidaankin toisaalta ajatella, ettei vanhemmuuden määrittely suoralla janalla äidistä isään kenties ole teosten lapsihahmoille luontevaa. Kuten Aminan tavasta määrittellä vanhempansa käy ilmi, tälle dotarius on etenkin varhaislapsuudessa ollut oma vanhemmuuden lajinsa äitiyden ja isyyden rinnalla. Tällöin hänelle on tuskin ollut luontevaa ajatella vanhemmuutta janana, jonka toisessa päässä on äiti ja toisessa isä, onhan hänelle luonnolliseen roolitukseen kuulunut alusta asti kolme osaa.

Pienenä Amina oli ihmetellyt, miten tultiin toimeen sellaisissa perheissä, joissa ei ollut dotaria. Edelleen hänestä tuntui helpommalta puhua ongelmistaan Dotarille kuin muille. (Tuulen tavoittelua 338.)²²

Sheff kuvaa teoksessaan samankaltaista suhtautumista puhuessaan pikkulapsista polyamorisissa perheissä. Taaperoikäiset ja sitä nuoremmat lapset eivät vielä ole tietoisia seksuaalisuudesta, tai ymmärrä aikuisten seksuaalisia suhteita toisiinsa. Sen sijaan heille merkityksellisiä ovat aikuiset, jotka ovat läsnä heidän elämässään ja täyttävät heidän tarpeensa. Näiden aikuisten läsnäolo näyttäytyy lapsille usein annettuna, kyseenalaistamattomana ja ongelmattomana – nämä vain ovat olemassa. (Sheff 2015, 136.) Esimerkkinä tästä Sheff käyttää kohtausta, jollainen olisi helppoa kuvitella myös Maleen, Aken ja Dotarin perheeseen:

When I was waiting to interview her older brother, I chatted with three-year-old [- -] Kassie while she and Vanessa (another preschooler visiting for a play date with Kassie) played on the living room floor. When I asked the girls what they were playing, Kassie explained that the figures laid out before her were going on a trip and described the figures as “Mommy, Daddy, Herculeus [the family dog], my Dave and Bessie [a plastic horse].” I asked her about “my Dave”, whom I knew to be her parents’ boyfriend and she responded that “he comes on the fun.” Then she gestured toward Vanessa and said “She don’t got a Dave. She just got a mommy and a daddy”. It was clear from Kassie’s story, her facial expression, and the sympathetic tone of her voice that she viewed Vanessa’s lack of a Dave as a clear disadvantage. (Sheff 2015, 136.)

Samalla tavoin kuin Sheffin esimerkin Kassie, jonka perhekäsitykseen olennaisesti kuuluvat ”a mommy, a daddy and a Dave”, pitää pieni Amina perheen olennaisina osina äitiä, isää ja dotaria. Niin ikään samoin kuin Kassie on myötätuntoinen ystävälleen siitä, ettei tällä ole omaa Davea, on myös Amina ihmeissään siitä, kuinka tullaan toimeen niissä perheissä, joissa ei ole Dotaria.

²² Alkuperäisessä vuoden 2000 painoksessa kohta kuuluu näin: ”Amina muisti pienempänä kuvitelleensa, että lapsilla oli isän ja äidin lisäksi aina myös dotar” (Tuulen tavoittelua 2000, 25.)

Vaikka Dotarilla muutoin tuntuu olevan aivan oma roolinsa vanhemmuudessa, *Talvisateissa* hänen äidillinen, hoivaava ja hellivä puoli korostuu. Koudan synnyttyä hän hoitaa vauvaa äidin tavoin melkein yhtä paljon kuin Malee, ja arveleekin siksi, että Kouda saattaa tulevaisuudessa tulla kokemaan vanhempiensa roolit eri tavoin kuin sisaruksensa. Dotarin äidillisyyttä korostaa myös se, että esimerkiksi Meetan, Aken isän, luona vierailtaessa hän viettää aikaa erityisesti naisten seurassa. Kun väki hajaantuu keskustelemaan, Dotar jää yleensä naisten luo hoitamaan Koudaa ja puhumaan näiden kanssa, kun Ake taas suunnittelee kauppa-asioita isänsä ja veljensä mukana.

4.2.4 Otherfather: Kiintymyssuhde lapseen, jotka eivät ole biologisesti tai juridisesti omia

Dotarin henkilöhaamon yhteydessä voidaan pohtia myös Elisabeth Sheffin käsitettä *otherfather*. Tällä käsitteellä Sheff tarkoittaa miehille polyamorisissa perheissä aukeavaa mahdollisuutta muodostaa kestävä suhde lapseen, jotka eivät ole biologisesti tai juridisesti heidän omiaan. Sheff käyttää esimerkkinä erästä haastattelemaansa miestä, jolla on hänen omien sanojensa mukaan kolme tytärtä. Näistä kaksi on biologisesti hänen ja kolmas taas on hänen ex-vaimonsa ja tämän toisen puolison lapsi heidän polyamorisen liittonsa ajalta. Tätä kolmatta tytärtä haastateltu mies kuvailee sanoilla ”a child of my heart. I love her like she is my own, and she calls me her papa bear.” (Sheff 2015, 210.)

Samaa käsitettä voitaisiin käyttää myös Dotarin yhteydessä. Kirraa ja Koudaa lukuunottamatta kaikki perheen lapset ovat juridisesti Aken ja Maleen. Dotar on kyllä näiden sosiaalinen vanhempi, mutta tällä ei ole samanlaista virallista, yhteiskunnan hyväksymää vanhemmuus-statusta kuin Akella ja Maleella. Toki lapset eivät ole biologisesti myöskään Aken (tai edes Maleen) kuten Sheffin esimerkissä. Silti heillä on juridisesti kaksi vanhempaa, ja Dotar on se kolmas vanhempi, jolla ei ole virallista asemaa. Niinpä Dotarillekin aukeaa Sheffin kuvaama mahdollisuus luoda kestävä suhde lapseen, jotka eivät ole tämän omia.

Tosin on huomattava, että Sheff viittaa *otherfather*-käsitteellä useimmiten suhteisiin, joissa lasten ympärille muodostunut polyamorinen perhe on hajonnut. Tällöin on Sheffin mukaan polyamorialle tyypillistä, että polymiehet auttavat toisiaan syventämään ja ylläpitämään suhteita lapsiinsa sekä toistensa lapsiin. Usein he esimerkiksi huolehtivat siitä, että lapsi pääsee tapaamaan säännöllisesti myös pois muuttanutta vanhempaansa. (Sheff 2015, 212-213.) Tällaista tilannettahan Maleen, Aken ja Dotarin perheessä ei teossarjan aikana kuvata, vaan suhde kestää aina sarjan loppuun saakka.

Lisäksi voidaan ajatella, että mikäli Dotar on useimpien perheen lasten *otherfather*, on Ake puolestaan samalla logiikalla *otherfather* Kirralle, jonka juridinen vanhempi Dotar on. Koska Kirraa ei merkitä Aken lapseksi, saa Ake tilaisuuden muodostaa kestävä kiintymyssuhteen lapseen, johon hänen vanhemmuutensa on sosiaalista, muttei juridista tai biologista.

Vastaavana käsitteenä naisesta Sheff mainitsee myös termin *othermother*, jossa nainen hoitaa lapsia, jotka eivät ole biologisesti tai juridisesti hänen.²³ Voitaisiin ajatella, että Malee saa Kirran tapauksessa mahdollisuuden muodostaa kiintymyssuhteen lapseen, jonka biologinen tai juridinen vanhempi hän ei ole. Kirra tuntee biologisen äitinsä, eikä tämän uusiksi vanhemmiksi merkitä muita kuin Dotar. On kuitenkin sanottava, ettei Maleen hahmo näytä Kirraa hoitaessaan tekevän eroa siihen, onko lapsi hänen vai ei. Muutoinkin Malee hoitaa kaikkia apua tarvitsevia lapsia kuin omiaan, ja oletettavasti tekisi niin niin perhemuodostaan riippumatta.

Voitaisiinkin ajatella, että Maleen, Aken ja Dotarin perheen kuvauksessa representoidaan jonkinlaista *toisvanhemmuutta*, jossa kaikki perheen aikuiset ovat vanhempia kaikille perheen lapsille riippumatta siitä, miten juridiset siteet näiden välillä kulkevat. Koska biologisia kytköksiä ei perheen sisällä ole, korostuvat juridiset siteet ja sosiaalinen vastuu sekä silkka kiintymys, joka ei katso sitä, kenen lapseksi kukakin on merkittynä.

Lyhyesti voitaisiin sanoa, että tarkastelemassani perheen representaatiossa kaikille perheen aikuisille on oma paikkansa ja tehtävänsä, jota lapset pitävät hyvin luonnollisena. Etenkin pikkulapsille vanhempien määrä ja roolitus näyttäytyy annettuna ja kyseenalaistamattomana. Myös vanhempien keskinäiset suhteet näyttäytyvät lapsille luonnollisina, jopa itsestään selvinä asioina.

Maleeseen lapset liittävät onnellisuuden ja turvallisuuden, Akeen taas kyvyn ratkaista pieniä ongelmia ja pitää yllä yleistä reiluutta. Dotarille jää taito keskustella, neuvoa ja lohduttaa silloin, kun Aken ja Maleen yrityksistä huolimatta kaikki ei tule kuntoon. Vanhempien keskinäisissä suhteissa lapsille olennaiselta näyttää kiintymys ja se, että nämä ovat onnellisia yhdessä. Silloin myös koti näiden ympärillä on turvallinen ja onnellinen. Tästä päästäänkin luontevasti käsittelemään sitä, millaisia hyötyjä polyamorinen perhe voi tarjota lapsille, ja miten tämä esiintyy tarkastelemassani fiktiivisessä perheessä.

4.3 Polyamorisen perhemallin hyödyt lasten elämässä

Teoksessaan Elisabeth Sheff listaa joitakin hyötyjä, joita polyamoriset perheet ovat hänen tutkimuksensa mukaan kokeneet. Hän tarkoittaa niillä kaikkien perheenjäsenen kokemuksia, mutta tässä luvussani minä tarkastelen erityisesti lasten vanhempiensa suhdemuodosta saamia hyötyjä. Yhtä kaikki,

²³ Sheff huomauttaa, että *othermother* -käsitteellä on alkuaan rodullistettu tausta ja se on liitetty nimenomaan afrikkalaisiin naisiin, tai naisiin, joiden suku on peräisin Afrikasta.

Sheffin mukaan polyamorisen perhemallin hyödyiksi koettiin toisaalta rehellisyys ja tunnetason läheisyys perheenjäsenten välillä, toisaalta taas resussien suurempi määrä useamman vanhemman perheessä. (Sheff 2015, 191.)

4.3.1 Rehellisyys ja tunnetason läheisyys kasvatuksen keskiössä

Rehellisyys ja tunnetason läheisyys tarkoittavat Sheffin tutkimuksessa kasvatuksellista strategiaa, jossa vanhemmat pyrkivät pitämään rehellisyyden vanhemmuutensa keskiössä. Hänen mukaansa polyvanhemmat rutiininomaisesti pitävät rehellisyyttä avainasemassa erilaisissa keskusteluissa, koskivatpa ne heidän omia virheitään tai puutteitaan, tai esimerkiksi lasten kysymyksiä seksuaalisuudesta. Toki jälkimmäisissä vastausten on oltava lasten ikään sopivia, mutta silti niissä on tavoiteltava totuudenmukaisuutta. (Sheff 2015, 191.)

Tällainen kasvatustyyli vaikuttaa vallitsevan myös tarkastelemassani fiktiivisessä perheessä, jossa lapset kasvavat tietoisiksi vanhempiensa välisistä suhteista ja myös yhteiskunnan ennakkoluuloista niitä kohtaan. Tällainen suhtautuminen näkyy esimerkiksi silloin, kun Nomi ihmettelee, miksi eräs puolittu henkilö vaivaantuu puhuessaan Dotarin ja Aken suhteesta tämän kuullen. Tuolloin Dotar pyrkii selittämään tilanteen auki sekä tuolle tuttavalleen, että tiedonhaluiselle lapselle.

Vielä paremmin rehellisyys lasten kysymyksiin vastattaessa näkyy eräässä pienen Koudan käymässä keskustelussa. Tämä on perheen nuori lapsi ja tapahtumahetkellä vielä leikki-ikäinen. Perheen kotiin tulee käymään Dotarin sisaren aikuinen lapsi, Val, joka on intersukupuolinen²⁴. Kun utelias Kouda kysyy, onko tämä mies vai nainen, Val epäröi vastausta. Tällöin Koudan vanhemmat toivovat tämän olevan lapselle rehellinen ja sanoittavat samalla kasvatustapaansa:

– Kuinka avoimesti voin puhua? Val kysyi. – En tapaa salailia sitä, mitä olen, mutta en halua tarpeettomasti hämmentää lapsen mieltä.

– Olemme pyrkineet kertomaan Koudalle elämän ilmiöistä avoimesti ja todenmukaisesti, Dotar sanoi. – Voit puhua aivan vapaasti.

Kouda katsoi Valia odottavasti, ja Val sanoi: – Ake ja Malee ovat molemmat oikeassa. Olen sekä mies että nainen. (Tilinteon aika 54)

²⁴ ”Intersukupuolisuus tarkoittaa joukkoa erilaisia kehon variaatioita, joissa sukupuolitetut piirteet, kuten kromosomit, sukuelimet tai hormonitoiminta eivät ole yksiselitteisesti nais- tai miestyypilliset” (Pirskanen 2019). Takastelemani teossarjan maailmassa ei käytetä intersukupuolisuuden käsitettä, mutta se kuvaa Valia silti hyvin. Valilla on osia sekä miehen että naisen sukupuolielimistä, ja identiteetiltään hän on lapsuudessaan kokenut olevansa ensisijaisesti tyttö, aikuisena taas ensisijaisesti mies. Silti hän on mielestään pohjimmiltaan molempia. Intersukupuolisuuden sijaan Sirpissä käytetään termiä ”limi” kaikista niistä, jotka kokevat olevansa jotain muuta kuin miehiä tai naisia, tai kokevat olevansa molempia. Autiomaassa käytetään käsitettä ”kolmas sukupuoli”.

Tällaiset totuudenmukaiset vastaukset, joita pyritään antamaan myös sukupuolta ja seksuaalisuutta koskeviin kysymyksiin, luovat Sheffin mukaan ilmapiirin, jossa lapset uskaltavat esittää myös sellaisia kysymyksiä, joita voitaisiin pitää tabuina toisenlaisissa ympäristöissä (Sheff 2015, 192). Samalla tällainen rehellisyyden ja luottamuksen ilmapiiri kehittää lapsen ja vanhemman välistä emotionaalista sidettä (Sheff 2015, 193).

Polyamoriset vanhemmat voivat myös omalla esimerkillään tehdä lapsen tietoiseksi valinnoista, joita tämä voi elämässään tehdä. Kun vanhemmat elävät sosiaalisia normeja rikkovassa, yhteisön kannalta epätavallisessa perheessä, antavat he samalla lapselleen esimerkin siitä, että normien rikkominen on mahdollista. (Sheff 2015, 94.) Myös Dotar miettii tätä silloin, kun hän empii ryhtymistään suhteeseen Aken kanssa. Hän pelkää ensin, että lapset kärsisivät suhteen vuoksi, mutta ymmärtää sitten, että mikäli lapset huomaavat itsessään samanlaista seksuaalista erilaisuutta, esimerkki voi päinvastoin helpottaa näiden elämää.

4.3.2 Enemmän vanhempia, enemmän ajallisia ja taloudellisia resursseja?

Yhdeksi polyelämän suurimmista eduista valtaosa vanhemmista mainitsi sen, kuinka useammat vanhemmat perheessä voivat jakaa perhe-elämän tarpeita ja sen vaatimia resursseja, selittää Sheff. Toisin sanoen, kun vanhempia on enemmän, on myös käytettäviä resursseja enemmän liittyen sekä taloudellisiin tuloihin, että jaettuun aikaan lasten ja vanhempien keskuudessa. (Sheff 2015, 196.)

Kun vanhempia on useampia, on mahdollista jakaa esimerkiksi lastenhoidollisia tehtäviä siten, etteivät ne kaadu yhden henkilön hoidettaviksi. Toisaalta taas voidaan mahdollistaa esimerkiksi se, että yhdellä vanhemmalla on mahdollisuus jäädä kotiin hoitamaan lapsia, kun muut voivat tienata perheeseen rahaa. Samalla on toki olemassa myös riski siitä, että useampia vanhempia jää esimerkiksi työtömiksi samaan aikaan. (Sheff 2015, 196.)

Tärkeimmät useamman vanhemman lisäämät resurssit ovat siis aika ja raha, joista ensimmäinen on sekä kunkin vanhemman ja lapsen välistä aikaa, että aikuisten keskinäistä, yhteistä aikaa. Tällainen resurssien lisääntyminen on selvää myös tarkastelemassani Maleen, Aken ja Dotarin fiktiivisessä perheessä, jossa kolmas vanhempi lisää etenkin ajallisia resursseja selvästi. Sen sijaan taloudellisten resurssien lisääntyminen ei ole yhtä selvää, eikä sille kenties ole samanlaista tarvettakaan.

Taloudelliset resurssit eivät Maleen, Aken ja Dotarin perheessä ole kahdenkaan vanhemman aikana ongelma, sillä perheen sosiaalinen status Kraton hallitsijaparina on hyvin korkea. Toisaalta kuivuuden aiheuttama nälänhätä ja sisällissota syövät myös perheen henkilökohtaista varallisuutta, kun Malee päättää käyttää valtaosan hänen ja Aken omaisuudesta kansan tilanteen parantamiseen. Hän saa

tähän Aken luvan ja toteuttaa aikeensa perustaen ruokajonoja, ilmaisia sairaanhoitokeskuksia ja lopulta myös kouluja. Sodan jälkeen perheen varallisuus kuitenkin nousee pikkuhiljaa takaisin.

Myös Dotar Metallin jumalan ylipappina on rikas, mutta hän luovuttaa lähes kaiken omistamansa temppeleille jättäessään virkansa. Sen jälkeen hän toimii edelleen yhteiskunnallisessa tehtävässä huolehtien Kraton vammaisten asioista, mutta suurta omaisuutta hän ei enää saa, eikä myöskään halua. Myöhemmin, lasten aikuistuttua, myös Malee luovuttaa kaiken henkilökohtaisen omaisuutensa Kraton klaanipäälliköksi nimitetylle pojalleen Nomille. Tämän jälkeen perhe muuttaa Sirpiin, missä Ake jatkaa isänsä yritystä merikauppiaana, ja kohoakin yhdeksi Sirpin rikkaimmista henkilöistä.

Näin kolmannen vanhemman tulo ei välttämättä näy perheen varallisuudessa kovinkaan merkittävästi – Malee ja Ake ovat varakkaita ilmankin, eikä vallastaan luopunut Dotar tienaa läheskään niin paljon, kun merikaupalla rikastuva Ake. Varallisuutta on runsaasti ja yli tarpeen paitsi silloin, kun koko kansalla on hätä, ja rahaa on käytettävä ensisijaisesti näiden olojen parantamiseen. Silti silloinkin, kun perhe on käyttänyt lähes kaikki rahansa toisten auttamiseen, Akella on Sirpissä rikas isä, joka auttaisi heitä tarpeen tullen. Niinpä todellista hätää tai puutetta heillä ei koskaan ole.

Vaikka varallisuuden lisääntyminen ei kolmannen vanhemman myötä välttämättä näy Maleen, Aken ja Dotarin perheessä, on aika lisääntyvänä resurssina selvä. Hallitsijaperheen elämä on usein monella tavalla huolien ja poliittisten velvollisuuksien täyttämää, joten etenkin Aken aika kuluu suurilta osin valtakunnan asioiden hoidossa. Temppelein asioiden hoitaminen vie samalla tavoin valtaosan Dotarin ajasta, mutta hän luopuu virastaan pian perheeseen liittymisensä jälkeen.

Maleen, Aken ja Dotarin lisäksi perheeseen kuuluvat myös palvelijat ja muut saman huonekunnan jakavat ihmiset, kuten klaanipäällikön henkilökohtaiset sotilaat. Etenkin tärkeimmillä palvelijoilla onkin osansa perheen ajallisten resurssien lisääjinä ja laajentajina, mutta palaan tähän syvemmin myöhemmin laajennettua perhettä käsittelevässä luvussani (luku 5. Laajennettu perhe: suvun ja huonekunnan suhtautuminen).

Joka tapauksessa Aken ajasta valtaosa kuluu Kraton hallitsemiseen liittyvien velvollisuuksien parissa. Malee ottaa vallan kerran kokonaan itselleen tuntiessaan, että tilanne vaatii sitä, mutta muutoin hän jättää mielellään politiikkaan liittyvät tehtävät toisille. Itse hän käyttää aikansa mieluiten lasten parissa. Kuitenkin, koska perheeseen adoptoidaan *Tulisydämen* ja *Tuulen tavoittelun* aikana useita lapsia vain hyvin pienillä ikäeroilla, Maleella on heidän hoidossaan paljon työtä. Hänellä on myös lapsia hoitava palvelija, Heeli, mutta tämä on vanha ja huonokuntoinen, eikä voi tehdä kovinkaan paljon töitä.

Niinpä Dotarin tulo perheeseen antaa Maleelle uusia ajallisia resursseja etenkin sen jälkeen, kun tämä luopuu asemastaan ylipappina ja keskittyy erityisesti perheen lasten koulutukseen. Ylimääräistä aikaa ei tosin silti juuri jää, sillä Malee haluaa ottaa perheeseen mahdollisimman monia lapsia, joilla ei muuten olisi kotia. Esimerkiksi tämä sitaatti kuvaa hyvin sitä, kuinka perheessä ajankäyttö kiertyy lasten sekä Aken työn ympärille. ”Maleen aika kului melkein kokonaan siihen, että hän huolehti muista. Dotar keskittyi lasten opettamiseen ja avusti Akea klaanipäällikön töiden hoitamisessa” (Tuulen tavoittelua 432).

Erityisesti Dotar viettää aikaa Kirran, Aminan ja Nomin kanssa, koska nämä ovat kiinnostuneita opiskelusta ja tahtovat virkoihin, joissa sitä myös tarvitaan – molemmista tytöistä tuleekin aikuisina Metallin ylipappeja, Kirrasta Kratoon ja Aminasta Tartaan, kun taas Nomista tulee Kraton klaanipäällikkö. Käytännössä juuri Dotarilta saatu opetus ja tuki mahdollistavat etenkin Kirran ja Aminan uran alkuunpääsyn.

On kuitenkin selvää, etteivät Maleen tai Aken henkilöahmot pystyisi tarjoamaan lapsille samanlaista koulutusta kuin Dotar pystyy. Myös lastenhoitoon tarvittaisiin paljon enemmän palvelijoiden apua, mikäli Dotar ei olisi jakamassa siihen liittyviä tehtäviä Maleen kanssa. Hallitsemiseen liittyvät velvollisuudet vievät liian suuren osan Aken arjesta, jotta tämä ehtisi auttaa opettamisessa tai pienokaisten hoidossa kylliksi. Kratossa on myös kouluja, joista parhaassa Kirra käy saamassa valittua opetusta. Silti koulussa edetään tälle aivan liian hitaasti, eikä tämän oppiminen olisi todennäköisesti lähellekään yhtä tehokasta ilman Dotarin osuutta.

Toisaalta myös Enetta, ensimmäinen Maleen ja Aken adoptoitu lapsi, on Dotarille aivan erityisen läheinen ja hyötyy tältä saadusta ajasta erityisen paljon. Aavikolle hylätty, taaperoikäinen Enetta on tullessaan hyvin huonossa kunnossa – likainen, nälkiintynyt ja peloissaan. Käytännöllinen Malee lähtee heti hakemaan ruokaa nälkiintyneelle pienokaiselle, kun taas Ake arastelee lapsen lähestymistä, eikä luota siihen, että osaisi olla tämän kanssa. Sen sijaan Dotar on hylätyn pienokaisen kanssa heti luonteva:

– Malee on selvästi jo sitoutunut ajattelemaan häntä lapsenamme, Ake sanoi. – Minäkin olen varma, että Koora on antanut hänet meille, ja tiedän, että tulen rakastamaan häntä. Mutta minun tunteeni heräävät hitaasti, enkä osaa lähestyä noin pientä ja pelokasta olentoa, johon en vielä ole tutustunut.

Lapsen katse pysähtyi Dotariin. Dotar hymyili. [- -]

Lapsi ojensi äkkiä molemmat kätensä Dotaria kohti. Dotar naurahti häkeltyneenä ja meni ottamaan hänet syliinsä. (Tähtien kosketus 533.)

Toisin kuin Akella, Dotarilla on pikkusisaruksia, joita hän on nuoruudessaan hoitanut. Siten hänellä on osaamista ja uskallusta monissa sellaisissa lapsenhoitoon liittyvissä asioissa, joita Ake aluksi arkailee. Myöhemmin Dotar pohtiikin, ettei Malee ehtinyt antaa Enettalle kovin paljon huomiota, koska Amina ja Jaano saapuivat perheeseen pian tämän jälkeen ja tarvitsivat enemmän hoitoa. Ake taas oli aluksi vanhempana ujo ja vetäytyvä ja joutui etsimään omaa tapaansa lähestyä lapsia. Niin Enetta turvautui Dotariin. Tällä tavoin Dotar tarjoaa alusta asti Enettalle kolmannen vanhemman resurssin, josta hyötyvät sekä lapsi itse, että Ake ja Malee. Näin on siitäkkin huolimatta, ettei Dotar ole vielä parisuhteessa Aken ja Maleen kanssa.

Myöhemmin, lasten jo aikuistuttua, Dotar tuntee syyllisyyttä siitä, että välitti Enettasta eniten. Enettan pikkuveli Nomi lohduttaa häntä näin:

– [- -] Mutta eihän se ollut keneltäkään muulta pois. Enettalle sinä merkitsit enemmän kuin kumpikaan perheen muista aikuisista, ja silti hän rakasti heitäkin. Sinulle Enetta oli jotain aivan erityistä, mutta rakastit meitä kaikkia muitakin, jokaista eri tavalla. Jokainen ihmissuhde on erilainen, myös jokainen lapsen ja aikuisen välinen suhde, eikä niitä pidä yrittää ahtaa samaan kaavaan. (Tilinteon aika, 203.)

Jokaisen vanhemman ja lapsen ainutlaatuista suhdetta voidaankin ajatella resursseina. Kun lapsen elämässä läsnä olevia vanhempia on useampia, on myös noita suhteita useampia. Tällöin lapsella on useampia aikuisia, joihin turvata huolien iskiessä, tai joille jakaa ilojaan tai surujaan, tai joita pyytää seurakseen leikkeihin. Erilaiset vanhemmat mahdollistavat myös erilaisia asioita. Esimerkiksi Dotaria kuvataan muita vanhempia useammin leikkimässä lasten kanssa pallolla tai kantamassa näitä selässään, kun taas Ake kuvataan lukemassa näille, ja Maleeta huolehtimassa näiden perustarpeista. Toisaalta Malee näytetään myös Akea useammin esimerkiksi ulkoleikeissä lasten kanssa.

Kolme vanhempaa pystyy siis tarjoamaan Kraton hallitsijaperheen lapsille enemmän aikaa ja seuraa, kuin vain kaksi vanhempaa pystyisi. Samalla kolme vanhempaa voi vuorotella lastenhoidossa eri tavoin kuin kaksi, ja tukea toisiaan töissä, jotta aikaa jäisi myös muuhun. Esimerkiksi Dotar ja Malee voivat auttaa Akea hallitsemiseen liittyvissä asioissa, tai Ake ja Dotar Maleeta vauvanhoidossa, jolloin autettavana olevalle vanhemmalle jää enemmän aikaa. Samaten näiden on helpompi tarjota toisilleen kahdenkeskeistä aikaa, kun sillä välin yksi voi viettää aikaa lasten kanssa. Toisaalta, koska heillä on myös lastenhoitaja, ei yhteisen ajan löytäminen muutenkaan lienesi ongelma.

4.4 Polyamorisen perhemallin haitat lasten elämässä

Kuten luvussa 3.3.2 totesin, teosten maailmassa yhteiskunnallinen stigma keskittyy yleensä Aken ja Dotarin suhteeseen, sillä miesten välistä seksuaalisuutta Kratossa paheksutaan, vaikka suhtautuminen

muuttuukin pikkuhiljaa. Maleen ja Aken liitto taas oletetaan yleensä kulissiksi, mikä tarkoittaa, ettei suhdetta edes ymmärretä kolmen henkilön väliseksi. Niinpä julkinen stigma keskittyy yleensä Aken ja Dotarin välille tai Maleehen, josta se tekee ulkopuolisen ja jopa arvottoman. Tämä heijastuu jonkin verran myös perheen lapsihahmoihin.

Esimerkiksi *Tuulentavoittelussa* on kohta, jossa eräs Dotarin tuttava puhuu tämän ja Aken suhteesta, mutta vaikenee Nomi-pojan tullessa paikalle. Lapsi tajuaa heti, mistä on puhuttu, muttei ymmärrä, miksi siitä pitää vaieta. Hän ei kuitenkaan osaa korjata perhetuttavan puheita, koska hänelläkään ei ole oikeanlaista sanaa hänen isänsä ja Dotarin suhteelle:

– Mitä Dotar on isälle? Nomi kysyi. – Tietenkin tiedän, että aina kun sanotaan noin ja sitten äkkiä katsotaan minua ja lakataan puhumasta, tarkoitetaan sitä, että isä ei nuku äidin vieressä, vaan Dotarin. Ymmärrän ihan hyvin, että isä ja Dotar rakastavat toisiaan samalla tavalla kuin aviopuolisot. Mutta sanat olisivat tärkeitä. Minullekin huudellaan joskus kaikkea rumaa isän ja Dotarin suhteesta, mutta en osaa vastata, koska en tiedä, miten siitä asiasta puhuttaisiin kauniisti. [- -]

– Olemme joskus Aken kanssa miettineet, mitä olemme toisillemme, Dotar sanoi. – Emme ole puoliset tietenkään, onhan Akella Malee. Sirpissä miesparin kumpaakin osapuolta nimitetään yksinkertaisesti pariiksi. Ehkä olen Aken pari.

– Se kuulostaa hyvältä, Nomi totesi. – Alan sanoa sinua isän pariiksi. On vaikea edes ajatella kauniisti, jos jollekin asialle on vain rumia sanoja. (Tuulen tavoittelua 502-503.)

Katkelma osoittaa, että Nomi kohtaa huutelua ja asiattomia puheita vanhempiansa suhteen vuoksi. Silloinkin, kun hänelle ei olla suoraan asiattomia, voidaan hänen seurassaan vaieta tai vaihtaa yhtäkkiä keskustelun aihetta, minkä hän osaa liittää Aken ja Dotarin suhteesta puhumiseen, mutta mitä hän ei silti ymmärrä. Nomi suhtautuu tilanteeseen kuitenkin rauhallisesti. Eniten häntä vaivaa se, että hänen on vaikeata vastata asiattomuuksiin, mikäli hänellä ei itselläänkään ole sanoja sille, kuinka hänen vanhempiansa suhteesta voisi puhua kauniisti.

Nomin lisäksi ainakin Amina sanallistaa olevansa tietoinen siitä, että osa väestä paheksuu tai kummeksuu Aken ja Dotarin suhdetta. Hän itse on kuitenkin aina pitänyt Dotarin läsnäoloa niin luonnollisena, että on pikkulapsena ihmetellyt, miten selvittää perheissä, joissa ei ole omaa dotaria.

Aminan suhtautuminen Aken ja Dotarin suhteeseen on kuvatus kaltainen *Tuulen tavoittelun* uudemmissa laitoksissa, mutta vanhin (julkaistu vuonna 2000) poikkeaa niistä selkeästi. Amina on kyllä siinäkin pikkulapsena pitänyt Dotarin roolia perheessä luonnollisena ja ajattelee Dotaria kasvaessaankin läheisimpänä vanhempanaan. Tästä huolimatta hän vaikuttaa sisäistäneen yhteiskunnan ennakkoluulot ja osin liittäneen ne omaan, hellyyteen ja läheisyyteen liittyvään vastenmielisyyteensä. Kohta, jossa Amina ja Enetta keskustelevat rakkaudesta, kuuluu tuossa vanhimmassa laitoksessa näin:

– Minua inhottaa rakkaus, hän [Amina] sanoi.

Enettan hymy sammui ja Amina yritti selittää.

– Kaikki rakkaus on jotenkin tahmeaa ja likaista. Äidin, isän ja Dotarin rakkaus meitä kohtaan, isän ja Dotarin välinen rakkaus, kaikki.

[- -]

Enetan harmaat silmät tummuivat ja hänen kasvoillaan vaihtelivat paheksunta ja huoli. Jälkimmäinen voitti ja syveni hätäannukseksi, mutta hän yritti vielä keksiä Aminan kummalliselle väitteelle jonkin järkeenkäyvän selityksen.

– Et kai tarkoita sitä, että sinusta tuntuu vaikealta ymmärtää, ettei isä nuku äidin kanssa vaan Dotarin? hän kysyi.

– Inhottavaa sekin on, Amina sanoi. Isän ja Dotarin suhde on luonnoton ja järjetön. Mutta kaikki rakastaminen on luonnotonta ja järjetöntä. Ihmisten pitäisi rakastella vain lapsia hankkiakseen, tai jos halu siihen on aikuisilla niin ylivoimainen kuin väitetään, se pitäisi hoitaa asiallisesti, kuin syöminen ja juominen. Ei siihen pitäisi sotkea rakastumista. (Tuulen tavoittelua 2000, 22.)

Vuoden 2014 omakustannelaitoksessa Aminan ja Enettan keskustelu on muuttunut. Siinäkin Amina tunnustaa sisarelleen, että rakkaudentunne kuvottaa häntä. Silti hän ei siinä erittele Aken ja Dotarin suhdetta muista rakkauteen perustuvista suhteista. Sen sijaan Amina kuvaa enemmän omia tunteitaan ja sitä, miten pahalta pyytämättä annettu läheisyys hänestä tuntuu. Toisin kuin vanhemmassa painoksessa, Enetta ei myöskään nosta esiin Aken ja Dotarin suhteeseen liitettyä ennakkoluuloa, vaan kyselee siskoltaan sen sijaan tämän omista haaveista. Näin keskustelu pysyy enemmän Aminan kokemuksen ympärillä. Se tuntuu myös luontevammalta sikäli, että Amina kuvaa molemmissa painoksissa Dotaria siksi vanhemmaksi, jolle hänen on helpointa puhua, ja joka ymmärtää häntä parhaiten. Joka tapauksessa kohta kuuluu uudemmassa painoksessa näin:

– Minua inhottaa rakkaus, hän [Amina] sanoi.

Enettan hymy sammui, ja Amina yritti selittää: – En tiedä, onko edes mitään rakkautta, mutta kaikki puhe rakkaudesta tuntuu kiusalliselta ja valheelliseltakin. Miksei isälle ja äidille ja Dotarille riitä se, että he huolehtisivat meistä asiallisesti ja ilman tunteilua. Ja rakkautta muka osoitetaan tunkeilevalla hellyydellä ja sitten ollaan pahoillaan, jos toinen ei pidä siitä.

[- -]

– Mutta kai sinäkin ainakin haaveilet, että kun tulet aikuiseksi, rakastut ja menet naimisiin sen kanssa, jota rakastat? Enetta kysyi.

– Minun mielestäni rakkautta ei tarvita oikeastaan mihinkään, Amina sanoi. – On hyvä, jos on yhteisiä tavoitteita ja kiinnostuksen kohteita. Ja jos aikuisilla on niin ylivoimaisia haluja kuin väitetään, pitää kai olla puoliso, jonka kanssa ne tyydytetään. Mutta se pitäisi hoitaa asiallisesti, kuin syöminen ja juominen. (Tuulen tavoittelua 337.)

Yhtä kaikki ainakin Nomin ja Aminan hahmojen annetaan ymmärtää olevan tietoisia Aken ja Dotarin suhteeseen kohdistuvasta stigmasta. Silti stigman olemassaolo vaikuttaa lapsihahmojen arkeen ilmeisesti vain vähän. Se ei myöskään näytä aiheuttavan näille juurikaan henkistä tai sosiaalista haittaa. Ainoa lapsi, jota selvästi kiusataan, on Kirra, eikä kiusaaminen hänenkään tapauksessaan liity hänen vanhempiansa suhteisiin. Päinvastoin kiusaaminen vähenee, kun käy ilmi, että hän on Dotarin lähipiirissä, sillä Dotaria temppelin koulussa kunnioitetaan.

Tätä voidaan verrata meidän maailmamme tilanteeseen, sillä myös Elisabeth Sheff toteaa vain harvan hänen haastattelemansa lapsen kokeneen merkittävää, stigman aiheuttamaa haittaa. Hän arvelee syyksi ensinnäkin sitä, että haastatteluihin hakeutuneilla perheillä oli pääasiassa positiivisia kokemuksia polyamoriasta. Toiseksi hän selittää yhteiskuntaluokan ja etnisyyden todennäköisesti suojaavan haastateltavina olleita lapsia. Kolmanneksi hän lisää polyamorian olevan ilmiönä vielä niin vähän tunnettu, etteivät ihmiset tunnista sitä, eivätkä siten myöskään tunnista lapsia tai näiden perheitä seksuaalivähemmistöihin kuuluviksi. (Sheff 2015, 224-225.)

Sheffin luettelemista syistä kaksi jälkimmäistä pätee myös teosten sekundaarisessa maailmassa. Kraton hallitsijaperheen lapsien sosiaalinen status on hyvin korkea. Tavallinen kansa suhtautuu heihin kunnioittavasti, sillä heidän vanhempansa ovat hallitsijoita, ja etenkin *Tuulen tavoittelun* ajassa hyvin rakastettuja sellaisia. Koska he ovat statuksessa lähes kaiken muun väen yläpuolella, on heille todennäköisesti hankalaa olla kovin epäkohteliaita tai loukkaavia.

Toisekseen myöskään teosten maailmassa ei osata tunnistaa polyamorista perhettä. Maleen suhde Akeen oletetaan yleensä merkityksettömäksi kulissiliitoksi, joten suhteen luonnetta ei ymmärretä. Tämä aiheuttaa sen, että lasten kohtaama paheksunta tai muu ymmärtämättömyys kohdistuu yleensä nimenomaan Aken ja Dotarin suhteen homoseksuaalisuuteen. Sen väki tunnistaa ja sitä väki voi siten myös paheksua. Koska Maleen osuutta liitossa ei ymmärretä, ei sitä myöskään tunnisteta kolmen hengen liitoksi, eikä siten siltä osin myöskään paheksuta. Näin lapset eivät ilmeisesti kohtaa juuri lainkaan polyamoriaan liittyviä ennakkoluuloja, vaikka he ovatkin tietoisia homoseksuaalisuuteen liitetystä stigmasta.

Seuraavassa luvussani tarkastelen vielä sitä, kuinka Maleen, Aken ja Dotarin perhepiirit ja suvut suhtautuvat heidän epäkonventionaaliseen perhemuotoonsa. Lisäksi avaan heidän huonekuntansa, eli muiden heidän taloutensa jäsenten suhtautumista.

5. LAAJENNETTU PERHE – SUVUN JA HUONEKUNNAN SUHTAUTUMINEN

Tässä luvussa käsittelen Maleen, Aken ja Dotarin laajennettua perhettä. Siihen lasken kuuluvaksi sekä heidän sukunsa, että heidän huonekuntansa jäsenet. Jälkimmäisellä tarkoitan perheen tärkeimpiä palvelijoita, sillä he jakavat perheen kodin ja elämän vuosien ajan. Myös heidän asemansa on monella tavoin aivan perheenjäsenten ja sukulaisten aseman kaltainen. Esimerkiksi Malee toteaa vanhalle lastenhoitajalleen tämän olleen hänelle enemmän äiti kuin hänen oma, biologinen äitinsä.

Aloitan käsittelemällä laajennettua perhettä sukulaisten merkityksessä siten, että käyn lävitse ensin Dotarin ja sitten Aken puolelta ne sukulaiset, joita teoksissa esiintyy. Malee eroaa puolisoistaan siinä, että kaikki tämän biologiset lähisukulaiset ovat kuolleet jo hänen varhaisnuoruudessaan. Niinpä he eivät teoksissa juuri esiinny. Sitten siirryn itse valittuun laajennettuun perheeseen, eli Maleen, Aken ja Dotarin huonekuntaan. Siinä käsittelen erityisesti heidän läheisimpiä palvelijoitaan Heeliä, Toimaa ja Elleä.

5.1 Kuinka suku suhtautuu: vanhemmat, isovanhemmat ja sisarukset

Elisabeth Sheff kirjoittaa polyamoriaa käsittelevässä teoksessaan siitä, miten perheen aikuisten sukulaiset voivat vaikuttaa negatiivisesti niin polymamorisen perheen aikuisiin kuin lapsiin. Tällä hän tarkoittaa erityisesti tilanteita, joissa sukulaisilla on ennakkoluuloja polyamorista perhettä kohtaan, tai tällaisten ennakkoluulojen välttelemiseksi asioita joudutaan näiltä salailemaan. Esimerkkinä Sheff käyttää perhettä, jossa on neljä vanhempaa ja siten neljä paria isovanhempia – mikä tuo mukanaan melkoisen joukon erilaisia taustoja, näkökantoja, elämäkatsomuksia, ennakkoluuloja ja uskomuksia. (Sheff 2015, 248.)

Mikäli parisuhteen epäkonventionaalista muotoa tai muita erityispiirteitä joudutaan salailemaan sukulaisilta, voi se aiheuttaa perheenjäsenille henkistä kärsimystä ja stressiä. Erityisen vahingollista tällainen salailu on lapsille, toteaa Sheff. Lapsilla voi myös olla vähemmän valtaa vaikuttaa hankaliin tilanteisiin. He eivät esimerkiksi välttämättä voi poistua vaivaannuttavalta päivälliseltä tai lähteä vaikeita kysymyksiä esittävien sukulaistensa luota, vaikka haluaisivatkin. (Sheff 2015, 250.)

Tällaista sukujen aiheuttamaa kismaa esiintyy tarkastelemassani fiktiivisessä perheessä melko vähän. Ensinnäkään Maleen, Aken ja Dotarin suhteen muotoa ei koskaan edes yritetä salata sukulaisilta sen enempää kuin muiltakaan, vaan se on alkamisestaan lähtien julkinen. Lisäksi perheellä on sukulaisia verraten vähän. Esimerkiksi isovanhempia voisi potentiaalisesti olla ainakin kolme paria, mutta heitä on kuitenkin laskutavasta riippuen vain kolme tai neljä. Tämä johtuu siitä, että Maleen molemmat vanhemmat, samoin kuin Aken äiti, ovat kuolleet jo kauan sitten. Niinpä jäljelle jäävät vain Dotarin vanhemmat ja Aken isä, sekä tämän uusi puoliso.

Vaikka teoksissa esiintyy niukasti tarkastelemieni henkilöiden sukulaisia, ovat sukulaisuussuhteiden tuomat vaikeudet ja negatiiviset vaikutukset silti läsnä. Ne ovat tosin kohtuullisen lieviä, mutta silti ne ovat havaittavissa. Erityisen kitkainen on Dotarin suhde Aken isään ja adoptioveljeen, Karetaan. Näissäkin tapauksissa ennakkoluulot eivät ainakaan tietoisesti kohdistu perheen polyamoriseen muotoon, mutta lopputulos silti on, että ne kohdistetaan nimenomaan Dotariin – siihen osapuoleen, joka erottaa perheen selvimmin normaalista ydinperheestä.

5.1.1 Maleen, Aken ja Dotarin sukujen taustat sekä sosiaaliset statukset

Maleen hahmo eroaa Akesta ja Dotarista siten, ettei hänellä ole lainkaan elossa olevia sukulaisia. Tosin Akellakin on vain vähän sukua, tai ainakin teoksissa esiintyvät vain tämän isä Meeta ja adoptioveli Kareta. Lisäksi Karetan biologinen äiti, Meetan uusi puoliso Anira, suhtautuu Akeen lämpimästi. Anira kuitenkin tulee Aken elämään vasta kun tämä on jo aikuisuuden kynnyksellä. Toisin kuin puolisoillaan, Dotarilla on elossa olevat vanhemmat ja suuri joukko sisaruksia. Teosten piirissä näistä keskeisin lienee Dotarin vanhin sisar Kaade, joka on veljensä kanssa läheinen. Lisäksi *Tilinteon ajassa* esiintyy Kaaden poika Val²⁵.

Edellä kuvaamistani sukulaishahmoista eniten esiintyvät Aken isä Meeta ja veli Kareta. Dotarilla on enemmän elossa olevia sukulaisia kuin tämän puolisoilla yhteensä, mutta tämä on vieraantunut näistä lähtiessään Metallin temppeliin. Hän kyllä vierailee näiden luona ja lahjoittaa näille rahaa, mutta silti nämä esiintyvät teoksissa vain kerran, kun Dotar vie Aken vierailulle näiden luo. Erityisesti Dotarin äiti mainitaan useammin, mutta häntä ei silti tavata kuin tuon yhden kerran. Seuraavaksi esittelen hieman Maleen, Aken ja Dotarin kulttuurisia taustoja ja sitä yhteiskunnallista statusta, jossa nämä ovat lapsuutensa ja nuoruutensa eläneet. Sitten käsittelen kunkin suvun suhtautumista vielä omissa alaluvuissaan.

Malee ja Dotar ovat molemmat kotoisin Autiomaasta, Kraton klaanista, mutta näiden syntyperä ja alkuperäinen yhteiskunnallinen status tuskin voisivat olla erilaisemmat. Malee on syntynyt Kraton klaanipäällikön tyttäreksi, jonka kautta vallan on ollut tarkoitus periytyä eteenpäin. Varhaislapsuutensa hän on siis elänyt yltäkylläisyydessä ja rikkaudessa klaanipäällikön palatsissa. Maleen suojattu elämä on kuitenkin muuttunut täysin, kun merirosvot ovat ryöstäneet tämän vanhempien laivan.

²⁵On yksinkertaistus kutsua Valia Kaaden pojaksi, sillä hän on syntyjään intersukupuolinen. Teosten maailmassa ei toki käytetä intersukupuolisuuden käsitettä, mutta meidän primaarissa maailmassamme sitä käytettäisiin Valista, sillä tällä on osia sekä miehen että naisen sukupuolielimistä. Identiteetiltään Val on lapsuudessaan kokenut olevansa ensisijaisesti tyttö, aikuisena taas mies. Silti hän on mielestään pohjimmiltaan molempia, joten on väistämättä yksinkertaistus sanoa häntä Kaaden pojaksi. Kuitenkin hänen hahmonsa esittelee itsensä toistuvasti miehenä, joten yksinkertaistavuudestaan huolimatta määritelmä on perusteltavissa.

Tuossa hyökkäyksessä hänen molemmat vanhempansa ja kaikki hänen sisaruksensa on surmattu. Sen sijaan Malee itse on myyty orjaksi.

Toisin kuin korkeaa syntyperää edustava Malee, Dotar on kotoisin köyhästä, kameleita ja lampaita paimentavasta paimentolaisperheestä. Hänen äitinsä Tenaa on paimentolaisten keskuudessa hyvin arvostettu neuvonantaja, jonka luo voidaan tulla kaukaakin, mikä on lapsena antanut Dotarille hyvän maineen ja statuksen paimentolaisten keskuudessa. Kraton kaupunkilaisten silmissä hän on kuitenkin ollut köyhä ja hyljeksitty ulkopuolinen, sillä paimentolaisia ei juuri arvosteta näiden oman alueen ulkopuolella. On epätavallista, että tavalliseen kansaan – saati paimentolaisiin – kuuluva lapsi pääsee temppelin kouluun, mutta Dotar onnistuu siinä ja kohoaa huomattavan nuorena aina vain korkeampiin ja korkeampiin virkoihin, kunnes hän on ylipappi.

Näin Maleen ja Dotarin tarinat ovat ikään kuin toistensa peilikuvat. Malee syntyy rikkauteen ja yltäkylläisyyteen, mutta joutuu vanhempiensa kuoltua elämään köyhyydessä ja orjuudessa. Päinvastoin Dotar syntyy köyhyyteen, mutta kohoaa sieltä ylellisyyteen. Tosin myös Maleen status nousee verrattain nopeasti. Ensin hän kohoaa orjasta vapaaksi palvelijaksi, sitten jo Kraton klaanipäällikön puoliseksi.

Ake puolestaan on kotoisin Sirpin saarivaltiosta. Hänen isänsä on Sirpin rikkain merikauppias, Meeta, mutta hänen äitinsä on kuollut hänen ollessaan vauva. Myöhemmin, Aken ollessa jo lähes aikuinen, hänen isänsä menee uusiin naimisiin. Tämän puoliso on Anira, Vuorimaan entinen kuningatar. Akella ei ole biologisia sisaruksia, mutta hänellä on adoptioveli Kareta²⁶, jonka kanssa hän on jakanut lapsuutensa ja nuoruutensa. Kareta on Aniran poika, mutta alun perin, adoptoidessaan hylätyn katulapsen, Meeta ei tiedä tämän vanhemmista mitään. Luonteen suhteen Ake ja Kareta ovat kaikessa lähes toistensa vastakohtia. Siinä missä Ake on herkkä ja ujo, Kareta on voimakas, kiivas ja rajua. Pojat ovat kuitenkin hyvin kiintyneitä toisiinsa ja säilyttävät ystävyytensä ja syvän yhteistyönsä läpi elämänsä.

Seuraavaksi käsittelen tarkemmin ensin Dotarin, sitten Aken perhettä ja sukua sekä sitä, kuinka nämä reagoivat ja suhtautuvat jälkeläistensä muodostamaan kolmen hengen parisuhteeseen. Tässä osuudessa Malee jää väistämättä hieman syrjään, sillä kuten sanottua, hänellä ei ole elossa olevia perheenjäseniä.

²⁶ ”Kuningastiessä” Karetasta tulee pitkien taisteluiden ja sisällissodan kautta Vuorimaan kuningas, kun on ensin selvinnyt, että hän on maan entisen, syrjäytetyn kuninkaan ainoa elossa oleva jälkeläinen. Samoin Anira on Vuorimaan entinen kuningatar ja Karetan biologinen äiti, joka tapaa tulevan puolisonsa Meetan taistellessaan poikansa rinnalla Vuorimaan hallinnasta. Karettaa ei ole koskaan haluttu hylätä kadulle, mutta tämä ja Anira ovat joutuneet eroon toisistaan hävityn sodan jälkeen.

5.1.2 Äidin neuvot ja isän lempeys – Dotarin vanhemmat

Dotarin vanhemmat mainitaan *Vuorileijonan varjo* -sarjan aikana useita kertoja, mutta lukija tapaa nämä vain kerran, kun Dotar vie Aken katsomaan Kraton kultakaivoksia *Tähtien kosketuksessa*. Miehet eivät vielä tuolloin ole parisuhteessa ja näiden ystävyyskin on vasta aluillaan. Matkalla kaivoksille Dotar ehdottaa Akelle, että he pysähtyisivät erään ystävällisen paimentolaisperheen luona, kuten hän tapaa tehdä. Ake on ihmeissään, koska hänen on vaikea kuvitella, miksi mikään paimentolaisperhe suhtautuisi ystävällisesti metallinjumalan ylipappiin²⁷, mutta hän suostuu.

Heidän saapuessaan Dotarin mainitseman perheen teltalle, hälisevä lapsilauma syöksyy Dotaria vastaan ja tervehtii tätä nimeltä. Lasten lisäksi tuttavallisuutta osoittavat myös näiden vanhemmat, jotka nimeltä kutsumisen ja iloisen tervehdysten lisäksi halaavat Dotaria. Tämä hämmästyttää Akea entisestään, ja Dotarin kutsuessa naista äidiksi, Ake arvelee ensin kuulleensa väärin. Hetken mietittyään hän kuitenkin huomaa perheen isän olevan selvästi Dotarin näköinen.

Teltassa käytävässä keskustelussa selviää, että Dotar on päässyt lapsena opiskelemaan Metallin jumalan temppeliin, oltuaan katselemassa temppeliä isänsä kanssa. Silloinen ylipappi oli kiinnostunut siitä, miten teräviä havaintoja ja kysymyksiä lapsi esitti, ja tarjoutui ottamaan tämän temppelin kouluun. Dotarin äiti ei olisi halunnut luopua lapsestaan, mutta tämän isä uskoi uran rikkaassa papistossa tuovan pojalle onnea. Myös Dotar itse oli ilmeisesti innostunut saamastaan mahdollisuudesta, mitä seuraava katkelmakin osoittaa:

[- -] Ja sinä, Kouda, olet tuntenut lapsesta asti Tenaan ristiriitaisen ja kunnianhimoisen pojan, joka jätti kotinsa ja ryhtyi Metallin jumalan palvelukseen rikastuakseen ja saadakseen valtaa. (Tulisydän 40-41.)

Pappien parissa Dotarin syntyperä on harvinainen, sillä teoksen maailmassa temppeliin pääsevät opiskelemaan vain rikkaimpien perheiden pojat ja Klaanipäällikön pojat eli prinssit. Tapahtumahetkellä Dotar onkin papiston keskuudessa ainoa, joka on kotoisin kansan keskuudesta. Muut papit pitävät tätä suurena häpeänä, mutta Dotar toteaa sen olleen hänelle etu. Koska hän oli tottunut kovaan työhön, hänen oli helppoa olla taitavampi kuin rikkaiden perheiden joutilaisuuteen ja laiskotteluun tottuneet lapset.

²⁷ Metallin jumala on rahan ja vallan jumaluus, jota palvelevat lähinnä kaupunkien varakkaat kauppiaat, jotka taas riistävät paimentolaisia niin paljon kuin pystyvät. Niinpä hyvät välit paimentolaisperheen ja Metallin papin välillä ovat poikkeukselliset, vaiikkeivät ehkä niin poikkeukselliset, kuin papin ja paimentolaisperheen sukulaisuus.

Kun Ake tapaa Dotarin vanhemmat on Tenaan, Dotarin äidin, suhtautuminen poikansa uraan kaksijakoinen. Toisaalta Dotar tuo perheelleen ruokaa ja muita tarvikkeita tehden heidän karusta elämästään helpompaa. Toisaalta Tenaasta on kauheaa nähdä Dotar Metallin jumalan pappina, sillä hän – kuten paimentolaiset yleensä – uskoo äitijumalaan ja pitää ahneuden ympärille rakentunutta Metallin jumalaa ja tähän liittyviä arvoja väärinä. Joka tapauksessa Tena on onnellinen siitä, että vielä kymmenen vuoden erossa olon jälkeenkin poika muistaa heidät ja pitää heistä huolta.

Dotarin isä ei esiinny teltaan sijoittuvassa kohtauksessa läheskään niin paljon kuin puolisonsa. Hänestä piirtyvä lempeä kuva syntyykin enimmäkseen Dotarin muistoista. Vaikka Autiomaan paimentolaiset yleensä asennoituvat miesten välisiin rakkaussuhteisiin hyvin kielteisesti, suhtautui Dotarin isä myös poikansa seksuaaliseen suuntautumiseen ymmärtäväisesti ja kasvatti tätä lempeydellä ja kärsivällisyydellä. Meetalle, Aken isälle, Dotar kuvailee omaa isäänsä ja isäsuhdettaan näin:

– Hän oli huolten rasittama köyhä paimentolainen, Dotar sanoi. – Hän kuoli jo ennen kuin Ake ja minä muutimme Sirpiin. Äiti asuu siskoni Kaaden luona Litossa. Isä ja äiti kasvattivat minua ymmärtäväisesti ja hellyydellä, vaikka en ollutkaan heidän toiveidensa mukainen, mutta lähdin jo kymmenvuotiaana kotoa Metallin jumalan temppeliin oppilaaksi. Vanhempani eivät olleet varsinkaan sen jälkeen enää minulle läheisiä sillä tavalla kuin sinä ja Ake olette toisillenne. (Raudanluja 39.)

Toisaalta taas lukija saa tietää Dotarin isän myös johtaneen elämässään aavikkorosvojen joukkoa, joka ryösteli rikkaita näiden matkatessa kaivoksille ja takaisin kaupunkiin. Dotar kuitenkin selittää Akelle, että rikkaiden rikastuessa eniten, paimentolaisia kuolee nälkään, joten näiden ryöstäminen on eloonjäämisen kannalta lähes välttämätöntä. Taustalla on se, että rikkaat kauppiaat myyvät leipäviljan kalliilla, mutteivät maksa juuri mitään ostamistaan vuohten ja kameliien tuotteista. Dotarin mukaan Autiomaan suurten kaupunkien vauraus perustuu siis siihen, että paimentolaiset ovat halpaa työvoimaa. Orjiin verrattuna näissä on myös se etu, ettei kaupunkilaisten tarvitse nähdä näiden kärsimystä tai kuolemaa, vaikka näitä kohdeltaisiin miten huonosti.

Huomion arvoista on, että Dotarin vanhempien perhettä kutsutaan Tenaan perheeksi tämän äidin mukaan. Samoin Dotar viittaa itseensä nimenomaan Tenaan poikana, millä on myös symbolinen merkitys siten, että Tenaan pojan Dotar katsoo edustavan kaikkea sitä hyvää, mitä hänessä on. Sen sijaan Tenaan pojan vastaparina ja kääntöpuolena Dotarin identiteetissä on ylipappi, joka ei kunnioita Tenaan pojan arvoja ja toimii niitä vastaan. Jätettyään virkansa ylipappina Dotar toteaaakin voivansa olla vain Tenaan poika, ilman syyllisyyttä.

Yhtä kaikki on merkityksellistä, että sukunimen kaltaisena, etunimeä seuraavana liitteenä Kraton paimentolaiset eivät käytä patronymia, jossa henkilö määriteltäisiin isänsä kautta, vaan matronymia, jossa määritelmä tehdään äidin kautta. Äiti on siis se, jonka mukaan perhe ja siihen syntyneet lapset

nimetään ja tunnistetaan. Tämä kyseenalaistaa ja uudelleenkirjoittaa perinteistä, isyyteen ja isän suvun merkitykseen liittyvää oletusta, joka meidän primaarimaailman yhteiskunnassammekin on valalla.

Sama huomio nostetaan esiin myös teoksen sisällä. Kun Dotar ja Ake vierailevat Dotarin vanhempien luona, kumpikaan näistä ei tuon vierailun aikana sano nimeään. Niin miesten valtaan alitajuisesti tottunut Ake kuvittelee, että Tena – johon väki hänen ympärillään viittailee hyvin kunnioittavasti – on Dotarin isä. Dotaria Aken väärinkäsitys huvittaa. Hän selittää tälle, että paimentolaisten keskuudessa naiset käyttävät edelleen ylintä valtaa, joten lapsiinkin viitataan aina äitinsä kautta.

Tenaan tapauksessa on tosin huomioitava myös se, että hän on kansansa parissa muutoinkin tunnettu ja merkittävä henkilö. Dotarin sisar Kaade kuvailee asiaa näin: ” – Tiedäthän äitini Tenaan? hän varmisti. – Paimentolaisilla ei ole varsinaisia johtajia, mutta on naisia, joiden neuvoa kuunnellaan. Äitini on heistä merkittävin” (Tuulen tavoittelua 49). Tähän on mielenkiintoisessa kontrastissa yksityiskohta, ettei Dotarin isän nimeä mainita koko teossarjan aikana kertaakaan.

5.1.3 Meetan pojat – Aken merikauppiaisä

Meeta, Aken isä, on Sirpin rikkaimpia ja vaikutusvaltaisimpia merikauppiaita. Teosten maailmassa hän on hyvin tunnettu ja arvostettu henkilö sekä etenkin Sirpin alueella myös poliittinen vaikuttaja. Poikansa hän on kasvattanut yksin, sillä Aken äiti on kuollut poikansa ollessa vielä vauva. Joka tapauksessa Meetan poikana olemisen onkin jotain, josta sekä Ake, että tämän adoptioveliveli Kareta ovat aina tunteneet ylpeyttä. Paljon kertoo jo se, että luovuttuaan hallitsijan urastaan kumpikin Meetan poika palaa Sirpiin isänsä luokse.

Talvisateissa ja sitä seuraavissa osissa Meetan ympärille muodostuu suurperhe, jonka välisiä suhteita käsitellään erityisesti *Raudanlujassa*. Meeta on mennyt uusiin naimisiin Aniran, Vuorimaan entisen kuningattaren ja Karetan biologisen äidin kanssa. Hänen molemmat poikeansa ovat hallinneet valtakuntaa tahollaan, luopuneet vallastaan ja palanneet Sirpiin asumaan. Heistä Ake jatkaa isänsä merikauppiaan työtä, kun taas Kareta työskentelee Sirpin armeijassa.

Meeta järjestää säännöllisesti päivällisiä, joille tulevat Meetan itsensä ja Aniran lisäksi Kareta ja tämän puoliso Lis, sekä Malee, Ake, Dotar, pieni Kouda ja Enetta puolisonsa Vasaman kanssa. Lisäksi Meetan talossa ruokailee suuri joukko tämän laivamiehiä, varastotyöntekijöitä ja Aniran kutomon työläisiä, joten väkeä on paljon.

Suurperheen ytimen muodostavat Meeta ja Meetan pojat, eli Ake ja Kareta. Muut linkittyvät perheeseen näiden kautta – ollen siis näiden puolisoita, lapsia tai työntekijöitä. Kareta ei osallistu isänsä ja

veljensä hoitamaan liiketoimintaan, mutta hän käyttäytyy Meetan talossa kuin kuuluisi isäntäväkeen ja häntä kunnioitetaankin lähes yhtä paljon kuin Akea. Myös Anira, Meetan uusi vaimo, kohtelee sekä Akea että Karetaa omina lapsinaan, vaikka onkin biologisesti vain Karetan äiti.

Nämä vierailut on tarkoitettu kotoisiksi ja ystävällisiksi tapahtumiksi, mutta Dotar kokee niillä ulkopuolisuutta ja yksinäisyyttä. Tämä johtuu suurimmaksi osaksi siitä, että hänen ja Karetan välit eivät ole kunnossa, eikä tämän suhde Meetaankaan ole lämmin. Dotarin ja Karetan välillä ei ole suoraa epäystävällisyyttä, mutta Kareta suhtautuu Dotariin viileän torjuvasti, jopa epäluuloisesti. Kareta voi esimerkiksi ohittaa Dotarin tervehtimättä tätä, ja tehdä muita samantapaisia pieniä, huomaamattomia loukkauksia. Koska Kareta ei tunnu lainkaan yrittävän ystäväystymistä, ei Dotarkaan edes tahdo ystäväystyä tämän kanssa. Meetaa hän sen sijaan kunnioittaa alusta asti, koska tämä on niin hyvä Akelle. Samalla hän myös tiedostaa, kuinka vaikea hänen on luottaa ihmisiin ja kuinka helposti hän näkee näiden suhtautumisessa väheksyntää:

Dotar tunsikin olevansa Maleen täydellinen vastakohta, sillä hän teki jatkuvasti arvioita siitä, miten muut suhtautuivat häneen, ja hän pahastui jo aavistellessaankin väheksyntää. Aniran ja Lisin suhtautumisessa edes Dotarin epäluuloisuuteen taipuvainen mieli ei huomannut mitään kielteistä, mutta vaikka Meeta ja Kareta käyttäytyivät häntä kohtaan ystävällisesti ja asiallisesti, hän ei ollut täysin vakuuttunut siitä, että kumpikaan heistä olisi pitänyt hänestä tai edes luottanut häneen. (Talvisateet 94).

Toinen Dotaria vaivaava ja hänen ulkopuolisuuttaan korostava seikka on se, että Meetan talossa hän tulee tietoiseksi tämän ja Aken varallisuudesta. Samalla hän tulee tietoiseksi siitä, että Ake käytännössä elättää häntä. Dotar on nimittäin lahjoittanut oman – mittavan – omaisuutensa pois omasta halustaan luopuessaan ylipapin virastaan. Mielestään hän ei osannut käyttää sitä oikein, eikä tarvinnut sitä. Kratossa omaisuudetta jääminen ei tunnu häiritsevän häntä lainkaan, mutta myöhemmin Sirpissä häntä vaivaannuttaa se, että Ake käytännössä elättää häntä. Maleen tilanne on täysin samanlainen, sillä hänkin jätti kaiken omaisuutensa pojalleen Nomille, kun tästä tuli klaanipäällikkö. Maleeta asia ei kuitenkaan vaivaa lainkaan, joten Dotaria hävettää myös se, ettei hän osaa olla niin kuin Malee.

Myöhemmin *Raudanlujassa* sekä Meeta, että Kareta tunnustavat olleensa aluksi ennakkoluuloisia Dotarin suhteen. Meeta on siinä vaiheessa jo alkanut luottaa Dotariin, ja tahtoo siksi keskustella asiasta tämän kanssa. Hän selittää, ettei häntä koskaan vaivannut se, että hänen poikansa rakastettu on mies: Ake kertoi hänelle mieltymyksistään jo hyvin nuorena, samoin hänen ja Maleen liiton ystävyysteen perustuvasta luonteesta.

Parisuhdemuodon sijaan Meeta oli huolissaan Dotarin julmasta ja epäluotettavasta maineesta. Hänestä Ake on kiltti ja herkkä, eikä hän luottanut siihen, että Dotar todella välittäisi tästä tai haluaisi

tälle hyvää. Meetan kertoessa ennakoluulostaan Dotar huomauttaa todella olleensa julma ja epäluotettava, ja muuttuneensa vasta Aken kanssa. Meeta toteaa, ettei aluksi uskonut tämän muuttuneen, vaan piti tätä yhä teeskentelijänä.

– Olen sitä, Dotar sanoi. – En uskalla olla oma itseni kenenkään muun seurassa kuin Aken, ja ehkä ainakin jonkin verran myös Maleen ja niiden lasten seurassa, jotka me kolme olemme yhdessä kasvattaneet. Muulloin olen varuillani, ja heti aavistelllessani torjuntaa vedän todelliset tunteeni piiloon. (Raudanluja 38.)

Meeta toteaa kuitenkin oppineensa luottamaan Dotariin ja pitämään tästä. Hän uskoo Dotarin huomanteen sen itsekin, mutta tahtoo silti kertoa sen tälle myös suoraan. Aivan kuten Meeta on arvellut, Dotarille tämän ele merkitsee paljon. Hän on käynyt päivällisellä Meetan luona lähes joka päivä, ja joutunut kokemaan ulkopuolisuutta ja näillä vierailuilla alusta saakka. Kun Meeta haluaa kertoa luottavansa tähän, hän samalla haluaa siirtää Dotarin ulkopuolelta sisäpuolelle, ottaa tämän mukaan myös omaan perheeseensä.

Itse asiassa Meeta haluaa Dotarin mukaan perheeseensä niin kirjaimellisesti, että hän tarjoaa tälle osuutta perinnöstään. Dotarin tilanne on nimittäin lain kannalta turvaton, sillä hänen suhteensa Akeen ei ole virallinen. Tämä tarkoittaa sitä, että Meetan kuollessa Ake perisi isänsä yksin, ja Aken kuollessa Malee ja lapset taas perisivät Aken. Sirpin laissa voidaan virallistaa miesparin liitto, mutta sielläkään ei tunneta perhemallia, jossa perheessä on kolme aikuista. Niinpä Dotar ei ole voinut virallistaa suhdettaan Akeen, eikä niin ollen myöskään perisi mitään, jos Ake kuolisi.

Meetan tarjotessa Dotarille omaa perintöosaa, tämä on hyvin otettu, mutta kieltäytyy silti vakuuttaen, että Malee ja lapset kyllä huolehtisivat hänestä vaikkei Akea olisi. Sitä paitsi Dotar on myös Sirpin hallitsijan avustaja ja saa työstään palkkaa, jolla hän pärjäisi, mikäli tilanne muuttuisi.

Koska Dotar ei suostu Meetan ensimmäiseen tarjoukseen, tämä tekee uuden. Niin Meeta pyytää, että mikäli se ei loukkaa Dotarin (jo kuolleen) isän muistoa, Meeta tahtoisu tämän pitävän häntä isänään ja myös kutsuvan häntä niin. Tällä kertaa Dotar myös suostuu mielellään:

– Se on ilo ja kunnia, hän [Dotar] sanoi. – Isäni muistoa se ei loukkaa, sillä paimentolainen saattaa nimittää vanhempaa miestä isäkseen osoittaakseen ihailevansa ja kunnioittavansa häntä.

– Suostut siis, poikani, Meeta sanoi hymyillen. – Minulla on nyt kolme poikaa, vaikka vain yksi on minun siittämäni. (Raudanluja 40.)

Symbolinen rooli Meetan poikana on teoksen maailmassa merkittävä, sillä Meeta on yhteisössään hyvin arvostettu. ”Meetan pojat” on myös yleisesti tunnettu käsite, jota käytetään aina hyvin kunnioittavassa ja positiivisessa sävyssä. Kansan kaikki kerrokset viittaavat ”Meetan pojilla” Akeen ja Ka-

retaan niin säännönmukaisesti, että jopa Kareta on Sirpissä tunnetumpi Meetan poikana, kuin Vuori-
maan entisenä kuninkaana. Samoin Ake tunnetaan paremmin ”Meetan poikana” kuin Kraton entisenä
klaanipäällikkönä.

– Olen siitä [Meetan poikana olemisesta] kiitollinen, Dotar sanoi. – Sirpiin tultuani opin
pian tietämään, että täällä Meeta on lähes yhtä arvostettu kuin maan hallitsija, ja niiden
kahden jälkeen arvoasteikossa seuraavia ovat Meetan pojat. (Raudanluja 42.)

Kun Meeta tarjoutuu kutsumaan Dotaria pojakseen, hän siis ottaa Dotarin mukaan tämän arvostuksen
piiriin. Hän osoittaa itse luottavansa tähän ja pitävänsä tätä kaikkien muidenkin luottamuksen arvoi-
sena. Samalla hän tekee selväksi, että hän haluaa Dotarin konkreettisesti lähimpiensä joukkoon. Hän
sanoo suoraan olevansa Dotariin vilpittömän kiintynyt, koska tämä on auttanut Akea niin paljon.
Oman kiintymyksensä lisäksi hän silti haluaa antaa Dotarille nimenomaan julkisen, täysivaltaisen
aseman omana poikanaan. Kyse ei siis ole vain henkilökohtaisesta asiasta vaan julkisesta päätöksestä,
jonka tarkoitus on nostaa Dotarin sosiaalista statusta ja suojella tätä ennakkoluuloilta ja stigmalta.

Meetalle ei myöskään riitä se, että hän ja Dotar kutsuvat toisiaan isäksi ja pojaksi. Sen lisäksi hän
haluaa Dotarille täysivaltaiset oikeudet edustaa itseään ja tehdä päätöksiä omissa nimissään. Tämä
nostaa statuksen lisäksi Dotarin vaikutusvaltaa yhteisön silmissä ja antaa tälle myös tämän yksityis-
elämässä valmiuden tasa-arvoisempaan asemaan Aken kanssa. Arjessaan Dotar, Ake ja Malee toki
toteuttavat keskinäistä tasa-arvoa, mutta heidän keskinäiset varallisuuseronsa luovat heidän suhteensa
taustalle epätasapainoa, joka Dotaria on Meetan talossa vieraillessakin vaivannut. Tullessaan Meetan
pojaksi Dotar tulee samalla nostetuksi samalle tasolle Aken kanssa.

– Sinulla on samat valtuudet edustaa minua kuin Akellakin, Meeta sanoi. – Pienissä
asioissa teette itsenäiset päätökset, ja tärkeistä asioista neuvottelette keskenänne. Se on
minun tahtoni, poikani. (Raudanluja 43.)

Dotarin ja Karetan välit eivät korjaannu yhtä sujuvasti ja saumattomasti kuin Meetan ja Dotarin väli-
nen jännite. Karetan ja Dotarin välillä on alkujaankin enemmän epäluuloa, minkä lisäksi Meeta on
myös luonteeltaan poikaansa joustavampi ja ymmärtäväisempi. Karetan on todennäköisesti myös
isäänsä vaikeampi nähdä sitä, kuinka Dotar on olennainen osa Aken ja Maleen perhettä. Hän on Aken
kanssa kyllä läheinen, mutta he ovat keskenään hyvin erilaiset, eivätkä aina ymmärrä toisiaan kovin
hyvin.

Niinpä jo Meetan pyytäessä, että Dotar ja hän voivat kutsua toisiaan isäksi ja pojaksi, Dotar tietää,
ettei Kareta tule pitämään siitä. Tavallaan ajatus Karetan mielipahasta myös ilahduttaa häntä, sillä
hän on alusta asti kokenut Karetan suhtautumisen epäreiluksi ja loukkaavaksi. Kuten Dotar on arvel-
lut, Kareta tuleekin puhumaan hänen kanssaan melko pian sen jälkeen, kun Dotaristakin on tullut

Meetan poika. Aluksi Karetan sävy myös on Dotarin oletusten mukaisesti terävä ja hyökkäävä sekä täynnä syytöksiä.

Aluksi Kareta haluaa tietää, kuka nimitystä Meetan pojaksi oli ehdottanut, ja oliko Ake pyytänyt sitä. Samalla Kareta sanoo suoraan, että on tarpeetonta ja outoa, että hänen isänsä kutsuu Dotaria pojakseen, koska hän ja Dotar ovat niin erilaiset. Hän on mielestään suora ja rehellinen kun Dotar on ”kaikkea muuta” (Raudanluja 124). Kareta ei myöskään pidä siitä, miten Dotar hänen mielestään pystyy ohjailemaan Akea, ja nyt ilmeisesti myös Meetaa. Näin hän syyttää Dotaria Aken – ja Meetan – manipuloimisesta tämän omien intressien mukaan.

Dotar vastaa Karetan syytöksiin, että Ake ohjailee häntä enemmän kuin hän Akea, eikä hän pyri mitenkään vaikuttamaan Meetaan. Hän jatkaa tietävänsä, ettei Kareta usko sitä, mutta hänestä se on Karetan ongelma, ei hänen. Kareta jää miettimään tuota lausahdusta, ja jollain tavalla se toimii alkuna heidän suhteensa paranemiselle:

- Ehkä se tosiaan on minun ongelmani. Ehkä olen vain kateellinen siitä, että merkitset niin paljon Akelle, ja nyt Meetallekin.
- Ehkä minäkin olen ollut kateellinen siitä, että liikut Meetan talossa kuin kotonasi, ja minä tunsin olevani siellä vieras ja ylimääräinen, Dotar sanoi. (Raudanluja 125.)

Molemmat ovat hetken vaiti, kunnes Kareta laskee kätensä Dotarin olalle ja pahoittelee käytöstään, ennen kuin kävelee pois. Dotarista tuntuu, että heidän välillään on auennut jotakin, ja käykin niin, että tämän jälkeen Dotarin ja Karetan välit lähtevät paranemaan. He puhuvat toisilleen suoremmin, eivätkä loukkaa toisiaan tarkoituksella.

Myöhemmin Kareta myös pyytää Dotarilta uudestaan anteeksi ennakkoluuloisuuttaan, jossa ”varmaan oli mukana kateuttakin” (Raudanluja 346). Dotar kuitenkin vastaa itse aiheuttaneensa tämän ennakkoluulot omalla käytöksellään. Siksi hän on vain iloinen, jos voi ryhtyä tekemään yhteistyötä tämän kanssa.

5.1.2 Yhteenvetoa Dotarin ja Aken suhteista vanhempiinsa

Dotarin suhde omiin vanhempiinsa on lämmin, mutta melko etäinen. Hän auttaa vanhempiaan koko näiden elämän ajan, ja on kiitollinen siitä, että nämä ovat kasvattaneet häntä lempeästi ja ymmärtäväisesti. Silti hän lähti kotoa vain kymmenvuotiaana, eikä sen jälkeen tavannut vanhempiaan kovin usein, mikä toi heidän väleihinsä etäisyyttä.

Voidaan myös olettaa, että Dotarin ja tämän vanhempien kokemusmaailmat erosivat siinä vaiheessa jo huomattavasti toisistaan Dotarin eläessä rikkaan papiston keskellä, ja tämän vanhempien taas aavikolla köyhyyden rajalla. Toisaalta Dotarille suhde tämän omaan paimentolaisuuteen on tärkeä osa

hänen elämäänsä. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, kuinka hän yksityishenkilönä esittelee itsensä Tenaan poikana paimentolaisen tavan mukaan. ”Tenaan poikaan” hän myös liittyy kaikki omat hyvät puolensa ja pyrkimyksensä.

Vaikka paimentolaisten keskuudessa miesten välinen seksi on äärimmäisen hävettävää muutoin kuin pitkällä vaelluksilla, joilla naisia ei ole mukana, suhtautuu Dotarin isä poikansa suuntautumiseen ymmärtäväisesti. Muutenkaan Dotarin ja tämän perheen etäännyvät välit eivät tunnu liittyvän siihen, keneen tämä rakastuu, tai kenet tämä haluaa parikseen. Ne vain etäännyvät, kun he eivät näe kyllin usein tai vietä tarpeeksi aikaa yhdessä.

Aken suhde tämän omaan isään, Meetaan, on lämmin ja läheinen, samoin tämän suhde kasvattiveljeensä Karetaan. Meeta on yhteisössään hyvin arvostettu, samoin ovat ”Meetan pojat” joihin usein viitataan nimenomaan isänsä kautta. Meeta on myös aina tukenut arkaa, herkkää ja heikkovoimaista poikaansa, ja pitänyt tätä hyvänä sellaisena kuin tämä on. Myöskään Aken seksuaalinen suuntautuminen ei ole ollut tälle ongelma. Lisäksi vahva ja rohkea Kareta on poikien lapsuudessa puolustanut Akea ja on tälle läheinen myös näiden aikuisuudessa, vaikka nämä ovatkin luonteiltaan hyvin erilaiset.

Sen sijaan Dotariin Meeta ja Kareta suhtautuvat aluksi kielteisesti, koska tällä on huono maine ja nämä pitävät tätä epäilyttävänä. Ajan kuluessa Dotar alkaa työskennellä Meetan laivoilla ja auttaa Akea merikaupan järjestelyssä, mikä lopulta lähentää tätä ja Meetaa niin, että Meeta haluaa kutsua myös Dotaria pojakseen ja tehdä tästä täysivaltaisen perheensä jäsenen. Aluksi Kareta vastustaa sitä, mutta myöhemmin myös hänen välinsä Dotariin paranevat ja miehet oppivat ymmärtämään toisiaan ja luottamaan toisiinsa.

Myöskään tässä tapauksessa Karetaa ja Meetaa ei vaikuta häiritsevän se, että Aken kumppaneista toinen on samaa sukupuolta kuin tämä itse. Sen sijaan näitä epäilyttää Dotarin tausta ja entinen ylioppin virka, mahdollisesti myös tämän vieras kulttuuri. Toisaalta Meeta nostaa esiin myös sen, ettei Sirpin yhteiskuntajärjestelmä tunne kolmivanhempista perhettä, mistä voisi tulla ongelmia esimerkiksi silloin, kun Ake kuolisi ja Dotar jäisi täysin perinnöttömäksi.

5.2 Kuinka huonekunta suhtautuu: palvelijoihin laajentuva perhe

Suvun käsittelyn jälkeen siirryn nyt tarkastelemaan Maleen, Aken ja Dotarin huonekuntaa, eli muita heidän taloutensa asukkaita. Keskityn erityisesti heidän läheisimpiin palvelijoihinsa, vaikka heidän

talouteensa kuuluu myös vaihtuva joukko sotilaita ja muita palvelijoita. Olen kuitenkin rajannut käsittelyni siten, että olen ottanut mukaan erityisesti ne huonekunnan jäsenet, joiden asema muistuttaa perheenjäsenten asemaa, ja jotka myös viipyvät perheessä pidempään.

Dotarin, Aken ja Maleen lisäksi klaanipäällikön taloudessa elää heidän lisäksi runsaasti muutakin väkeä, sillä palatsin alueella asuu niin päällikön henkilökohtaisia sotilaita kuin palveluskuntaakin. Perheelle erityisen läheisiä ovat lastenhoitaja Heeli ja Aken henkilökohtainen palvelija Toima. Myöhemmin, kun klaanipäällikön virka on siirtynyt Nomille, Malee, Ake ja Dotar muuttavat Sirpiin. Siellä perheeseen adoptoidaan vielä yksi lapsi, Kouda, jolle palkattu imettäjä Elle on myös perheelle läheinen.

Tulkitsen nämä tärkeimmät huonekuntaan kuuluvat jäsenet myös perheen jäseniksi, sillä heidän asemansa vastaa monella tavalla perheenjäsenten asemaa, ja heidän sekä muun perheen välillä vallitsee voimakas kiintymys. Mielestäni laajennetun perheen käsite on siis perustellusti venytettävissä ainakin näihin perheen tärkeimpiin ja läheisimpiin työntekijöihin.

Tällainen perheen ja palvelijoiden muistuttaa Häggmanin kuvailemaa, vanhaa perhekäsitystä, jollainen oli aikanaan vallalla myös Suomessa. Ennen 1800-luvun loppupuolta keskeistä perheen määrittelyssä oli ruokakunta, huonekunta tai perhekunta, johon kaikki talon asukkaat automaattisesti kuuluivat. Kaikki myös elivät elämänä rinnakkain syöden ja usein nukkuenkin yhdessä. (Häggman 1994, 135.)

Toisaalta Autiomaalainen käsitys palvelijoista ei aina ole näin läheinen. Ennen kuin Malee ja Ake saavat vallan ja lopettavat orjuuden, Kratossa on palvelijoiden sijaan orjia. Näistä joko pidetään hyvää huolta tai sitten ei, riippuen siitä, miten hyödyllisiä ja arvokkaita nämä ovat. Etenkin talossa syntyneen ja kasvaneen orjan huonoa kohtelua pidetään kuitenkin jo tuolloin paheksuttavana.

Tämä käy ilmi esimerkiksi silloin, kun Ake ja Dotar hakevat siepatun Miima-lapsen erään Kratolaisen ylimyksen luota. Metallin jumalan papistoa pelätään, joten lapsi luovutetaan Dotarille helposti ja lapsen annetaan valita mukaansa jokin mieluinen lahja. Kalliiden esineiden sijaan Miima haluaa ottaa mukaan Heelin, vanhan naisorjan, joka on lohduttanut häntä. Tällöin ylimyksen taloudenhoitajan reaktio kuvaa hyvin sitä, kuinka orjasta on hankala päästä eroon tavalla, jota ei paheksuttaisi:

Hän [taloudenhoitaja] oli tyytyväinen, sillä oikeastaan oli helpotus päästä eroon Heelistä. Heeli oli hyödytön orja, mutta sellaisen ajamista kadulle pidettiin rumana. Näin oli varsinkin tällaisessa tapauksessa, kun orja oli talossa syntynyt ja kasvanut. Muut orjat kävivät hankaliksi, jos Heelin tapaisesta taakasta ei huolehtinut edes välttämävästi. (Tähtien kosketus 438.)

Myöhemmin orjuus lakkautetaan ja orjat vapautetaan, mutta usein nämä jäävät palveijoiksi entisiin koteihinsa. Näin on myös useiden Maleen, Aken ja Dotarin perheen orjien, kuten Heelin, tapauksessa. Näiden perheessä palveijoihin suhtaudutaankin aina kiintyneesti ja arvostaen. Dotarin kautta fokaloitunut kertoja kuvaa esimerkiksi Maleen ja Heelin suhdetta näin: ”Heeli ei ollut kovin hyväkuntoinen, mutta osallistui lastenhoitoon sen minkä pystyi [- -] Toisinaan vaikutti siltä, että Malee auttoi palvelijaansa enemmän kuin tämä häntä.” (Tulisydän 121.)

Samaten taloon palvelijaksi annettua tyttöä, Kirraa, Malee ohjaa niin äidillisesti, että tämän asema muistuttaa Dotarin silmissä enemmän tyttären kuin palvelijan asemaa. Vaikutelmaa lisää se, että tämä nukkuu yhdessä pienten prinsessojen kanssa, aivan kuten Häggman kuvaa talon tytärten ja piikojen suhdetta historiallisessa Suomessa (Häggman 1994, 135). Myöhemmin Kirra myös adoptoidaan yhdeksi perheen lapsista (ks. 4.1.1 Juridinen vanhemmuus).

Maleen ja tämän palvelijoiden asemaa tasavertaistaa myös se, että Malee on itsekin ollut elämässään sekä palvelija, että orja. Hän myös pitää useimmista taloustöistä ja tekee niitä mielellään, eikä siksi tarvitse kovinkaan paljon taloudenhoidollista apua tai pidä suurta määrää palvelijoita:

Heeli pystyi jo Maleen avuksi taloustöihin, joten Maleen mielestä temppelistä heidän käyttöönsä annettu orjatyttö oli tarpeeton, ja hänet oli palautettu varsinaisiin töihinsä. Malee oli huomauttanut, että hän oli itse ollut orja ja osasi edelleen tehdä orjan työt. Hän myös työskenteli mielellään, hänen mielestään aika kului sillä tavalla mukavammin. (Tähtien kosketus 452.)

Myöhemmin Sirpissä asuessaan Malee jatkaa samaan tapaan tehden mielellään kaikkia taloustöitä, myös työlästä pyykinpesua. Ake ja Dotar auttavat häntä kyllä, ja hänen taloudessaan on pari apulaisakin, sillä ”enhän muuten ehtisi tehdä mitään muuta kuin valmistaa ruokaa, siivota ja pestä pyykkiä” (Talvisateet 193).

Seuraavaksi käsittelen tarkemmin Heelin, Toiman ja Ellen hahmoja, eli niitä huonekunnan jäseniä, jotka kaikkein selvimmin nousevat perheenjäsenen asemaan, tai ainakin asemaan, joka on huomattavasti sellaisen kaltainen.

5.2.1 Heeli: palvelijuus, äitiys ja isoäitiys

Kuten kuvasin edellisessä yläluvussa, Heeli tulee talouteen *Tähtien kosketuksessa*. Hänen suhteensa Maleehen on kuitenkin paljon pidempi, sillä hän on ollut entisen klaanipäällikön, Maleen isän, orja. Lisäksi juuri hän on ollut Maleen lastenhoitaja tämän ollessa vauva. Miima ymmärtää tämän yhteyden tavatessaan Heelin ja haluaa siksikin saattaa tämän yhteen Maleen kanssa. Kun Heeli sitten tulee palatsiin Miiman kanssa, Malee tunnistaa tämän ja hämmästyttää niin, että pudottaa ompeluksensa. Sitten hän hakee Heelin ja taluttaa tämän istumaan parhaaseen tuoliin sekä lähettää Aken hakemaan tälle

viiniä. Nämä kaikki pienet toimet kuvaavat lämpöä ja kunnioitusta. Samaa kertoo myös se, mitä Malee Heelille sanoo:

– Olit ainoa entiseen elämäni kuuluva ihminen, jota todella kaipasin, Malee sanoi. – Olit minulle äiti, eihän minusta kukaan muu välittänyt. Minun käskettiin vain leikkiä ja olla poissa tieltä. Sinä olit ainoa, joka kuunteli minua ja jutteli kanssani. Olit ainoa, joka rakasti minua. (Tähtien kosketus 441-442.)

Myös Heeli itse on hyvin liikuttunut tavatessaan Maleen uudestaan. Hän on rakastanut tätä tämän ollessa lapsi, ja surrut tämän kadottua merellä. Hän on myös heti ymmärtänyt, ettei Kraton sen hetken hallitsijan vaimo, tämän löytämä vale-Malee, ole sama henkilö kuin tuo kauan sitten kadonnut lapsi. Hän ei ole voinut puhua siitä, koska kukaan ei uskoisi orjaa, mutta hän on tiennyt huijauksesta sen alusta saakka.

Kun Heeli on tullut taloon, Malee ja Ake vapauttavat tämän ja palkkaavat tämän sitten Maleen palvelijaksi ja Miiman hoitajaksi. Myöhemmin Heeli hoitaa myös perheeseen tulevia ottolapsia, etenkin näiden ollessa ihan pieniä. Hänen terveytensä ei koskaan salli kovin raskaita töitä, mutta hän on etenkin kaikille lapsille ja Maleelle hyvin tärkeä osa perhettä, isoäitimäinen, hellä ja hemmotteleva hahmo, joka viettää aikaa erityisesti perheen vauvojen ja pikkulasten seurassa.

Kun Maleen, Aken ja Dotarin hallitseman Krato joutuu vallankaappauksen partaalle, Heeli on myös se, joka lähetetään lasten kanssa turvaan Sirpiin, Aken isän luo. Tämä kertoo, että Heeliin luotetaan, ja lapset kokevat olonsa turvallisiksi tämän kanssa, ja että Heeli on tärkeä perheen vanhemmille. Lasten kanssa myös tämä lähetetään nimenomaan turvaan, pois vaaran tieltä.

5.2.2 Toima: palkollinen ja luotettu neuvonantaja

Akella ja tämän henkilökohtaisella palvelijalla Toimalla on myös hyvin tiivis ja läheinen suhde. Toisaalta se on selvästi hierarkkinen, toisaalta taas Toima ylittää usein valtuutensa, jos katsoo sen tarpeelliseksi. Häneen luotetaan syvästi, ja hän saakin yleensä tehdä omat ratkaisunsa tai tarjota niitä Aken ratkaisujen tilalle. Samanlainen tuttavallinen ja kiintynyt suhde Toimalla on myös Dotariin ja Maleehen, jotka nämäkin luottavat tähän hyvin paljon. Myös lapsille, erityisesti pienelle Jaano-prinssille, Toima on läheinen ja merkittävä perheenjäsen.

Toiman tehtäviin kuuluvat kaikenlaiset pienet askareet Aken ja tämän perheen avustamisessa. Hän laittaa tarjolle ruokia, valmistelee huoneita ja auttaa pukeutumisessa ja lastenhoidossa. Merkittävä osa Toiman tehtävästä tuntuu kuitenkin olevan myös Aken ja Dotarin neuvominen. Hän moittii Akea, jollei tämä käyttäydy riittävän muodollisesti vieraiden seurassa, ja esimerkiksi kieltää tätä lähtemästä saattamaan Dotaria matkalle, kun tämän lähdön pitäisi pysyä salassa. Aken suhtautuminen näihin

neuvoihin, ja suoriin käskyihinkin, on hyvin sävyisä. Hän vain myöntää Toiman olevan oikeassa, ”kuten tavallista” (Tulisydän 151).

Nopeasti Toima alkaa suhtautua samoin myös Dotariin. Kun tämän matkaan lähdön yhä pitäisi pysyä salassa, eikä tämä tahtoisi piilottaa hiuksiaan Aken neuvon mukaan, Toima puuttuu asiaan ja käskää tätä tottelemaan. Dotar tekee niin ja Ake huomauttaa Toiman jo komentelevan Dotaria samoin kuin tällä on tapana komennella häntä. Dotar ei kuitenkaan pahastu, vaan huomauttaa vain kometelelevan palvelijan olevan ”kullan arvoinen” (Tulisydän 152.) Samankaltainen alhaalta ylös tuleva käskytyks jatkuu läpi teosten, ja siitä myös lasketaan leikkiä myöhemminkin:

– Sinun on paras totella häntä, Ake sanoi ruhtinaalle. – Hän pitää minut ja Dotarin ankarassa kurissa eikä varmaan säästä sinuakaan.

– Klaanipäällikkö, leikinlaskusi on sopimatonta noin korkea-arvoisen vieraan kuunneltavaksi, Toima sanoi. (Tuulen tavoittelua 387.)

Kun Dotar tunnustaa rakkautensa Akelle ja Ake kehottaa Toiman järjestämään heille yhteisen huoneen, Toima hymyilee palatessaan leveästi, vaikka yrittää näyttää ilmeettömältä. Kun Dotar näyttää moittivalta, hän pahoittelee selittäen olevansa ”niin iloinen isäntäni puolesta, etten pysty kätkemään sitä” (Tulisyän 146). Dotar naurahtaa ystävällisesti ja toteaa, ettei se ole suuri virhe. Kohtaus kuvaa hyvin sitä, kuinka kiintynyt Toima Akeen on, ja kuinka iloinen hän on tätä kohdanneesta onnesta. Samalla siinä näkyy myös enemmän muodollisuutta, kuin hänen ja Dotarin myöhemmissä keskusteluissa.

Yllä kuvattu keskustelu jatkuu siten, että matkalle lähdössä oleva Dotar pyytää Toimaa suojelemaan Akea. Kratoa vaivannut kuivuus on saanut kansan näkemään nälkää, ja rikas ylhäisö, joka vastustaa Maleen ja Aken tuloerojen pienentämiseen pyrkiviä uudistuksia, on käyttänyt tilaisuutta hyväkseen. Niinpä palkatut kansankiihottajat yrittävät nostattaa kansaa kapinoimaan. Dotar tietää tämän, samoin kuin sen, että Ake luottaa Toimaan ”niin kuin vain hyvään palvelijaan voi luottaa” (Tulisydän 146).

Dotar pyytää siis Toimaa suojelemaan Akea ja antaa hänelle sitä varten kultaa, jota ei tarvitse tilittää takaisin, ja rautaisen tikarin tämän pronssiaseen tilalle. Toima ei oikeastaan saisi kantaa asetta, mutta hän on itsekin huolissaan isännästään, ja on siksi kantanut tikariaan jo ennen Dotarin pyyntöäkin. Niinpä, kun Dotar lupaa palkita Toiman palattuaan, tämä vastaa:

– Teen sen ilman palkkiotakin niin hyvin kuin pystyn, Toima vakuutti. – Jos uskallan vielä hiukan poiketa hyvistä tavoista ja puhua itsestäni, niin olen kiintynyt isäntääni ja ymmärrän myös hänen merkityksensä Kraton kansan tulevaisuuden kannalta. Mutta eikö isäntäni turvallisuuden takia pitäisi karkottaa Kratosta Erma, joka suunnittelee kapinaa?

Dotar hymyili.

– On hyvä, että olet selvillä Erman aikeista, hän totesi. – Karkotusmääräystä ei kuitenkaan voi antaa, kapina puhkeaisi heti. Ake yrittää hallita tilanteen neuvottelemalla, turvaa sinä hänet, ettei vastapuoli ratkaise asiaa tikarilla. (Tulisydän 148.)

Dotar luottaa Toimaan siis niin paljon, että hän on valmis uskomaan tälle Aken hengestä huolehtimisen. Kuten yllä olevasta sitaatista käy ilmi, asian merkitys on huomattava niin poliittisesti kuin henkilökohtaisestikin. Aken ja Dotarin syvä kiintymys tekee asiasta syvästi henkilökohtaisen, kun taas Aken merkitys kansalle tekee siitä yhteiskunnallisen. Dotar ei siis jätä palvelijan haltuun vain kumpuninsa henkeä, vaan myös valtakunnan tulevaisuuden.

Toimaan ei tässäkään asiassa luoteta turhaan, sillä hän todella pelastaa tikarillaan salamurhayrityksen kohteeksi joutuneen Aken. Hänet hakee apuun Kirra, yksi perheen lapsista. Hän on juuri kuullut juonittelijoiden puhuvan koko perheensä salamurhasta. Silti hän on rauhallinen ja uskoo Toiman kykenevän ratkaisemaan ongelman kuin ongelman:

Palatsin muiden lasten tavoin Kirrakin oli tottunut pitämään Toimaa lähes kaikkivoipana. Aken henkilökohtainen palvelija hoiti leikeissä tulleet pienet kolhut ja siivosi pois vahingossa rikkoutuneet esineet ennen kuin Malee tai Ake ehti huomata niitä. Kirra oli varma, että Toima tietäisi, mitä piti tehdä. (Tulisydän 499.)

Myöhemmin myös salamurhan suunnittelussa mukana ollut korkea-arvoinen Metallin jumalan pappi tunnustaa Toiman arvon. Hänen tilanteensa on muuttunut siten, että klaanipäällikön kuolema ei enää hyödyttäisi häntä, joten hän on tyytyväinen, kun suunnitelma ei onnistunutkaan. Kun pappi sitten tunnustaa palvelijan antaman avun arvon, Toima itsekkin selvästi ottaa sen kohteliaisuutena – joskin ehkä sarkastisena sellaisena.

– Minua ilahduttaa, että olette terveitä ja hyväkuntoisia, pääjohtaja ja klaanipäällikkö, hän sanoi. – Ilmeisesti klaanipäällikkö on saanut apua palvelijalta, joka ei ollutkaan aseeton, vaikka niin on annettu ymmärtää.

Toima kumarsi kuin kohteliaisuudelle. (Tulisydän 562.)

Samankaltaista luottamusta Toimaan osoitetaan myöhemminkin esimerkiksi silloin, kun palatsissa vieraana ollut ylimys joutuu salamurhan kohteeksi. Koska tekijää ei tiedetä, uutinen ei saa levitä tai joutua kenenkään ulkopuolisen korviin. Niinpä kaikesta henkilökunnasta vain Toimalle kerrotaan, mitä on tapahtunut. Kaikkein parhaiten Toiman, Aken ja Dotarin suhdetta kuvaakin seuraava kohtaus, jossa Toima harjaa salamurhasta selvinneen, palatsissa yhä vieraana olevan ylimyksen hiuksia:

Ruhtinas istui leposohvalla, ja Toima harjasi hänen hiuksiaan luontevasti, kuin sellainen olisi kuulunut hänen päivittäisiin tehtäviinsä. Ake katsoi Toimaa hymyillen. Hän ja Dotar huolehtivat hiuksistaan ilman palvelijan apua.

– Minulla on paljon taitoja, jotka jäävät käyttämättä sinun ja Dotarin palveluksessa, Toima sanoi Akelle. – Minulla on ennen teitä ollut hyvinkin vaativia isäntiä.

- En nykyisin oikein osaa edes pitää sinua palvelijana, Ake sanoi. – Olet ollut luotettuni niin kauan, että tunnut yhteistyökumppanilta.
- Sitähän hyvä palvelija muistuttaa, ruhtinas myönsi. (Tuulen tavoittelua 396.)

5.2.3 Elle: statuksen parantuminen, ystävystyminen ja kiintyminen

Ellen roolista Malen, Aken ja Dotarin perheessä on vaikea puhua mainitsematta Kouda-vauvaa. *Talvisateissa* perhe adoptoi vielä yhden lapsen, Koudan. Tuolloin he asuvat jo Sirpissä ja kaikki muut heidän lapsensa ovat jo hyvän aikaa sitten kasvaneet aikuisiksi. He ovat päättäneet, etteivät ota luokseen enää lisää lapsia, mutta päätös murenee, kun pakolaisia kuljettava laiva uppoaa aivan sataman tuntumassa. Merestä pelastettujen joukossa on viimeisillään raskaana olevan nainen, joka kuitenkin kuolee synnytykseen. Tämän kuoltua parantaja ojentaa vastasyntyneen vauvan auttamassa olleelle Dotarille, jotta tämä pitäisi sitä lämpimänä paitansa alla. Sen jälkeen Dotar ei enää henno luopua lapsesta, ja perhe päättää adoptoida sen.

Koska Koudaksi nimetty vauva on vastasyntynyt, on perheen palkattava sille imettäjä. Elle on heille ennestään ainakin etäisesti tuttu nuori nainen, joka elää myymällä itseään. Malee, Dotar ja Ake ovat aiemminkin pohtineet, kuinka vähävaraista Elleä voisi auttaa ilman, että se tuntuisi tästä alentuvalta. Koudan syntymän aikaan Ellellä itselläänkin on vastasyntynyt vauva, ja häneltä tulee runsaasti maitoa. Niinpä hän suostuu mielellään, kun Malee pyytää häntä Kouda-vauvan imettäjäksi. Samalla Malee lupaa, että halutessaan Elle voi jäädä auttamaan häntä lastenhoidossa imetyksen päätyttyäkin.

Vaikka yhteiskunta tuntuu katsovan Elleä alaspäin, suhtaudutaan häneen perheen piirissä aina kunnioittavasti. Alentuvuuteen ja pilkkaan tottuneena hän puolustautuu helposti olemalla uhmakas ja teräväkielinen, mutta Aken, Maleen ja Dotarin seurassa hän muuttuu vapautuneeksi ja hyväntuuliseksi. Kodin ulkopuolella hän kuitenkin arkailee, sillä elämänmuutoksen myötä hän menettää suojauksen, jonka on saanut uhmaamalla muiden käsityksiä sovinnaisuudesta. Tämän vuoksi hän tukeutuu mielellään eritoten Dotariin:

Meetan luona hän [Elle] tapasi hakeutua Dotarin lähelle kuin olisi turvautunut häneen. Yleensä se ei herättänyt huomiota, vaan vaikutti luontevalta ainakin silloin, kun Dotar huolehti Koudasta. Kerran joku Meetan laivamiehistä kuitenkin keksi nimittää Elleä Dotarin vaimoksi, ja siitä kehiteltiin sitten pilapuheita. Elle ei vaikuttanut harmistuneelta, joten edes Dotar ei vaivautunut kieltelemään.

Kuten yllä olevasta sitaatista käy ilmi, Elleä kiusoitellaan ja pilkataan, joskus enemmän ja joskus vähemmän ystävällisesti. Dotar tai muut perheenjäsenet eivät puutu tähän silloin, jos se ei tunnu vaivaavan Elleä, mutta katkaisevat sellaiset ilkeydet, jotka eivät tunnu tästä hyvältä. Samoin tekevät

muut näiden läheiset, esimerkiksi Aken isä Meeta, jonka kuullen Ellestä ei voida puhua pahaa, ja joka olettaa samaa myös kaikilta palkollisiltaan:

– Mutta en pilkkaisi naista, joka myi minulle sen, mitä tunsin tarvitsevani. Jos siinä oli jotain häpeämistä, häpeä on pelkästään ostajan. Ja tuollaisten palvelujen myyminen on Ellen menneisyyttä. Hän on poikani perheen palveluksessa, eikä häntä loukata minun katonni alla. En voi valvoa teitä jatkuvasti, joten velvoitan teidät huolehtimaan omassa keskuudessanne, että Ellestä loukkaavasti puhuva ohjataan välittömästi täältä miehistön tiloihin, kunnes hän oppii käyttäytymään paremmin. (Talvisateet 96.)

Kun Meeta on kerran puuttunut Elleen kohdistuvaan pilkkaan, kaikki hänen työntekijänsä alkavat kohdella Elleä kunnioittavammin kuin ennen. Johtuipa tämä siitä, että he ymmärtävät toimineensa väärin, tai siitä, että nämä pelkäävät moitteita, lopputulos on sama. Ellen sosiaalinen status kohoaa ja suhtautuminen tähän muuttuu sitä myötä kunnioittavammaksi.

Yhtä kaikki Elleellä on vaikeuksia sosiaalisissa suhteissa kodin ulkopuolella, etenkin, jos hän ei liiku sellaisen perheenjäsenen kanssa, jonka status on korkeampi. Ellen oman statuksen noustua hänen entinen tuttavapiirinsä vieroksuu häntä, kun taas toisaalta miehet yhä odottavat häneltä entisenlaisia, seksuaalisia palveluksia. Status on siis toisaalta noussut liikaa ja toisaalta liian vähän, mikä tekee uusiin ihmisiin tutustumisen vaikeaksi. Ellen ratkaisu tähän on, että hän tahtoo oppia lukemaan ja opiskella muutoinkin. Hän uskoo, että silloin hänen menneisyytensä ei enää painaisi häntä niin paljon. Toiveen kuultuaan Dotar vie hänet palatsin kirjastoon harjoittelemaan:

– Hän on Elle, Dotar esitteli. – Hän haluaisi opetella lukemaan. Minä ja Ake ja Malee tietenkin osaisimme opettaa, mutta Ellen mielestä se olisi juhlallisempaa täällä.

– Ehkä täällä on liian juhlallista, Elle sanoi epäröiden. – Mutta kotona olisi vaikea keskittyä, eikä minulla ole vapaailtoinani mitään paikkaa, minne menisin. Maleen mielestä minulla pitää olla vapaailtoja, hän hoitaa silloin molemmat lapset. (Talvisateet 231.)

Elleen kohdistuvan pilkan lisäksi Malee, Dotar ja Ake huolehtivat siitä, ettei kahden vauvan imetys kävisi tälle liian raskaaksi. Se on kuitenkin väsyttävää etenkin, kun Koudaa on syötettävä lyhyin välein myös öisin. Niinpä Ellen ei Maleen mielestä tarvitse tehdä mitään muita kotitöitä, vaikka tämä auttaisi niissä mielellään. Lisäksi Malee ja Dotar pyrkivät järjestämään Ellelle vapaa-aikaa ja mahdollisuuksia päiväunien nukkumiseen sekä opiskeluun. Tällöin jompikumpi heistä huolehtii molemmista lapsista, myös Ellen omasta. Tämäkin kertoo kunnioituksesta Elleä ja Ellen jaksamista ja toiveita kohtaan.

Yhtä kaikki myös Ellen rooli perheessä on arvostettu, ja hänestä tulee Maleelle, Akelle ja Dotarille nopeasti myös ystävä, kuten Heelistä ja Toimasta aiemmin. Kun hän löytää miehen, johon rakastuu, hän lykkää muuttamistaan yhteen tämän kanssa. Tämä johtuu siitä, että hän tahtoo ensin imettää Koudan loppuun saakka ja muutoinkin auttaa Maleeta lastenhoidossa. Ake ja Dotar lähtevät samoihin

aikoihin matkalle, mikä on – imetyksen lisäksi – toinen syy siihen, ettei Elle tahdo jättää Maleeta yksin, vaan haluaa auttaa tätä kunnes miehet palaavat. Tämä kertoo paljon siitä, kuinka läheinen ja kiintynyt hänen suhteensa Maleehen ja muuhun perheeseen jo on.

Ylipäänsä kaikkia perheen palveluskunnan jäseniä yhdistää se, että näitä kohdellaan melkein kuin perheenjäseniä. Myös lapset ovat kasvaneet näiden kanssa ja suhtautuneet näihin vanhempien tapaan kiinteinä, olennaisina osina elämäänsä. Tämä tekee palveluskunnasta enemmän kuin vain työntekijöitä. He ovat osa laajennettua, itse valittua perhettä, joka rakentuu Maleen, Aken ja Dotarin henkilöahmojen ympärille.

Valitseminen ja lähipiirinsä kokoaminen on oleellista myös silloin, kun polyamoriset perheet (tai muut seksuaalivähemmistöihin kuuluvat perheet) valitsevat itse läheisensä ja luovat uusia, epäperinteisiä tapoja suvun ja yhteisön muodostamiseen, kuten Sheff selittää. Tärkeä osa tätä prosessia on uusien olemisen tapojen tutkiminen, uskaltautuminen biologisten ja juridisten sidosten tuolle puolen. Tällaista itse valittua ja koottua läheisten suhteiden verkostoa Sheff nimittää termeillä *chosen family* ja *chosen kin*. (Sheff 2015, 208).

Vaikka Sheff viittaa yllä kuvaamillani termeillä lähinnä polyamoristen perheiden joskus monimutkaisiinkin kumppanuus-, seurustelu- ja ystävyysuhteisiin, sekä muuhun intiimiin suhdeverkostoon, voidaan mielestäni Maleen, Aken ja Dotarin tärkeimmät työntekijät laskea heidän itse valitsemaansa perheeseen kuuluviksi. Nämä ihmissuhteet ovat heille merkittäviä ja tärkeitä, sekä muodostavat olennaisen osan heidän lastensa kasvuympäristöä. Muutenkin Heelin, Toiman ja Ellen roolit perheessä muistuttavat erilaisten sukulaisten ja perheenjäsenten rooleja – esimerkiksi Heeli on lapsille isoäidin kaltainen hahmo, Maleelle taas melkein kuin oma äiti. Toima taas on Akelle läheinen ystävä ja neuvonantaja, melkein veljen kaltainen hahmo. Myös Ellestä tulee perheelle hyvin läheinen, etenkin Dotarin kanssa tämän suhde on miltei sisaruksellinen.

6. PÄÄTÄNTÖ

Tässä pro gradu -työssäni olen tutkinut fiktiivisen, polyamorisen perheen kuvausta Taru ja Tarmo Väyrysen *Vuorileijonan varjo* -fantasiakirjasarjassa. Aihettani olen lähestynyt yksityiskohtaisen lähiluvun kautta tarkastellen erityisesti kyseiseen perheeseen kuuluvia henkilöahmoja ja näiden välillä vallitsevia ihmissuhteita, kuten puolisuoutta ja vanhemmuutta.

Tutkimuskysymyksikseni määrittelin työni alussa sen, miten kyseistä polyamorista suhdetta ja -perhettä kuvataan sekä sen, kuinka perheeseen teoksen sekundaarisessa maailmassa suhtaudutaan. Lisäksi pohdin myös sitä, kuinka perheen representaatio ja fiktiivisen yhteiskunnan asenteet peilaavat meidän yhteiskuntaamme ja sen mahdollisia ennakkoluuloja.

Tutkimukseni tärkeimpänä motiivina on polyamoristen suhteiden näkymättömyys sekä tieteellisessä tutkimuksessa että populaarikulttuurissa. Tieteellisen tiedon ja kulttuuristen representaatioiden vähyys vaikeuttavat aiheeseen liittyvän tiedon löytämistä ja voivat sillä tavoin ylläpitää ja jopa luoda aiheeseen liittyviä ennakkoluuloja. Myös roolimallien, vertaistuen ja samaistumiskokemusten löytäminen voi olla vaikeaa niin kauan, kuin populaarikulttuuri ei juurikaan tarjoa polyamorian representaatioita.

Työssäni vertailen useampaa polyamorian määritelmää, mutta kaikkiaan tarkoitan sillä intiimiä suhdetta, johon kuuluu yli kaksi osapuolta, ja joka on tasa-arvoinen ja yhteisymmärrykseen perustuva. Työni kannalta olennaista on myös se, että polyamorisissa suhteissa kumppaneiden ”välinen rakkaus voi ilmetä yhtä lailla romanttisissa kuin aromanttisissakin muodoissa ja sisältää tai olla sisältämättä seksuaalista kanssakäymistä” (Rickert & Veaux 2018, 36).

Tarkastelemani fiktiivinen perhe muodostuu kolmesta aikuisesta ja näiden ottolapsista. Perhe saa alkunsa Maleen ja Aken henkilöihahmojen osin poliittisesta, osin ystävyyteen perustuvasta avioliitosta. Perinteisestä avioliittokäsityksestä heidän liitonsa eroaa siten, että Ake on mies, joka tuntee seksuaalista vetoa vain toisiin miehiin, kun taas Malee on nainen, joka ei tunne seksuaalista vetoa lainkaan. He ovat kuitenkin parhaat ystävät jo pitkältä ajalta, ja heidän tarkoituksensa on ”elämänpituisen ystävyuden ja yhteistyön” luominen (Tähtien kosketus 427).

Avioliiton alusta asti siinä on olemassa paikka kolmannelle jäsenelle. Kosittuaan Akea Malee jatkaa huomauttamalla: ”Jos sinä joskus löytäisit miehen, jota rakastat, hän olisi ilman muuta tervetullut perheeseemme” (Tulisydän 427). Myöhemmin Ake ystävyystyykin Dotar-nimisen miehen kanssa, johon hän pikkuhiljaa myös rakastuu. Kun Dotar sitten viettää lähes kaiken vapaa-aikansa Maleen ja Aken kotona, pyytää Malee tätä asumaan heidän luokseen.

Sosiaaliselta statukseltaan Maleen, Aken ja Dotarin perhe on hyvin korkea, sillä Malee ja Ake muodostavat Krato-nimisen valtion hallitsijaparin. Dotar taas on pitkään vaikutusvaltaisen Metallin jumalan temppelin ylipappi. Korkea sosiaalinen asema suojaa heitä ja heidän lapsiaan melko hyvin yhteiskunnan osoittamalta stigmalta, muttei silti kykene suodattamaan sitä täysin. Tätä voidaan verrata meidän maailmaamme, sillä esimerkiksi amerikkalainen tutkija Elisabeth Sheff toteaa statuksen

suojaavaan joiltakin perhemuotoon liittyviltä seurauksilta, tai ainakin antavan keinoja syrjinnän ja ennakkoluulojen käsittelemiseen (Sheff 2015, 31).

Maleen, Aken ja Dotarin suhde pakenee näitä määrittelyjä, sillä siinä on piirteitä sekä triadista, että vee-suhteesta. Kaikki sen osapuolet ovat toisilleen hyvin läheisiä, asuvat yhdessä ja katsovat olevansa saman perheen jäseniä, mikä muistuttaa triadia. Toisaalta Ake voitaisiin kuitenkin nähdä suhteen keskushenkilönä, joka yhdistää Maleen ja Dotarin, kuten vee-suhteessa. Sheff käyttää määrittelyn keskeisinä keinoina seksuaalisia suhteita, jotka yhdistävät triadin kaikkia osapuolia, mutta vee-suhteessa puuttuvat kahden henkilön väliltä. Tällainen määritelmä ei kuitenkaan ole tarkastelemassani fiktiivisessä perheessä relevantti, koska Maleella ei ole seksuaalista suhdetta kumpaankaan puolisoonsa.

Yhtä kaikki teosten sekundaarisessa maailmassa vain harvat perheen ulkopuoliset näyttävät ymmärtävän suhteen polyamorisen luonteen. Useimmat olettavat, että Maleen ja Aken liitto on tyhjä, poliittinen kulissi, kun taas Dotarin ja Aken suhde on siihen verrattuna kiintymykseen tai vähintään himoon perustuva rakkaussuhde. Näin perheeseen kohdistuu yleensä kahdenlaista stigmaa, joista ensimmäinen liittyy homoseksuaalisuuteen, toinen kulissiavioliittoon. Sen sijaan harvoin perhettä kohtaan osoitetaan ennakkoluuloja ensisijaisesti sen polyamorisen luonteen vuoksi.

Homoseksuaalisuuteen liittyvän häpeän ja ennakkoluulojen käsittely on läpi teossarjan voimakasta, mutta erityisesti sitä tapahtuu *Tulisydämässä*, jossa Aken ja Dotarin parisuhde saa alkunsa. Ake on kotoisin vapaamielisestä Sirpistä, jossa miesten väliset suhteet nähdään samanarvoisina miesten ja naisten välisten suhteiden kanssa. Dotar sen sijaan on syntyperäinen kratolainen, ja Kratossa suhtautuminen homoseksuaalisuuteen on hyvin kielteistä ja stigmatisoitua. Keskeinen osa heidän suhteensa syntyä onkin häpeästä luopuminen ja oleminen ylpeästi juuri sellainen kuin on.

Maleehen liitetyt ennakkoluulot sen sijaan koskevat sitä, että Ake on nainut hänet vain saadakseen hänen perimysoikeudellaan vallan Kratossa. Heidän liittonsa nähdään ulkopuolisten silmin usein merkityksettömänä ja kulissinomaisena. Tällainen näkemys liittää Maleehen stigman, joka tekee hänestä vähäarvoisen ja jopa uhrattavan pelinappulan. Huomattavaa on, että tässä ennakkoluulot kohdistuvat myös suhteen kolmihenkilöiseen rakenteeseen, sillä niihin liittyy oletus, jossa kolmen henkilön välillä ei mitenkään voi olla tasa-arvoista, toimivaa ja rakkaudellista liittoa.

Perheen ulkopuoliset ihmettelevät toisinaan sitä, kuinka Ake on perheensä muodostanut, tai viittailevat muutoin perheen mielestään omituiseen rakenteeseen. Silti on selvää, että perheen ulkopuolisten henkilöhahmojen on vaikea tunnistaa kolmen henkilön suhteen todellista luonnetta, vaikka he seuraisivat sitä läheltäkin. Tämä peilautuu myös meidän maailmaamme sillä, Sheff (2015, 224-225) mainitsee yhdeksi, stigmalta suojaavaksi piirteeksi polyamorisisissa liitoissa sen, ettei niitä osata tunnistaa.

Koska niitä ei havaita, eikä niiden muotoa ymmärretä, ei niihin välttämättä osata liittää myöskään ennakkoluuloja, joita tosin voi ilmestyä, mikäli suhteen todellinen luonne jossain vaiheessa selviää.

Keskeinen piirre Maleen, Aken ja Dotarin henkilöhahmojen keskinäisissä suhteissa on tekojen korostuminen. Avunanto, yhteistyö ja toisen tukeminen ovat heidän arkensa perustana. Surun tai hädän kohdatessa tuki korostuu, ongelmia ratkaistaessa taas painottuu yhteistyö. Arjessa kaikki kolme hahmoa, tai vähintään kaksi heistä, kuvataan usein viettämässä aikaa yhdessä kodin askareiden parissa puuhaillen tai keskustellen. Ylipäänsä myös keskustelun merkitys heidän suhteessaan on suuri – he kykenevät antamaan tukea, neuvottelemaan, sopimaan, suunnittelemaan ja lohduttamaan toisiaan lähes tilanteessa kuin tilanteessa.

Keskustelu yhteyden olennaisia edellytyksiä ovat rehellisyys, luottamus ja myötätunto. Ne ovat piirteitä, jotka korostuvat niin perheen aikuisten keskinäisissä suhteissa kuin vanhempien ja lasten välisissä suhteissakin. Samalla ne ovat juuri niitä kommunikointitaitoja, joita myös todellisen maailman polysuhteissa arvostetaan, kuten Veux ja Rickertkin toteavat. Niiden avulla voi hallita omaa mustasukkaisuuttaan, ilmaista omia tunteitaan ja tarpeitaan sekä kantaa vastuuta omista tunteistaan. (Veux & Rickert 2019, 100.)

Pitkälti edellä kuvattujen kommunikointitaitojen ansiosta Malee, Ake ja Dotar puhuvat toisilleen hyvin avoimesti ja vapaasti kaikenlaisista aiheista. Heidän ei ylipäänsä kuvata salaavan toisiltaan mitään. Dotar tosin toteaa uskaltavansa olla täysin oma itsensä vain Aken seurassa, ja vain osittain Maleen ja lasten kanssa. Silti myös hän pyrkii kertomaan omista toiveistaan ja tarpeistaan ja etenkin kuuntelemaan muiden toiveita ja tarpeita. Myös lapsille kaikki perheen aikuiset tahtovat kertoa asiat totuudenmukaisesti ja suoraan. Esimerkiksi kaikenlaisiin erilaisuutta koskeviin kysymyksiin he yrittävät aina vastata kiertelemättä.

Mustasukkaisuutta Maleen, Aken ja Dotarin välille ei kuvata lainkaan, vaikka Dotar kadehtiikin joskus Maleen vakaata ja itsevarmaa luonnetta. Tätäkin tunnetta kuvataan silti katkeruuden sijaan ensisijaisesti ihailuna ja haluna oppia olemaan enemmän Maleen kaltainen. Toisistaan tai toisilleen perheen aikuiset jäsenet eivät ole mustasukkaisia. Sen sijaan heidän välilleen kuvataan myötäiloa, jossa kolmannelle osapuolelle tuottaa mielihyvää tietää, että toiset nauttivat keskinäisestä suhteestaan. Esimerkiksi Dotarista on mukavaa katsella, kuinka Ake ja Malee puuhailevat Maleen ompelutöiden parissa.

Kuten aiemmin mainitsin, Maleen henkilöhahmo ei koe lainkaan seksuaalista vetovoimaa tai ihastumista, ja hän viiittaakin suhteeseensa Aken kanssa usein ystävyys- tai sisaruksellisuutena. Samoin Dotariin hän toteaa olevansa kiintynyt tavallaan sisarusten tapaan. Silti hän käyttää etenkin Akesta

puhuessaan sellaisia ilmauksia kuin rakkaus ja rakastuminen, ja pitää tätä olennaisesti nimenomaan puolisonaan. Näin Maleen ja Aken suhde on nimenomaan parisuhde, vaikkei siihen kuulu samanlaista seksuaalista aspektia kuin Aken ja Dotarin välillä on.

Kaikille kolmelle henkilöahmolle keskeistä on myös ajatus perheeseen kuulumisesta. Heille perhe merkitsee yhteisöä, joka rakentuu kodin ympärille. Niinpä siihen kuuluvat kaikki kodin asukkaat – siis Malee, Ake, Dotar ja lapset, sekä heidän palvelijansa. Kodin ulkopuolelle laajentuessaan perhe käsittää myös heidän sukulaisensa ja tärkeimmät ystävänsä. Perheen sydämen muodostaa Malee, koska tunne kodista on nimenomaan tämän luoma. Malee rakentaa onnellisuuden lapsille, jotka hän myös valitsee – mikä tapahtuu käytännössä siten, että hän tarjoaa kodin kaikille niille, joita kukaan muu ei halua adoptoida.

Maleen, Aken ja Dotarin vanhemmuutta tarkastellessani olen jakanut vanhemmuuden juridiseen, sosiaaliseen ja biologiseen/geneettiseen vanhemmuuteen. Näistä jälkimäisintä Maleen, Aken ja Dotarin perheen sisällä ei esiinny, sillä kaikki heidän lapsensa ovat ottolapsia. Muutaman heidän lapsensa tapauksessa geneettinen vanhemmuus on silti olennaista, sillä myös biologiset vanhemmat ovat läsnä näiden lasten elämässä. Keskeisimmässä roolissa perheessä on sosiaalinen vanhemmuus, mutta myös juridisella vanhemmuudella on tarkastelussani tärkeä osa.

Juridinen vanhemmuus jakautuu perheessä siten, että perheen kahdeksasta lapsesta kuusi merkitään juridisesti vain Maleen ja Aken lapsiksi. Tämä sisällyttää heidät Kraton perimysjärjestykseen ja tekee heistä Kraton prinsessoja ja prinsejä. Samalla tällainen käytäntö nimeää heidän juridisiksi vanhemmiksi nimenomaan Maleen ja Aken.

Ensimmäisen poikkeuksen lapsien joukossa tekee yli kymmenvuotiaana adoptoitu Kirra, joka ei tahdo vallanperijäksi. Niinpä hänet merkitään vain Dotarin ottolapseksi, jolloin hänen ei tarvitse olla mukana perimysjärjestyksessä. Poikkeavuudessaan tämä on perheen korostunein juridisen vanhemmuuden sidos. Kirra kyllä kasvaa yhdessä muiden lasten kanssa eikä juridisen vanhemmuuden erilaisuus näy hänen arjessaan. Silti tuo laillinen sidos luo Kirran ja Dotarin välille erityisen kiintymyssuhteen, joka säilyy Kirran aikuisuuteen saakka.

Perheen viimeinen lapsi, Kouda, adoptoidaan paljon muita myöhemmin. Kaikki tämän vanhemmat ovat silloin jo jättäneet hallitsijantehtävänsä ja asuvat rauhallisessa Sirpissä. Siellä laki on jonkin verran joustavampi kuin Kratossa, ja ilmeisesti pieni Kouda merkitäänkin kaikkien vanhempinsa lapseksi. Tätä ei teoksissa sanota ihan suoraan, mutta näin annetaan ymmärtää.

Kuvatessa kolmivanhempaista perhettä, puretaan ja rakennetaan uudelleen vanhemmuuden rooleja ja käytänteitä, sillä perinteiseen kahden vanhemman malliin perhe ei enää sovi. *Vuorileijonan varjossa* lapset kutsuvat yleensä Maleeta äidiksi, Akea isäksi ja Dotaria tämän nimellä jopa niin, että siitä tulee yleisnimen kaltainen vanhemmuusrooli. Ainakin Amina on lapsuudessaan kuvitellut, että kaikilla lapsilla on äiti, isä ja dotar. Tässä jaossa äidin tehtävänä on huolehtia siitä, että arki on onnellista ja turvallista, isän tehtävänä on tukea äitiä ja ratkaista pienet kiistat, kun taas dotaria tarvitaan silloin, kun kyseessä on huolia tai vakavia ongelmia. Tosin perheen nuorimmalle lapselle, Koudalle, tilanne on erilainen, sillä hänen elämässään myös Dotar on hyvin äidillisessä roolissa.

Lapsihahmojen representaatioita tarkastellessa näyttäisikin siltä, että suurin etu, jonka he vanhempiensa polyamorista suhteesta saavat, on resurssien määrä. Perheen korkean statuksen huomioiden rahaa ja varallisuutta heillä olisi muutenkin yllin kyllin. Sen sijaan aika on hallitsijaperheessä rajallinen resurssi, jota politiikkaan liittyvät tehtävät ja huolet kuluttavat, samoin kuin lapsiluvun suuruus. Kolmen vanhemman perheessä on kuitenkin yksi aikuinen enemmän kuuntelemassa lasten huolia ja pitämässä näille seuraa silloinkin, kun tilanne on kiireiden tai vaikeuksien täyttämä.

Lopulta suurin osa hallitsemiseen liittyvistä käytännöntehtävistä jää Akelle, kun taas Malee ja Dotar omistavat valtaosan ajastaan lapsille. Malee nauttii arjen askareista ja erityisesti pikkulasten hoidosta, kun taas Dotar ylipapin tehtävästään luovuttuaan omistautuu perheen isompien lasten opettamiseen. Tämän lisäksi hän on mukana yhteiskunnallisissa toimissa vastaten Kraton vammaisten asioista, mutta suuren osan ajastaan hän viettää silti perheen lasten parissa. Koska Maleen aika kuluu paljolti vauvojen hoidossa, on Dotarin seura isommille lapsille erityisen tärkeää.

Tässä on tosin otettava huomioon myös muuhun huonekuntaan leviävä, laajentuva perheen käsite. Lasten elämässä tärkeää roolia näyttelevät nimittäin myös perheen henkilökohtaiset palvelijat ja muut palatsin asukkaat, kuten vaikkapa vartiosotilaat, joita lapset vaativat milloin vuolemaan puupalaveineitä, milloin olemaan kamelina leikeissä. Erityisen tärkeä rooli on kuitenkin lastenhoitaja Heelillä ja Aken henkilökohtaisella palvelijalla, Toimalla, sekä myöhemmin Koudan imettäjällä, Elleellä. Näiden asema muistuttaa monin tavoin perheenjäsenen asemaa, ja näiden kiintymys muihin perheenjäseniin vaikuttaa yhtä syvältä kuin mikä tahansa muukin perheensisäinen kiintymys.

Mikäli vanhempien polyamorisen suhteen suurin hyöty on sen tarjoama aika- ja henkilöresurssien määrä, on sen suurin haitta todennäköisesti ulkopuolinen stigma. Perheen korkea sosiaalinen status toimii kyllä kilpenä stigmaa vastaan, mutta lapset ovat silti tietoisia ennakkoluulojen olemassaolosta. Ainakin Amina ja Nomi viittaavat siihen, että ulkopuoliset suhtautuvat oudosti kuullessaan Aken ja

Dotarin nukkuvan yhdessä Aken ja Maleen sijaan. Heistä Nomi toteaa myös itse saavansa kuulla rumia puheita ja huutelua vanhempiensa suhteen vuoksi.

Toinen polyamoriseen suhteeseen liittyvä haittavaikutus kuuluu sekin osittain stigman piiriin. Vaikka se ei näy perheen arjessa tai toimissa, on kuitenkin totta, ettei yhteiskunta ymmärrä tai tue kolmen vanhemman perheitä. Juridiset käytännöt eivät jousta perheen mukana, minkä huomaa esimerkiksi siitä, ettei suurinta osaa lapsista ole voitu merkitä kaikkien vanhempiensa juridiksi lapsiksi. Samaten Dotarin asema perheessä on juridisesti turvaton, sillä laki ei vahvista hänen osallisuuttaan sen puoleen Kratossa kuin Sirpissäkään. Mikäli Ake siis kuolisi, Malee ja lapset perisivät kaiken, eikä Dotarilla olisi oikeutta vaatia itselleen mitään.

Mikäli ulkopuolista stigmaa ei oteta lukuun, kaikkien perheenjäsenten elämää kuvataan tasapainoisena ja onnellisena. Useimpien lasten elämä on hyvin rauhallista ja ongelmatonta, mikäli poliittisia uhkatilanteita ei oteta huomioon. Ainoat isompia ongelmia kohtaavat lapset ovat Kirra ja Amina, jotka molemmat kokevat tunteiden näyttämisen vaikeana ja epämiellyttävänäkin. Siksi he kokevat ulkopuolisuutta voimakkaan tunteellisessa ja hellyyttä arvostavassa perheessään.

Sekä Kirraa että Aminaa kuitenkin tukee luottamus siihen, että erityisesti Dotar pyrkii aina ymmärtämään heitä ja olemaan heidän tukenaan. Heidän ongelmansa alkusyy ei siis ole heidän vanhempiensa suhteen muodossa, mutta tuo suhdemuoto kuitenkin auttaa ongelman ratkaisussa tarjoamalla heille kolmannen vanhemman, jolla on muita paremmat resurssit heidän ymmärtämiseensä.

Maleen, Aken, Dotarin ja lasten laajennettuun perheeseen kuuluvat – jo aiemmin mainitun huonekunnan lisäksi – heidän sukulaisensa. Maleen tilanne on tosin siten poikkeuksellinen, että kaikki hänen lähisukulaisensa ovat kuolleet jo hänen lapsuudessaan. Lähin sukulaisen kaltainen henkilö hänen elämässään on Heeli, vanha lastenhoitaja, joka on ollut hänelle kuin äiti, ja hoitaa rakkaudella myöhemmin myös hänen omia lapsiaan.

Dotar taas on syntyisin köyhästä paimentolaisperheestä, ja hänellä on paljon sisaruksia. Hän käy tapaamassa vanhempiaan ja sisaruksiaan sekä viemässä näille elintarvikkeita säännöllisesti vielä senkin jälkeen, kun on lapsena lähtenyt opiskelemaan temppeeliin. Silti heidän elämänpiirinsä eroavat niin paljon, että Dotar tahtomattaankin etäännyy suvustaan.

Läheisimmät välit Dotarin hahmolla on hänen sisarensa Kaadeen, joka neuvoo häntä hänen ongelmiaan ja muun muassa rohkaisee häntä paljastamaan tunteensa Akelle. Vaikka Dotarin kotikulttuurin suhtautuminen miesten välisiin suhteisiin on lähtökohtaisesti kielteinen, ovat Kaaden lisäksi myös

Dotarin vanhemmat kuitenkin pyrkineet ymmärtämään tätä. Kaade kuitenkin aktiivisesti toimii auttaessa Dotaria eteenpäin tämän elämän tärkeimmissä ihmissuhteissa.

Aken suku sen sijaan suhtautuu lähtökohtaisen positiivisesti homoseksuaalisuuteen, mutta vieroksuu Dotaria henkilökohtaisesti. Aken äiti on kuollut tämän ollessa vauva, mutta Aken isä Meeta ja hänen adoptioveljensä Kareta suhtautuvat Dotariin ennakkoluuloisesti. He eivät koskaan sanallista ennakkoluulojensa liittyvän siihen, että Aken parisuhteessa on kolme jäsentä, mutta he kohdistavat ne silti tuohon kolmanteen, viimeisenä tulleeseen jäseneseen. Sinänsä on siis mahdollista tulkita, että noihin ennakkoluuloihin liittyy tiedostamatonta epäluuloa myös suhdemuotoa kohtaan. Tällaiset suvun piiriin kuuluvat ennakkoluulot ovat ongelma myös todellisessa maailmassa, jossa polyamoriset henkilöt voivat joutua pelkäämään niitä tai kärsimään niistä hyvinkin paljon (Sheff 2015, 248).

Meetan ja Karetan hahmot itse sanovat epäilleensä Dotaria, koska tämä on menneisyydessään ylipappina ollut sekä julma että ovela. Nämä siis pelkäävät tämän manipuloivan Akea, tai yrittävän muutoin hyötyä tästä. Tutustuessaan Dotariin Meeta kuitenkin luopuu ennakkoasenteistaan ja pyytää, että saisi kutsua tätäkin pojakseen samaan tapaan, kuin Akea ja Karetaa. Sen sijaan Karetan hyväksynnän saaminen kestää pidempään, mutta tapahtuu lopulta tämän isän mielenmuutoksen vanavedessä. Jälkikäteen Kareta sanoo olleensa Dotarille kateellinen Aken ja Meetan huomiosta, ja pelänneensä isänsä tavoin myös sitä, että Dotar manipuloisi Akea.

Muita laajennetun perheen jäseniä ovat Kirran ja Aminan geneettiset vanhemmat. Kirran äiti työskentelee bordellissa Kraton satamassa, ja antaa lapsen Maleelle saadakseen tälle paremman elämän. Päinvastoin kuin muut lapset, Kirra ei nimitäkään Maleeta äidiksi, vaikka onkin läheinen hänen kanssaan. Biologista äitiään hän käy silloin tällöin katsomassa, ja viemässä tälle myös rahaa. He eivät kuitenkaan ole läheisiä, eikä Kirran äiti myöskään lähenny Kirran uusien vanhempien kanssa. Biologisesta isästään Kirra ei ole varma, mutta hän arvelee tavanneensa tämän kerran ennen tämän kuolemaa. Tuo kohtaaminen on Kirralle lyhyt, mutta merkityksellinen.

Aminan isä taas on Hopeavuoren ruhtinas Pandor, joka on jättänyt vastasyntyneen tyttärensä Kraton satamaan. Kyseessä on osin juoni, jonka päällimmäisenä syynä on vallankaappaus Kratossa perimysjärjestyksen kautta. Sen varsinainen syy on kuitenkin toive siitä, että lapsella olisi parempi elämä Kratossa kuin Hopeavuorella. Myös Pandor itse tulee myöhemmin Kratoon, luopuu vallastaan ja jää asumaan hallitsijaperheen luo. Siellä hänellä on läheiset suhteet paitsi Aminaan, myös muihin perheen jäseniin, erityisesti Maleehen ja jo aikuiseen Kirraan. Myöhemmin Kirra meneekin naimisiin Pandorin kanssa, ja nämä ottavat hoidettavakseen Rinan, yhden Kirran ja Aminan pikkusisaruksista.

Tiivistäen voitaisiin sanoa, että polyamorista perhemallia kuvataan teosten maailmassa sekä onnelliseksi että toimivaksi. Kaikista sen osapuolista piirretään kuva onnellisina henkilöinä, joilla on syvä luottamus perheensä tukeen ja ymmärrykseen. Vaikka Kirralla ja Aminalla on vaikeuksia sekä itsensä, että perheensä hyväksymisessä, kokevat myös he lopulta saavansa perheeltään paljon hyvää ja arvokasta, sekä olevansa turvassa sen keskuudessa. Perheenjäsenten välisiä suhteita leimaa avoimuus ja rehellisyys sekä halu keskustelemalla selvittää kaikki keskinäiset väärinkäsitykset ja ristiriidat.

Kokonaisuudessaan voidaan myös sanoa, että ulkopuolelta tulevat ennakkoluulot ja stigma eivät koskaan lannista perhettä tai edes vaikuta sen elämään kovinkaan suuresti. Perheen aikuiset eivät yritä salata suhdettaan, vaan siitä tehdään alusta pitäen julkinen sekä ulkopuolisille, että lähipiirille. Aken sukulaisten ennakkoluulot Dotaria kohtaan satuttavat tämän hahmoa oletettavasti eniten, mutta nekin ovat ylitettävissä ja muutettavissa keskinäiseksi arvostukseksi ja kiintymykseksi.

Näin voidaan sanoa, että polyamorisen perheen ja -suhteen kuvaaminen on *Vuorileijonan varjossa* positiivista. Kuvaukseen liittyvien henkilöiden representaatioissa nämä pyritään esittämään samaisuttavina, hyviin ja oikeudenmukaisiin ratkaisuihin pyrkivinä henkilöinä, joilla on heikkoutensa ja vahvuutensa. Näihin vahvuuksiin kuuluu myös sosiaalisia normeja rikkova parisuhde, johon liittyvät negatiiviset lieveilmiöt ovat voitettavissa, eikä niillä ole voimakasta negatiivista vaikutusta perheen lasten tai aikuisten elämään. Parhaiten tuota suhdetta kuvaa tämä *Tuulien kodin* (14) kohta, jossa eräs tuttava ihmettelee perheen muotoa:

- Joskus ihmettelen perhettänne, hän sanoi. – Miespari ei ole Sirpissä harvinaisuus, ja toisinaan naimisissa olevalla miehellä on vaimonsa lisäksi suhde myös miehen kanssa, mutta harvoin mies asuu yhdessä miesparinsa ja vaimonsa kanssa, ja heillä kolmella on yhteisiä lapsia. [- -] Ihmettelen vain sitä, että te kolme muodostatte perheen, jossa kaikki tuntuvat kiintyneiltä toisiinsa.
- Malee ja minä olemme olleet ystävät nuoruudestamme asti, Ake sanoi. – Kun sovimme avioliitostamme, sovimme myös, että en koskaan vaadi häntä olemaan vaimoni myös vuoteessa.
- Minä taas kunnioitan Maleeta Aken ystävänä ja lastemme äitinä, Dotar sanoi.
- Saatte sen kuulostamaan helpolta, Penta sanoi. – Ja helppoahan se olisikin, jos ihmiset olisivat valmiimpia hyväksymään itsensä ja toisensa sellaisina kuin ovat, eivätkä yrittäisi mukautua tavanomaisiin vaihtoehtoihin, jos ne eivät sovi heille.

7. LÄHTEET

Primaarilähteet:

VÄYRYNEN, Tarmo; VÄYRYNEN, Taru 2016. *Vuorileijonan varjo 1–3: Kuuman tuulen aika, Kuningastie ja Tähtien kosketus*. (Tekstinsisäisissä viitteissä käytetty kunkin teoksen omaa, erillistä nimeä, mutta kokoelman sivunumeroa.)

VÄYRYNEN, Tarmo; VÄYRYNEN, Taru 2014. *Tulisydän ja Tuulen tavoittelua*. (Tekstinsisäisissä viitteissä käytetty kummankin teoksen omaa, erillistä nimeä, mutta yhteispainoksen sivunumeroa.)

VÄYRYNEN, Tarmo; VÄYRYNEN, Taru 2015. *Talvisateet*. Omakustanne.

VÄYRYNEN, Tarmo; VÄYRYNEN, Taru 2016. *Tuulien koti*. Omakustanne.

VÄYRYNEN, Tarmo; VÄYRYNEN, Taru 2017. *Raudanluja*. Omakustanne.

VÄYRYNEN Tarmo; VÄYRYNEN Taru 2018. *Tilinteon aika*. Omakustanne.

VÄYRYNEN, TARMO; VÄYRYNEN, TARU 1999. *Tulisydän*. Tammi. Helsinki.

VÄYRYNEN, TARMO; VÄYRYNEN, TARU 2000. *Tuulen tavoittelua*. Tammi. Helsinki.

Painetut lähteet:

AALTO, ILANA 2012. *Isyyden aika: Historia, sukupuoli ja valta 1990-luvun isyyskeskusteluissa. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 112*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

AARNIO, KIA; KALLINEN, KATI; KYLMÄ, JARI; SOLANTAUUS, TYTTI; ROTKIRCH ANNA 2017. *Sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvointi ja kokemukset*. Väestöliitto. Helsinki.

AUTIO, HANNA-LEENA; RIIHILUOMA, KAROLIINA; RINTAMÄKI, MARIA; SUVANNE, LIISA 2015. Lista käsitteistä teoksessa *Sateenkaaren alla: kertomuksia perheistä*. (toim. Autio, Hanna-Leena; Riihiluoma, Karoliina; Rintamäki, Maria; Suvanne, Liisa). Atena. Keuruu.

BOGAERT, ANTONY F. 2012. *Understandig Asexuality*. Rowman & Littlefield Publishers INC. Lanham.

CZIGÁNYIK, ZSOLT 2017. "Introduction – Utopianism: Literary and Political". Esipuhe teoksessa: *Utopian Horizons: Ideology, Politics, Literature* (toim. Czigányik, Zsolt). Central European University Press. Budapest, Unkari.

- FREEDMAN, CARL 2000. "Science Fiction and Utopia: A Historico-Philosophical Overview" – artikkeli teoksessa: *Learning From Other Worlds: Estrangement, Cognition, and the Politics of Science Fiction and Utopia* (toim. Parrinder, Patrick). Liverpool University Press. Liverpool.
- FROSBURG, HANNELE 2003, "Johdanto: Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä" -esipuhe teoksessa *Perhesuhteet murroksessa: Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. (toim. Frosberg, Hannele & Nätkin, Ritva) Gaudeamus. Helsinki.
- HUTTUNEN, JOUKO 1999. "Muuttunut ja muuttuva isyys" -osio teoksessa *Mies ja muutos: Kriittisen miestutkimuksen teemoja* (toim. Jokinen, Arto.) Vammalan kirjapaino oy. Vammala.
- HÄGGMAN KAI 1994, *Perheen vuosisata: Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Suomen historiallinen seura. Helsinki.
- HÄGGMAN, KAI 1996, *Johdatus perhehistoriaan: Helsingin yliopiston historianlaitoksen julkaisuja 11*. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- JÄMSÄ; JUHA 2008. "Juridinen ja yhteisunnallinen tilanne" -luku teoksessa *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi: käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville*. (toim. Jämsä, Juha.) PS-kustannus. Juva.
- JÄÄSKELÄINEN, KIRSI 2006. "Taru Väyrynen, Tarmo Väyrynen" -kirjailijaesittely teoksessa *Kotimaisia tieteis- ja fantasiakirjailijoita*. (toim. Sisättö, Vesa; Jerrman, Toni.)
- KOLU, KAARINA 2003. "Taru ja Tarmo Väyrynen: Jääsilmä. 1998" -artikkeli teoksessa *Palkitut kotimaiset lasten ja nuortenkirjat 1990-2002*. (toim. Kolu, Kaarina; Volotinen, Teresia). BTJ -kirjastopalvelu. Helsinki.
- LOIMAA, ISMO 2001. "Taru Mäkinen/Väyrynen" -artikkeli teoksessa *Kotimaisia lasten- ja nuortenkirjailijoita 3*. (toim. Loimaa, Ismo.) BTJ-kirjastopalvelu. Helsinki.
- MARIN, MARJATTA 1994, "Perhe ja moraalit: vuosisata perhekeskustelua" -teoksessa *Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin* (toim. Virkki, Juha.) WSOY. Juva.
- MCDONALD, RUSS; NACE, NICHOLAS D.; WILLIAMS, TRAVIS. D. 2012. "Introduction" -esipuhe teoksessa: *Shakespeare Up Close: Reading Early Modern Texts*. (toim. McDonald Russ; Nace, Nicholas. D ja Williams, Travis D.). Bloomsbury. London.
- MOYA, PAULA M. L 2016. *The Social Imperative: Close Reading, and Contemporary Literary Criticism*. Stanford University Press Stanford, California

- NÄTKIN, RITVA 2003. ”Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä” -luku teoksessa *Perhe murroksessa*. (toim. Frosberg. Hannele & Nätkin, Ritva.) Gaudeamus. Helsinki.
- PARRINDER, PATRICK 2000. ”Introduction: Learning from Other Worlds” -esipuhe teoksessa: *Learning From Other Worlds: Estrangement, Cognition, and the Politics of Science Fiction and Utopia* (toim. Parrinder, Patrick). Liverpool University Press. Liverpool.
- PIETIKÄINEN SARI; MÄNTYNEN, ANNE 2009. *Kurssi kohti diskurssia*. Vastapaino. Tampere.
- RICKERT, EVE; VEAUX, FRANKLIN 2018 (alkup. 2014). *Kahta kauniimmin: Opas eettiseen polyamoriaan* (Suom. Talvikallio, Eeva). Basam Books. Helsinki.
- SEVÓN, EIJA; HUTTUNEN, JOUKO 2002. *Perhe ja vanhemmuus: suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*. PS-kustannus. Helsinki.
- SEVÓN, EIJA; NOTKO, MARIANNE 2008, ”Perhesuhteiden omalakisuus” -esipuhe teoksessa *Perhesuhteet puntarissa*. (toim. Sevón, Eija; Notko, Marianne.) Palmenia. Helsinki.
- SHEFF, ELISABETH 2015. *The Polyamorists Next Door: Inside Multiple-Partner Relationships and Families*. Rowman & Littlefield. London.
- SINISALO, JOHANNA 2004. ”Fantasia lajityyppinä ja kirjailijan työvälineenä: näkemyksiä fantasiasta lajityyppinä” -artikkeli teoksessa *Fantasian monet maailmat*. BTJ-kirjastopalvelu. Helsinki.
- SISÄTTÖ, VESA 1996 ”Mitä kartanpiirtäjät unohtivat? Fantasian paikka kirjallisuuden maailmassa” -artikkeli teoksessa *Sivupolkuja: tutkimusretkiä kirjallisuuden rajaseuduille*. (toim.) Norkola, Tero; Rikkinen, Eila. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- STEIN, KAREN 2013. ”Inclusion and Exclusion in Some Feminist Utopian Fictions” -teoksessa *Women’s Utopian and Dystopian Fiction*. Cambridge Scholars Publishing. Newcastle.
- WILSON, SHARON R. 2013 ”Introduction: Utopian, Dystopian, Ustopian, Science Fiction and Speculative Fiction” -esipuhe teoksessa: *Women’s Utopian and Dystopian Fiction*. Cambridge Scholars Publishing. Newcastle.
- VILKKA, HANNA 2010. *Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen*. PS-kustannus. Jyväskylä.
- VUORI, JAANA 2002. *Äidit, isät ja ammattilaiset: sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa*. Tampereen yliopistopaino. Tampere.
- VÄYRYNEN, TARU 2008. *Tulimme tuosta*. Books on Demand. Helsinki.

YESILOVA, KATJA 2009. *Ydinperheen politiikka*. Gaudeamus. Helsinki.

Verkkolähteet:

HOKKANEN, KIM; KOUTONEN, IIVARI; OJA, MARKUS; UUTTU, AISLA 2016. Tietoa polyamoriasta – sivustolla Polyamoria.fi. Lainattu 22.2.2018.

<http://polyamoria.fi/tietoa-polyamoriasta/>.

LEHTINEN, JENNY 10.12.2018. ”Jenny+ Parisuhde, mitä järkee?” -ohjelma sarjassa *Jenny+*. Yle Areena.

<https://areena.yle.fi/1-4288253>.

MAHADURA, SUSANI; ÖZBERKAN, YAGMUR. ”Mahadura & Özberkan: Pakotettua, järjestettyä ja polyamorista – näkökulmia avioliittoon” -radio-ohjelma sarjassa *Mahadura & Özberkan*. (Yle Areena. 25.1.2018)

<https://areena.yle.fi/1-4328065>.

PIRSKANEN, JAANA. ”Intersukupuolisuus” -osio sivustolla *Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus*. Seta ry. Lainattu 18.4.2019.

<https://transtukupiste.fi/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/intersukupuolisuus/>.

THE ASEXUAL VISIBILITY EDUCATION NETWORK. ”About Asexuality”. Lainattu 10.4.2019.

<https://www.asexuality.org/?q=overview.html>.

TIKKANEN, HELI 27.10.2016 *Miksi polyamorinen suhde pidetään kaapissa?* -teksti Väestöliiton sivuilla. Väestöliitto.

<https://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/?x17665=6067768>.

UITTO, TEIJA 20.4.2012. ”Tätä on polyamoria: Sade on avoliitossa Hannun kanssa ja naimisissa Mikon kanssa”. Tamperelainen. Lainattu: 24.4.2019.

<https://www.tamperelainen.fi/artikkeli/132331-tata-on-polyamoria-sade-on-avoliitossa-hannun-kanssa-ja-naimisissa-mikon-kanssa>.

VALKONEN, NOORA 26.3.2019. ”Lotalla ja Valolla on useita kumppaneita: ”Näin yhtä joka toinen ja toista joka toinen viikonloppu. Kolmannen kanssa näimme keskellä viikkoa.” *Ilta-Sanomat*.

https://www.is.fi/seksi-parisuhde/art-2000006048752.html?fbclid=IwAR2wER_CoQD1J2Dx9IsTyL9lPRk-bmcjJQXAymyPsrk6tJzwfBALH0YSNlyw.

VALKONEN, NOORA 3.4.2019. ”Mia vapautui nelikymppisenä seurustelemaan samaan aikaan usean naisen ja miehen kanssa – äidin sanat jäivät mieleen”. *Ilta-Sanomat*.

<https://www.is.fi/seksi-parisuhde/art-2000006057785.html?fbclid=IwAR275usbstdw9x-8ZjfUjTJ0yVRC1QqwkSDd2YDCtCyGlb-gloIl4bJ9XJ8>.

VÄYRYNEN, TARMO; VÄYRYNEN, TARU. *Taru ja Tarmo Väyrynen* -kotisivu. Lainattu 5.12.2015.

”Kirjailijat Taru ja Tarmo Väyrynen”: <https://sites.google.com/site/tarujatarmo/home>.

”Taru ja tarmo väyrysen kirjallinen tuotanto, myös nimellä Taru Mäkinen julkaistu”:

<https://sites.google.com/site/tarujatarmo/yleistae/home>.

VÄYRYNEN, TARU. *Vuorileijonan varjo* -Facebook-sivut.

Päivitys 17.1.2016 <https://www.facebook.com/vuorileijonan-varjo/posts/542455749256730>.

VÄYRYNEN, TARU. *Vuorileijonan varjossa* -internetsivusto. (Viitattu tekstissä kirjailijan ja julkaisupäivämäärän mukaan.)

”Hyviä ja pahoja uutisia”. Julkaistu 15.1.2016.

<http://vuorileijonanvarjossa.blogspot.fi/2016/01/hyvia-ja-pahoja-uutisia.html>.

Etusivu. Uusin teksti julkaistu 5.12.2015. Lainattu 5.12.2015.

<http://vuorileijonanvarjossa.blogspot.fi/>.

”Vain yhden lauseen takia”. 17.4.2016.

<http://vuorileijonanvarjossa.blogspot.fi/2016/04/vain-yhden-lauseen-takia.html>.

”Vihdoinkin vapaa!” 3.6.2015. Lainattu 5.12.2015.

<http://vuorileijonanvarjossa.blogspot.fi/2015/06/vihdoinkin-vapaa.html>.

”Rautalankamalli 4: seksuaalisuus”. 14.10.2015. Lainattu 5.12.2015.

<http://vuorileijonanvarjossa.blogspot.fi/2015/10/rautalankamalli-4-seksuaalisuus.html>.

”Mahdotonta?” Julkaistu 26.8.2014. Lainattu 19.4.2016.

<http://vuorileijonanvarjossa.blogspot.fi/2014/08/mahdotonta.html>.

YLEN AAMU-TV 4.8.2017. ”Kun rakkaita on monta” -jakso sarjassa *Ylen aamu-tv*. Yle Areena.

<https://areena.yle.fi/1-4196448>.